

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

KU LEUVEN

Maastricht University

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

Het statuut van goederen met een overwegend emotionele waarde in het erfrecht

Ine Beliën

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Charlotte DECLERCK

De transnationale Universiteit Limburg is een uniek samenwerkingsverband van twee universiteiten in twee landen: de Universiteit Hasselt en Maastricht University.

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

www.uhasselt.be

Universiteit Hasselt
Campus Hasselt:
Martelarenlaan 42 | 3500 Hasselt
Campus Diepenbeek:
Agoralaan Gebouw D | 3590 Diepenbeek

2023
2024

Maastricht University

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

Het statuut van goederen met een overwegend emotionele waarde in het erfrecht

Ine Beliën

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Charlotte DECLERCK

Samenvatting

Goederen met overwegend emotionele waarde kennen in België geen wettelijke regeling. Deze scriptie tracht een definitie te formuleren voor het begrip 'goederen met overwegend emotionele waarde' en te bepalen of deze goederen al dan niet deel vormen van de nalatenschap. Binnen de rechtsleer kunnen er twee strekkingen worden onderscheiden. De eerste strekking stelt dat goederen met overwegend emotionele waarde worden onttrokken aan de nalatenschap. Volgens de tweede strekking vormen deze goederen deel van de nalatenschap. Deze scriptie gaat in op de punten ter staving van deze strekkingen en de juridische gevolgen die aan elke strekking kunnen worden gekoppeld, evenals mogelijkheden om een regeling vast te leggen i.k.v. successieplanning.

Vervolgens wordt er voornamelijk rechtsvergelijkend onderzoek gedaan met Frans en Duits recht. Er wordt een punctuele rechtsvergelijking gedaan met Zwitserland en Italië. Franse rechtspraak en rechtsleer onttrekken goederen met overwegend emotionele waarde aan de nalatenschap en stellen dat deze goederen, indien erfgenamen niet tot overeenstemming komen, zullen toekomen aan de meest gekwalificeerde vertegenwoordiger in de hoedanigheid van bewaarder. De souvenirs de famille komen in mede-eigendom toe aan de familieleden. In Duitsland vormen de goederen met overwegend emotionele waarde deel van de nalatenschap, maar zijn niet vatbaar voor verdeling. Deze goederen komen in gemeenschappelijke eigendom toe aan de erfgenamen.

Ten slotte worden er aanbevelingen gedaan om te voorzien in een wettelijke bepaling m.b.t. het statuut van goederen met een overwegend emotionele waarde. Er wordt aanbevolen om goederen met overwegend emotionele waarde deel te laten uitmaken van de nalatenschap, maar voor bepaalde goederen te voorzien in een uitzondering op de verdelingsregels.

Dankwoord

Deze masterproef vormt het (voorlopige) sluitstuk van mijn academische opleiding Rechten aan de Rechtsfaculteit van de Universiteit Hasselt. Ik heb de afgelopen jaren veel kansen gekregen om mijn juridische kennis te verdiepen en mijn juridische competenties te ontwikkelen.

Ik zou graag een aantal mensen willen bedanken. Ten eerst zou ik graag Prof. dr. Charlotte Declerck willen bedanken. Mijn interesse voor het familierecht en familiaal vermogensrecht is gedurende het doorlopen van mijn opleiding steeds meer aangewakkerd. Het was dan ook een mooie kans om mijn masterscriptie te schrijven binnen dit rechtsveld, daarvoor dank. Vervolgens zou ik in het bijzonder Mevr. Emilie Hermans willen bedanken voor de begeleiding en feedback bij het schrijven van deze masterscriptie.

Ik zou ook graag een dankwoord willen richten aan mijn ouders. Ik wil hen bedanken voor alle steun tijdens mijn studies zowel op financieel als emotioneel vlak. Zonder hen zou ik niet staan waar ik nu sta. Ten slotte zou ik mijn vrienden en familie willen bedanken. Zij stonden altijd klaar om vragen te beantwoorden en te brainstormen waar nodig. Een bijzondere dank aan mijn vriend Wout voor de onvoorwaardelijke steun bij het schrijven van deze scriptie.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
1.1 <i>Casus</i>	1
1.2 <i>Probleemstelling</i>	1
1.3 <i>Onderzoeksvragen en methodologie</i>	1
1.3.1 Doelstelling	1
1.3.2 Territoriale en temporele beperking	4
2. Begrip goederen met overwegend emotionele waarde	5
2.1 <i>Algemeen</i>	5
2.2 <i>Band met de familie en het familiale verleden</i>	6
2.3 <i>Overwegend emotionele waarde</i>	8
2.4 <i>Tussenbesluit</i>	9
3. Goederen met overwegend emotionele waarde in het Belgische erfrecht	11
3.1 <i>Goederen met overwegend emotionele waarde in relatie tot de nalatenschap</i>	11
3.1.1 Voorwerp van de nalatenschap.....	11
3.1.2 Goederen met overwegend emotionele waarde: al dan niet deel van de nalatenschap	13
3.1.2.1 Eerste strekking: onttrekking van goederen met overwegend emotionele waarde aan de nalatenschap – motivering	14
3.1.2.1.1 Eerstgeboorterecht	14
3.1.2.1.2 Opheffing artikel 732 oud BW	15
3.1.2.1.3 Kwalificatie van goederen met overwegend emotionele waarde als persoonlijkheidsrecht	16
3.1.2.1.4 Voormalig artikel 842 oud BW	16
3.1.2.2 Eerste strekking: onttrekking van goederen met overwegend emotionele waarde aan de nalatenschap – gevolgen	17
3.1.2.2.1 Verkrijging iure proprio.....	17
3.1.2.2.2 Inbreng en verwerping	17
3.1.2.2.3 Hoedanigheid en aanstelling bewaarder	18
3.1.2.2.4 Mede-eigendom tussen de familieleden.....	20
3.1.2.2.5 Familieherinneringen en gemeenschapsstelsels	22
3.1.2.2.6 Tegenstelbaarheid aan derden	22

3.1.2.3 Tweede strekking: goederen met overwegend emotionele waarde als deel van de nalatenschap – motivering	23
3.1.2.3.1 Artikel 732 oud BW	23
3.1.2.3.2 Inbreng	24
3.1.2.3.3 Problematiek omtrent de overwegend emotionele waarde	24
3.1.2.4 Tweede strekking: goederen met overwegend emotionele waarde als deel van de nalatenschap – gevolgen	25
3.1.2.4.1 Wettelijke of testamentaire devolutie.....	25
3.1.2.4.2 Inbreng en verwerping	26
3.1.2.4.3 Familieherinneringen en gemeenschapsstelsels	26
3.1.2.4.4 Tegenstelbaarheid aan derden	27
3.1.3 Tussenbesluit	27
3.2 Successieplanning voor goederen met overwegend emotionele waarde.....	27
3.2.1 Schenking	28
3.2.1.1 Handgift	28
3.2.1.2 Schenking op voorschot of buiten deel	29
3.2.1.3 Toepassing op familieherinneringen	29
3.2.2 Testament.....	29
3.2.2.1 Testamentsvormen.....	30
3.2.2.2 Toepassing op familieherinneringen	30
3.2.3 Gift met bewaarplicht ten voordele van derden en fideicommis de residuo ...	31
3.2.3.1 Gift met bewaarplicht ten voordele van derden.....	31
3.2.3.2 Fideicommis de residuo.....	31
3.2.3.3 Toepassing op familieherinneringen	31
3.2.4 Erfovereenkomsten	32
3.2.4.1 Toegelaten erfovereenkomsten	32
3.2.4.2 Toepassing op familieherinneringen	34
3.2.5 Tussenbesluit	34
4. Een blik over de grenzen	35
4.1 Frankrijk	35
4.1.1 Begrip goederen met overwegend emotionele waarde	35
4.1.1.1 Link met de familie.....	36
4.1.1.2 Overwegend emotionele waarde.....	38
4.1.1.3 Tussenbesluit	39
4.1.2 Souvenirs de famille onttrokken aan nalatenschap	40
4.1.3 Overdracht en bewaring	40
4.1.3.1 Hoedanigheid van bewaarder	40

4.1.3.2 Onverdeeldheid.....	40
4.1.3.3 Aanstelling bewaarder	42
4.1.3.4 Rechten en plichten van de bewaarder en van de familieleden.....	44
4.1.3.5 Tegenstelbaarheid aan derden	45
4.1.3.6 Huwelijksstelsels.....	46
4.1.4 Tussenbesluit	47
4.2 <i>Duitsland</i>	47
4.2.1 Definiëring	47
4.2.2 Goederen met overwegend emotionele waarde als deel van de nalatenschap	48
4.2.3 Gemeenschappelijke eigendom	49
4.2.4 Toebedeling.....	50
4.2.5 Tegenstelbaarheid aan derden	50
4.2.6 Tussenbesluit	50
4.3 <i>Andere Europese landen</i>	51
4.3.1 Zwitserland	51
4.3.2 Italië	52
4.4 <i>Vergelijking tussen België, Frankrijk en Duitsland</i>	53
4.4.1 Definitie.....	53
4.4.2 Goederen met overwegend emotionele waarde in relatie tot de nalatenschap	54
4.4.3 Juridische gevolgen	55
4.5 <i>Tussenbesluit</i>	56
5. Voorstellen de lege ferenda	57
5.1 <i>Goederen met overwegend emotionele waarde als deel van de nalatenschap</i>	57
5.2 <i>Mede-eigendom en bewaarder</i>	60
6. Besluit	61
Bronnenlijst	65
1. <i>België</i>	65
1.1 Wetgeving	65
1.2 Wetsvoorstel	65
1.3 Rechtspraak	65
1.4 Rechtsleer	65
1.4.1 Boeken.....	65
1.4.2 Overige	66
1.4.3 Artikels.....	66

1.5 Overige bronnen	67
2. <i>Frankrijk</i>	68
2.1 Wetgeving	68
2.2 Rechtspraak	68
2.3 Rechtsleer.....	69
2.3.1 Boeken.....	69
2.3.2 Tijdschriften.....	69
3. <i>Duitsland</i>	69
3.1 Wetgeving	69
3.2 Rechtspraak	69
3.3 Rechtsleer.....	70
3. <i>Zwitserland</i>	70
3.1 Wetgeving	70
3.2 Rechtspraak	70
3.3 Rechtsleer.....	70
4. <i>Italië</i>	71
4.1 <i>Boeken</i>	71
4.2 <i>Artikels</i>	71
Bijlage 1. Vergelijking België, Frankrijk en Duitsland.....	73

1. Inleiding

1.1 Casus

1. De moeder van twee kinderen overlijdt. Haar echtgenoot, tevens de vader van de kinderen, is reeds eerder, op jonge leeftijd, overleden. Haar dochter speelde als kind altijd met de trouwring van haar moeder. Voordat de moeder stierf beloofde zij aan haar dochter dat zij de trouwringen van haar moeder en haar vader zou krijgen. De zoon is het er niet mee eens dat zijn zus beide trouwringen zal krijgen, omdat deze voor hem ook een bijzonder emotionele waarde hebben. De zoon zou ook graag één van de trouwringen krijgen. Het gaat hier om goederen waaraan, naast een economische waarde, een grote emotionele waarde gekoppeld is. Om welk soort goederen gaat dit? Maken deze goederen al dan niet deel uit van de nalatenschap? Afhankelijk van de invulling van het antwoord op deze vragen, stelt zich vervolgens de vraag aan wie deze goederen dan zouden toekomen.

1.2 Probleemstelling

2. Bij het openvallen van de nalatenschap kan er sprake zijn van goederen die een overwegend emotionele waarde en een eerder beperkte, al dan niet verwaarloosbare, economische waarde hebben. Denk hierbij aan goederen zoals dagboeken van overleden ouders, foto's, zelfgemaakte schilderijen van grootouders, etc. Omwille van een gebrek aan kadering binnen de Belgische wet- en regelgeving kan de vererving van goederen met overwegend emotionele waarde een uitdaging vormen. Er wordt niet voorzien in een wettelijke definiëring noch in een regeling voor de vererving van voormelde goederen.¹ Het is daarom ook onzeker of deze goederen al dan niet deel uitmaken van de nalatenschap. Daarnaast is er de kwestie van de toewijzing van deze categorie van goederen. De vraag stelt zich welke personen in aanmerking komen om deze goederen toegewezen te krijgen en in welke hoedanigheid deze personen worden aangewezen.

1.3 Onderzoeksvragen en methodologie

1.3.1 Doelstelling

3. De centrale onderzoeksvraag die deze scriptie zal trachten te beantwoorden is de volgende: *"Zijn er juridische ingrepen noodzakelijk met betrekking tot het juridische statuut van goederen met een overwegend emotionele waarde binnen het Belgische erfrecht en hoe kan hieraan worden tegemoetgekomen door de beleidsmaker?"*. Dit betreft een evaluerende, aanbevelende onderzoeksvraag. Deze onderzoeksvraag valt uiteen in volgende subonderzoeksvragen:

- Hoe wordt het begrip 'goederen met overwegend emotionele waarde' gedefinieerd?
- Maken goederen met overwegend emotionele waarde deel uit van de nalatenschap en wat zijn hiervan de gevolgen?

¹ C. DECLERCK, *Litteraire en artistieke eigendom in het familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 400.

- Welke instrumenten van familiaal vermogensbeheer kan de erflater hanteren om de overgang van goederen met overwegend emotionele waarde te regelen?
- Wat zijn de huidige regels omtrent de vererving van goederen binnen Frankrijk, Duitsland, Zwitserland en Italië, waar eveneens aandacht is voor goederen met overwegend emotionele waarde?
- Welke mogelijke aanbevelingen kunnen worden geformuleerd m.b.t. het statuut van goederen met overwegend emotionele waarde binnen het Belgische erfrecht?

4. In het eerste luik van deze scriptie zal de focus liggen op het Belgische recht. Dit luik wordt ingeleid met de eerste subonderzoeksvraag 'Hoe wordt het begrip 'goederen met overwegend emotionele waarde' gedefinieerd?'. Het betreft een definiërende onderzoeksvraag, omdat deze scriptie tracht een definitie te vinden voor 'goederen met overwegend emotionele waarde'. Het gaat hier eveneens om een beschrijvende onderzoeksvraag, aangezien er zal worden beschreven hoe rechtspraak en rechtsleer omgaan met deze categorie van goederen.

Vervolgens zal deze scriptie een antwoord trachten te vinden op de vraag of goederen met overwegend emotionele waarde deel uitmaken van de nalatenschap, en dus het Belgische erfrecht van toepassing is, en wat hiervan de juridische gevolgen zijn. Dit is een intern vergelijkende onderzoeksvraag, aangezien er een uiteenzetting zal volgen over welke strekkingen er kunnen worden onderscheiden binnen de Belgische rechtspraak en rechtsleer. Deze scriptie zal trachten te achterhalen welke personen aanspraak kunnen maken op deze goederen, evenals de gevolgen m.b.t. de huwelijksvermogensstelsels.

Daarnaast zal er worden ingegaan de vraag 'Welke instrumenten van familiaal vermogensbeheer kan de erflater hanteren om de overgang van goederen met overwegend emotionele waarde te regelen?' Indien er uit onderzoek blijkt dat de goederen met overwegend emotionele waarde deel zouden uitmaken van de nalatenschap, zal er een blik worden geworpen op de mogelijkheden waarover de erflater beschikt om de overgang van goederen met overwegend emotionele waarde te regelen i.k.v. successieplanning.

'Wat zijn de huidige regels omtrent de vererving van deze goederen binnen Frankrijk, Duitsland, Zwitserland en Italië, waar eveneens aandacht is voor goederen met overwegend emotionele waarde?', is de vraag die het rechtsvergelijkend luik van deze scriptie inleidt. Dit is een extern vergelijkende onderzoeksvraag. Er zal worden onderzocht of en in welke mate er aandacht wordt besteed aan deze categorie goederen in Frankrijk en Duitsland om zo de verschillen met Belgische rechtspraak en rechtsleer te achterhalen. Daarnaast zullen het Zwitsers en Italiaans recht m.b.t. goederen met overwegend emotionele waarde punctueel worden behandeld.

Ten slotte zal er aandacht worden besteed aan de vraag 'Welke mogelijke aanbevelingen kunnen worden geformuleerd m.b.t. het statuut van goederen met overwegend emotionele waarde binnen het Belgische erfrecht?' Deze vraag betreft een evaluerende en aanbevelende onderzoeksvraag. Hiervoor zal worden vertrokken vanuit de huidige rechtspraak en rechtsleer in België en inspiratie worden gehaald uit het rechtsvergelijkend luik.

5. Er zal gebruik worden gemaakt van een monodisciplinair onderzoek. In het eerste luik van deze scriptie zal de focus worden gelegd op het Belgische recht. Ten eerste wordt onderzocht welke definiëring er kan worden gegeven aan goederen met overwegend emotionele waarde o.b.v. een analyse van rechtspraak en rechtsleer. Vervolgens zal er aandacht worden besteed aan de verschillende strekkingen binnen de rechtspraak en rechtsleer omtrent de vererving van deze categorie van goederen, waarbij de verschillende punten ter staving van de verschillende strekkingen worden belicht. Zodoende tracht deze scriptie te achterhalen of goederen met overwegend emotionele waarde deel uitmaken van de nalatenschap of eraan worden onttrokken. Vervolgens zal worden bekeken welke juridische gevolgen dit met zich meebrengt.

6. Het tweede luik van deze scriptie werpt een rechtsvergelijkende blik op rechtspraak en rechtsleer omtrent goederen met overwegend emotionele waarde. Er zal worden gebruikt gemaakt van een externe rechtsvergelijking tussen verschillende rechtssystemen op hetzelfde niveau. Gezien er in het huidige Belgische recht geen wettelijke regeling is voorzien omtrent de vererving van goederen met overwegend emotionele waarde, zal er aan rechtsvergelijking worden gedaan met verschillende landen die dit begrip reeds hebben geïntroduceerd in wetgeving of reeds bekend zijn met dit concept binnen rechtspraak en rechtsleer. Het gaat hierbij om een microvergelijking, waarbij de focus wordt gelegd op het concept "goederen met overwegend emotionele waarde".

Ten eerste zal er aan rechtsvergelijking worden gedaan met Frankrijk. Gezien het feit dat de leer omtrent goederen met overwegend emotionele waarde zijn oorsprong vindt in Franse rechtspraak onder de noemer 'souvenirs de famille' of 'familieherinneringen' en het Belgische Burgerlijk Wetboek zijn oorsprong vindt in van de Franse Code Civil, zal er vooreerst worden vergeleken met dit rechtstelsel. In eerste instantie zal er aandacht worden besteed aan de definiëring van deze goederen en de erfrechtelijke regels hieromtrent.² In Frankrijk is er reeds ontwikkelde rechtsleer en rechtspraak omtrent deze categorie van goederen te vinden. Deze scriptie zal trachten te onderzoeken of goederen met overwegend emotionele waarde in Frankrijk in de nalatenschap vallen of niet en aan welke personen en in welke hoedanigheid deze goederen toekomen.

Ten tweede wordt er een vergelijking gemaakt met het Duitse en Zwitsers recht. Binnen het Duitse recht wordt eveneens aandacht besteed aan de vererving van familieherinneringen. Er wordt in dit land voorzien in een specifieke wettelijke bepaling, waarbij bepaalde goederen met overwegend emotionele waarde ontsnappen aan de verdelingsregels.³ Gezien er in Frankrijk en België geen wettelijke bepaling voor deze goederen is voorzien, is het interessant om te onderzoeken op welke manier de vererving van deze goederen naar wetgeving in Duitsland wordt benaderd. Ten slotte zal er punctueel onderzoek worden gedaan naar het Zwitsers en Italiaans recht m.b.t. goederen met overwegend emotionele waarde.

² M. VERWILGHEN, "Présent d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 583; Cass.fr.civ. (1e k.) 6 oktober 2010, nr. 09-12.827, onuitg.; Agen 13 januari 2009, nr. 08/00810, <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000020555645/>.

³ § 2047, lid 2 BGB; art. 612-613 ZGB.

7. Deze scriptie zal op basis van voormeld rechtsvergelijkend luik trachten te duiden welke verschillen en gelijkenissen er bestaan omtrent goederen met overwegend emotionele waarde tussen het Frans, Duits en Zwitsers recht, enerzijds en het Belgische recht anderzijds. De rechtssstelsels zullen elk afzonderlijk worden beschreven om nadien met elkaar te worden vergeleken. Indien er o.b.v. deze vergelijking kan worden geconcludeerd dat er sprake is van een lacune in de Belgische wetgeving, zal deze scriptie trachten aanbevelingen te formuleren aan de beleidsmaker met manieren waarop er tegemoet kan worden gekomen aan de mogelijke problematiek omtrent de vererving van goederen met een overwegend emotionele waarde in het Belgische erfrecht.

1.3.2 Territoriale en temporele beperking

8. Dit onderzoek zal zich zowel territoriaal als temporeel beperken. Territoriaal wordt de focus gelegd op wetgeving, rechtspraak en rechtsleer omtrent goederen met overwegend emotionele waarde binnen het erfrecht van België, Frankrijk, Duitsland en subsidiair binnen het erfrecht in Zwitserland en Italië. Dit kan eventueel worden uitgebreid naar andere Europese landen waarin er aandacht wordt besteed aan goederen met een overwegend emotionele waarde. In tijd focust dit onderzoek zich op de behoeften en noden anno 2024, om op die manier mogelijks relevante beleidsaanbevelingen te kunnen formuleren.

9. Dit onderzoek zal zich beperken tot het onderzoeken van roerende goederen met overwegend emotionele waarde. Omwille van het feit dat de beperkte rechtspraak en rechtsleer omtrent goederen met overwegend emotionele waarde louter betrekking hebben op roerende goederen, zal deze scriptie zich enkel op deze categorie van goederen focussen. Voornamelijk, omdat m.i. de economische waarde van onroerende goederen steeds de overhand zal nemen op de emotionele waarde van deze goederen.

10. Verder zal dit onderzoek de focus leggen op het concept van familieherinneringen naar aanleiding van het overlijden. Het overlijden is geen vereiste voorwaarde opdat een goed kan worden gezien als familieherinnering. Een goed kan eveneens kwalificeren als familieherinnering wanneer de persoon, waarop de herinnering betrekking heeft, nog in leven is.⁴ Aangezien deze scriptie echter ingaat op de familieherinneringen in relatie tot de nalatenschap, zal hierop de focus worden gelegd.

⁴ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 333.

2. Begrip goederen met overwegend emotionele waarde

2.1 Algemeen

11. Goederen met overwegend emotionele waarde kennen in het Belgische (erf)recht, geen wettelijke definiëring.⁵ Het leerstuk omtrent goederen met overwegend emotionele waarde vindt zijn oorsprong binnen de Franse rechtspraak (*infra*, nrs. 82-83), waarna de Franse en Belgische rechtsleer hierop hebben verdergebouwd.⁶ Binnen de Nederlandstalige rechtsleer vinden we verschillende termen terug om deze goederen te omschrijven, zoals 'familieherinneringen' of 'goederen met overwegend emotionele waarde'.⁷ Binnen de Franstalige rechtsleer spreekt men van 'souvenirs de famille'.⁸ Deze termen zullen doorheen deze scriptie zonder onderscheid worden gebruikt.

12. Binnen de Belgische rechtspraak is er slechts beperkte aandacht geweest voor de leer omtrent de familieherinneringen.⁹ Hoewel er in rechtspraak melding werd gemaakt van souvenirs de famille, wordt er bij het opkomen van deze rechtsfiguur slechts in een beperkt aantal arresten¹⁰ aandacht besteed aan de definiëring van het begrip 'familieherinneringen'. In de rechtspraak wordt deze categorie van goederen gedefinieerd als goederen met een morele waarde die de overhand neemt op de economische waarde en een sterke band hebben met het verleden van de familie.¹¹

13. Belgische rechtsleer vermeldt een heel aantal goederen die kwalificeren als goederen met overwegend emotionele waarde. Voorbeelden hiervan zijn onder andere decoraties, familieportretten, diploma's, brieven, handtekeningen, familiearchieven, persoonlijke documenten, juwelen, foto's, eretekens, borstbeelden, etc.¹² Het is ook mogelijk dat bepaalde uniformen of werktuigen met gevoelswaarde onder deze categorie van goederen vallen, zoals een notarishamer, een dokterstas, etc.¹³ Denk hierbij ook aan een aantal hedendaagse voorbeelden zoals een gesigneerd voetbalshirt, prijzen zoals de Gouden Schoen of een award.

14. Een eerste uitspraak inzake familieherinneringen werd gedaan door de rechtbank te Luik in 1980 en vormt een goede illustratie van de voormelde kenmerken van familieherinneringen.¹⁴ In deze zaak werden familiedocumenten en familieschilderijen door de erflater, bij testament, nagelaten

⁵ B. VAN DEN BERGH, "Reflecties over de verwerping van de nalatenschap", *Not.Fisc.M.* 2022, afl. 2, (38) 57.

⁶ M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 583; F. DELOGNE, "Le sort des droits de la personnalité au décès", *Rev.not.b.* 1990, (126) 145.

⁷ C. DECLERCK, *Litteraire en artistieke eigendom in het familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 398; B. VAN DEN BERGH, "Reflecties over de verwerping van de nalatenschap", *Not.Fisc.M.* 2022, afl. 2, (38) 57.

⁸ F. DELOGNE, "Le sort des droits de la personnalité au décès", *Rev.not.b.* 1990, (126) 146; J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 369.

⁹ F. DELOGNE, "Le sort des droits de la personnalité au décès", *Rev.not.b.* 1990, (126) 146.

¹⁰ Luik (7e k.) 13 juni 1980, *Rev.trim.dr.fam.* 1980, 404; Rb. Dendermonde 19 februari 1931, *Pas.* 1931, III, 60.

¹¹ Antwerpen 26 april 2017, *T.Not.* 2017, 900.

¹² M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 583-584; B. VAN DEN BERGH, "Reflecties over de verwerping van de nalatenschap", *Not.Fisc.M.* 2022, afl. 2, (38) 57; P.

DELNOY, "De la capacité de l'administré provisoire de faire une libéralité", *Rec.gén.enr.not.* 1998, (461) 471.

¹³ B. VAN DEN BERGH, "Reflecties over de verwerping van de nalatenschap", *Not.Fisc.M.* 2022, afl. 2, (38) 57.

¹⁴ Luik (7e k.) 13 juni 1980, *Rev.trim.dr.fam.* 1980, 404.

aan zijn kinderen. Hij liet aan zijn dochter de familieschilderijen na, maar de zoon stelde dat hij hier recht op zou hebben, omdat hij de oudste zoon van de erflater was. Hij stelde dat deze goederen familieherinneringen waren, waardoor ze niet onderworpen dienden te worden aan de burgerrechtelijke devolutieregels en dat de familieschilderijen hem behoorden toe te komen. Het hof gaat in deze zaak niet in de toetsing van de kenmerken van familieherinneringen, maar stelde louter dat de goederen zullen worden verdeeld conform het opgestelde testament.¹⁵ In een noot bij dit vonnis gaat men wel in op de kenmerken van familieherinneringen, waarbij wordt gesteld dat deze goederen dienden te voldoen aan twee kenmerken om te kwalificeren als familieherinneringen. Ten eerste hebben ze een emotionele waarde, die de band met het verleden en tradities vormt en de voorouder moet de familieplicht hebben opgelegd om de goederen door te geven aan familieleden. In deze zaak werden de familieherinneringen gedurende verschillende generaties doorgegeven aan de oudste zoon van de familie. De goederen getuigen van een morele belang dat zwaarder weegt dan het financiële belang.¹⁶ Volgens de auteur van deze noot voldoen de familieportretten aan de voormelde kenmerken, zodat ze kunnen kwalificeren als goederen met overwegend emotionele waarde. Uit deze noot kunnen er twee kenmerken van familieherinneringen worden afgeleid, namelijk een band met de familie en het familiale verleden enerzijds en een overwegend emotionele waarde anderzijds. Hierop zal in de volgende subtitels verder worden ingegaan.

2.2 Band met de familie en het familiale verleden

15. In de rechtsleer werden reeds een aantal pogingen ondernomen om het begrip 'goederen met overwegend emotionele waarde' te definiëren.¹⁷ Een eerste stem in de rechtsleer stelt dat familieherinneringen zouden gekenmerkt worden door twee elementen. Het eerste kenmerk is de band met de familie en het familiale verleden. Het zou moeten gaan om goederen die een band hebben met het familiale verleden, waarbij het goed zich enerzijds moet hechten aan de persoon van de erflater, en anderzijds moet worden beschouwd als aandenken aan de erflater.¹⁸ Het goed moet doen denken aan gebeurtenissen uit het verleden van de familie en op onlosmakelijk wijze verbonden zijn met de familiale geschiedenis.¹⁹

16. Een andere stem in de rechtsleer stelt dat familieherinneringen zich onderscheiden o.b.v. drie verschillende kenmerken.²⁰ Ten eerste is er een band met de familie vereist. Deze goederen zouden reeds meerdere generaties tot de familie van de erflater moeten behoren. Het moet gaan om een goed dat een bijzondere plaats inneemt in de collectieve familiale geschiedenis o.w.v. de emotionele waarde die eraan is gegeven door opeenvolgende generaties.²¹ Het goed moet door de

¹⁵ Luik (7e k.) 13 juni 1980, *Rev.trim.dr.fam.* 1980, 406.

¹⁶ C. JONGMANS, "La transmission successorale des souvenirs de famille", *RTDF* 1980, (406) 407-408.

¹⁷ J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 369-382; M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 574-588.

¹⁸ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 332.

¹⁹ M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 584.

²⁰ J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 372.

²¹ J.-Fr. BARBIERE, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?" *J.C.P.* 1984, I, 3156.

familieleden worden beschouwd als familieherinnering. Het feit dat het moet gaan om een herinnering geeft de indicatie dat men er de idee van duur aan moet kunnen verbinden.²²

Vervolgens is het vereist dat er een band is met het familiale verleden. Het goed moet zich hechten aan de persoon van een voorouder of deze zijn privéleven enerzijds of aan gebeurtenissen waarbij deze voorouder betrokken was of personen die deze voorouder heeft ontmoet anderzijds.²³ De voorwerpen krijgen een bijzondere waarde omdat deze voorwerpen het enige zijn wat nog van de betrokken persoon overblijft.

Ten derde zou vereist zijn dat wanneer de persoon aan wie deze familieherinneringen zich hechten, overlijdt, deze persoon minstens impliciet de wil moet hebben geuit om de goederen over te laten gaan als familieherinnering.²⁴ Hierbij wordt de nadruk gelegd op de factor tijd. Het is slechts door verloop van tijd dat herinneringen worden gevormd. Dit wordt verder bevestigd in de rechtsleer door te stellen dat, hoewel het overlijden van de persoon niet noodzakelijk is om te kunnen stellen dat een voorwerp wordt omgevormd tot familieherinnering, er wel een zeker tijdsverloop is vereist, waarin er een contactbreuk is met degene aan wie de herinneringen toebehoren. Hier wordt eveneens de nadruk gelegd op de factor tijd bij de vorming van familieherinneringen.²⁵

Naar mijn mening dient de rechtsleer te worden gevolgd die de nadruk legt op de factor tijd. Het zou m.i. vereist moeten zijn dat de nadruk wordt gelegd op de factor tijd. Zoals hierboven werd aangehaald, worden herinneringen gevormd door verloop van tijd. Indien niet vereist zou zijn dat de goederen met overwegend emotionele waarde reeds meerdere generaties tot de familie behoren, dan zou dit m.i. een al te ruime categorie van goederen kunnen omvatten.

17. Bovenstaande kenmerken worden bevestigd in Belgische rechtspraak. Hierbij kan o.a. worden gewezen op een arrest van het hof van beroep te Antwerpen²⁶ dat stelt dat goederen met overwegend emotionele waarde, goederen zijn die een sterke band hebben met het verleden van een familie. Volgens het hof worden de trouwringen van de erflater geacht een sterke band met het familiale verleden te hebben.²⁷ Het goed doet denken aan het huwelijk van de erflater. Daarnaast kan er ook worden gewezen op een zaak m.b.t. familieherinneringen voor het vredegerecht in Sint-Gillis,²⁸ waarbij de verwerende partij een fotoalbum en filmmateriaal van de huwelijksreis van de eisers was verloren. Hierbij oordeelde de vrederechter dat de "de persoonlijkheid van een man en vrouw gesmeed en gevormd wordt door hun geschiedenis en de herinneringen die ze hieraan hebben". Hier wordt door de rechtbank gewezen op de band met het familiale verleden, maar ook

²² J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 373.

²³ J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 374.

²⁴ J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 375.

²⁵ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 333.

²⁶ Antwerpen 26 april 2017, *T.Not.* 2017, 900.

²⁷ Antwerpen 26 april 2017, *T.Not.* 2017, 900; M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 584; C. JONGMANS, "La transmission successorale des souvenirs de famille" (noot onder Luik 13 juni 1980), *RTDF* 1980, (406) 407.

²⁸ Rb. Sint-Gillis 26 juni 2000, *R.G.D.C.* 2000, 561 en *D.C.C.R.* 2001, 80.

impliciet op de factor tijd. De fotoalbums werden door de rechtbank gekwalificeerd als familieherinneringen.

2.3 Overwegend emotionele waarde

18. Het tweede kenmerkende element, dat vereist is om te kunnen spreken van een familieherinnering, is het feit dat het goed als emotioneel bijzonder waardevol moet worden beschouwd. De emotionele waarde van het goed moet de economische waarde ervan te boven gaan.²⁹ Een illustratie van deze voorwaarde kan opnieuw worden gevonden in het arrest van het hof van beroep te Antwerpen.³⁰ Hierin wordt bevestigd dat de emotionele waarde van de goederen de bovenhand moet nemen op de economische waarde. Er werd een schadevergoeding toegekend, gezien de fotoalbums een grote emotionele waarde hadden voor de eisers. De emotionele waarde wordt hier geacht groter te zijn dan de economische waarde van de fotoalbums.³¹

19. Er dient een afweging te worden gemaakt tussen de emotionele en economische waarde van de betreffende goederen, waarbij de emotionele waarde de bovenhand moeten nemen opdat de goederen kunnen kwalificeren als familieherinneringen.³² Er wordt noch in rechtspraak, noch in rechtsleer vermeld wat de precieze vermogenswaarde van deze goederen met overwegend emotionele waarde mag zijn. Enerzijds zou het mogelijk zijn dat het gaat om goederen die weinig tot geen economische waarde bezitten. Anderzijds zou het kunnen dat goederen met overwegend emotionele waarde toch een zekere economische waarde hebben, denk hierbij aan briefwisseling met een groot historisch belang, familieportretten van bekende schilders, etc.³³ Dit brengt ons bij een eerste aandachtspunt: hoe kan men de emotionele waarde van goederen op een duidelijke en doorzichtige wijze bepalen?

20. Deze vraag brengt ons bij een probleem omtrent de categorisering van goederen met een overwegend emotionele waarde met zich mee. De emotionele waarde is afhankelijk van verschillende subjectieve factoren en is dus moeilijk vast te stellen.³⁴ Rechters beschikken over een grote discretionaire bevoegdheid bij het bepalen van de kwalificatie van goederen als familieherinneringen.³⁵ Hoewel de economische waarde van goederen duidelijk te bepalen valt, is dit anders voor de emotionele waarde.³⁶ Er is geen duidelijke maat te hanteren bij het bepalen van de emotionele waarde, waardoor de vergelijking tussen de emotionele en economische waarde een

²⁹ M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 584; M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Kluwer, 1996, 89; B. VAN DEN BERGH, "Reflecties over de verwerping van de nalatenschap", *Not.Fisc.M.* 2022, afl. 2, (38) 57.

³⁰ Antwerpen 26 april 2017, *T.Not.* 2017, 900.

³¹ D. DE CALLATAY en N. ESTIENNE, *La responsabilité civile: chronique de jurisprudence 1996-2007*, Larcier, 2009, vol. 2, 477; Rb. Sint-Gillis 26 juni 2000, *R.G.D.C.* 2000, 561 en *D.C.C.R.* 2001, 80.

³² F. DELOGNE, "Le sort des droits de la personnalité au décès", *Rev.not.b.* 1990, (126) 145; E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 332, 336.

³³ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 335.

³⁴ M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 584-585.

³⁵ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 335; M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 584-585.

³⁶ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 336.

moeilijke denkoefening uitmaakt. Problemen vormen zich voornamelijk bij goederen met overwegend emotionele waarde die eveneens een aanzienlijke economische waarde bezitten. Gezien er geen wettelijke bepaling is omtrent goederen met overwegend emotionele waarde, is het voor voormelde goederen moeilijk te bepalen welke waarde de overhand zal nemen. Een goede illustratie van dit probleem vinden we bij familiejuwelen. Familiejuwelen kan men volgens een stem in de rechtspraak kwalificeren als familieherinneringen.³⁷ Familiejuwelen gaan gepaard met een, vaak aanzienlijke, economische waarde, maar bevatten eveneens een emotionele waarde. Het is hierbij moeilijk te meten welke waarde de doorslag zal geven. Volgens deze auteur is dit dan ook een argument voor een restrictieve interpretatie van het begrip 'familieherinneringen'.³⁸ Volgens bepaalde stemmen in de rechtsleer zou het bovendien gaan om goederen van onschatbare waarde. De waarde van deze categorie van goederen valt volgens hen niet te schatten, wat de problematiek omtrent de waardebepaling van deze goederen m.i. bijtreedt.

21. Goederen met een grote economische waarde zullen m.i. minder snel worden beschouwd als familieherinneringen, aangezien bij deze categorie van goederen de economische waarde vermoedelijk de overhand zal nemen. Bovendien kan men stellen dat hoe ouder de familieherinnering wordt, hoe meer de patrimoniale waarde stijgt en de emotionele waarde daalt.³⁹ Een reden voor dergelijke daling van de emotionele waarde, is dat de voorouder te ver verwijderd wordt naarmate tijd verloopt, waardoor de goederen niet meer worden beschouwd als gehecht aan de persoon op wie ze betrekking hebben, terwijl de goederen door tijdsverloop wel een grotere economische waarde kunnen verkrijgen.⁴⁰

2.4 Tussenbesluit

22. We kunnen hieruit besluiten dat goederen met overwegend emotionele waarden cumulatief moeten voldoen aan twee kenmerken, met name een band met de familie en het familiale verleden enerzijds en een overwegend emotionele waarde anderzijds. Het zal m.i. moeten gaan om goederen die een eerder beperkte economische waarde hebben, waardoor het eenvoudiger is om vast te stellen of de emotionele waarde ervan significant is in verhouding tot hun economische waarde en deze overstijgt. Binnen de rechtsleer wordt benadrukt dat het aangewezen is om deze categorie goederen op restrictieve wijze te interpreteren.⁴¹ Ik onderschrijf deze visie en pleit ervoor dat goederen met een aanzienlijke economische waarde, zoals familiejuwelen, omvangrijke kunstcollecties inclusief portretten van voorouders geschilderd door gerenommeerde kunstenaars, eerste editie boeken, en kostbare onderscheidingen zoals een Gouden Schoen, niet kunnen worden beschouwd als familieherinneringen.

³⁷ M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 584-585.

³⁸ M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 585 ; B. VAN DEN BERGH, "Niets is wat het lijkt: over de verwerping van de nalatenschap en het behoud van bepaalde rechten en plichten door de verwerper", *T.Not.* 2021, nr. 5, (433) 470.

³⁹ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 336.

⁴⁰ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 336.

⁴¹ M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 585.

23. In deze scriptie zullen goederen met overwegend emotionele waarde worden gedefinieerd als goederen, waarvan de emotionele waarde de beperkte economische waarde overstijgt, die een band hebben met de familie en het familiale verleden van de erflater, waarvoor vereist is dat de goederen reeds meerdere generaties tot de familie van de erflater behoren en dat het goed zich hecht aan de persoon van een voorouder of aan gebeurtenissen waarbij de voorouder betrokken was.⁴²

⁴² C. JONGMANS, "La transmission successorale des souvenirs de famille" (noot bij Luik 13 juni 1980), *RTDF* 1980, (406) 406; J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 371; M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b* 1990, (574) 574; B. VAN DEN BERGH, "Niets is wat het lijkt: over de verwerping van de nalatenschap en het behoud van bepaalde rechten en plichten door de verwerper", *T.Not.* 2021, nr. 5, (433) 468.

3. Goederen met overwegend emotionele waarde in het Belgische erfrecht

24. Voor de goederen die, conform de definitie (*supra*, nr. 23), kwalificeren als goederen met overwegend emotionele waarde rijst de vraag naar de relatie van deze goederen tot de nalatenschap. Deze titel zal in de eerste plaats trachten te achterhalen of deze goederen al dan niet behoren tot de nalatenschap. Vervolgens zal worden ingegaan op de juridische gevolgen die voortvloeien uit het al dan niet deel uitmaken van de nalatenschap. Daarnaast zal er worden bepaald aan wie de goederen met overwegend emotionele waarde toekomen en hoe deze goederen kunnen worden overgedragen. Ten slotte wordt er aandacht besteed aan de mogelijkheden die er bestaan op vlak van successieplanning om de gewenste vererving van deze goederen te verzekeren.

3.1 Goederen met overwegend emotionele waarde in relatie tot de nalatenschap

3.1.1 Voorwerp van de nalatenschap

25. Wanneer een persoon overlijdt, valt de nalatenschap open.⁴³ Iedere persoon heeft slechts één vermogen⁴⁴ dat is samengesteld uit goederen en schulden, die bij het overlijden overgaan op de erfgenamen. Het voorwerp van de nalatenschap bestaat uit alle vermogensbestanddelen die de erflater op het tijdstip van overlijden in zijn vermogen had.⁴⁵ Het vermogen van de erflater gaat in beginsel integraal over op de erfgenamen.

26. Tot de nalatenschap behoren alle patrimoniale rechten en vorderingen van de erflater, zowel de goederen als de rechten en vorderingen vallen hieronder. Louter de overgang van het vermogen van de erflater wordt door het erfrecht geregeld, dus de overgang van goederen en schulden.⁴⁶ De nalatenschap bestaat enerzijds uit een actief en anderzijds uit een passief gedeelte. Binnen het actief gedeelte bevinden zich de patrimoniale rechten en vorderingen van de erflater. Dit omvat alle goederen waarvan de erflater exclusief eigenaar was en aandelen van de erflater in onverdeeldheid, alsook al de rechten en vorderingen van de erflater. Het is vereist dat deze rechten en vorderingen vaststaan op het ogenblik dat de nalatenschap openvalt om daarvan deel uit te maken.⁴⁷ Indien de erflater slechts de blote eigendom bezat van bepaalde goederen, dan valt slechts de blote eigendom in de nalatenschap.

⁴³ Art. 4.1 BW; C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2023, 333.

⁴⁴ Art. 3.35, lid 2 BW.

⁴⁵ R. BARBAIX, *Handboek Familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, 390; C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2023, 331.

⁴⁶ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2023, 331; C. DE WULF, "De toepassing in de notariële praktijk van het erfrechtelijk vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot – onduidelijke en onredelijk complexe wetsbepalingen", *T.Not.* 2021, nr. 5, (401) 401; R. BARBAIX, *Handboek Familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, 396; R. DEKKERS, H. CASMAN, M. DEKKERS en G. BAETEMAN, *Handboek burgerlijk recht - deel IV. Huwelijksstelsels, erfrecht, giften*, Antwerpen, Intersentia, 2010, nr. 376, 254-256.

⁴⁷ R. BARBAIX, *Handboek Familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, 391-392.

Indien er rechten aan de erflater zijn toegekend die werden gekoppeld aan zijn leven, dan doven deze rechten uit en zullen deze geen deel uitmaken van de nalatenschap.⁴⁸ Ditzelfde geldt voor rechten onder ontbindende voorwaarde van vooroverlijden van de erflater, zoals bv. een schenking gedaan aan de erflater onder beding van conventionele terugkeer.⁴⁹ De schenkers nemen de goederen terug ingevolge de verwezenlijking van de ontbindende voorwaarde, die werd verbonden aan de schenking.⁵⁰ Hier moet een onderscheid worden gemaakt met het wettelijk recht van terugkeer of de anomale erfopvolging, dat stelt dat de goederen geschonken door ouders aan hun kinderen, bij vooroverlijden van de kinderen zullen terugkeren naar de ouders.⁵¹ Dit geldt wanneer deze goederen nog in natura in de nalatenschap aanwezig zijn, maar ook op de prijs van deze goederen indien ze reeds verkocht werden.⁵² De terugkerende goederen vormen de anomale nalatenschap.⁵³ Wanneer de begiftigde is overleden zonder nakomelingen en de goederen of de schuldvordering zich nog in de nalatenschap bevinden, moeten de anomale erfgenamen delen in de schulden van de nalatenschap.⁵⁴ De wettelijke terugkeer is een recht dat zich terugvindt in de nalatenschap van de erflater, waarbij de schenker erft van de begiftigde.⁵⁵ Het gaat dus om een erfrechtelijke aanspraak. Het geschonken goed behoort tot de nalatenschap, maar het goed wordt, op voorwaarde dat de begiftigde overlijdt zonder afstammelingen, o.b.v. een bijzondere erfregel toebedeeld aan de ascendent-schenker.⁵⁶ Daarnaast doven de rechten op de goederen geschonken of gelegateerd met fideicommiss de residuo ook uit. Een fideicommiss wil zeggen dat bij de schenking of legaat, naast de begunstigde, eveneens een tweede begunstigde wordt aangeduid in geval van overlijden van de eerste begunstigde. Hierdoor zullen de belaste goederen door het (voor)overlijden uit de nalatenschap van de erflater verdwijnen.⁵⁷

27. Het passief van de nalatenschap is samengesteld uit de schulden die de erflater had op het ogenblik van overlijden, de schulden die ontstaan naar aanleiding van overlijden en de onderhoudsvorderingen die onderhoudsgerechtigden kunnen doen gelden t.a.v. de nalatenschap. Schulden die ontstaan naar aanleiding van het overlijden zijn o.a. de begrafeniskosten en de kosten van vereffening-verdeling van de nalatenschap. Er zijn bovendien een aantal onderhoudsgerechtigden die een onderhoudsvordering hebben ten laste van de nalatenschap. Hieronder vallen onder meer de langstlevende echtgenoot die behoeftig zou zijn, de behoeftige ascendenten, de behoeftige ex-echtgenoot, etc.⁵⁸

⁴⁸ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2023, 318.

⁴⁹ Art. 4.172 BW; R. BARBAIX, *Handboek Familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, 393.

⁵⁰ C. SLUYTS en N. VANDEBEEK, "Het onroerend goed en de nalatenschap", *OGP* 2016, afl. 286, (604) 635.

⁵¹ Art. 4.24, §1 BW.

⁵² Art. 4.24, §2 BW.

⁵³ E. DE BRUYCKERE en S. HUBRECHT, "Donner et retourner: het beding van terugkeer en de terugkeer na inbreng in een huwgemeenschap of onverdeeldheid" in H. DE CNIJF en L. MAES, *Fiscaal Praktijkboek 2022-2023 Directe Belastingen: Fiscale Nieuwigheden Praktisch Bekeken*, Mechelen, Kluwer, 2023, (207) 239.

⁵⁴ R. DEBLAUWE, "Het wettelijk recht van terugkeer", *AFT* 2019, afl. 3, (5) 20-21.

⁵⁵ C. SLUYTS en N. VANDEBEEK, "Het onroerend goed en de nalatenschap", *OGP* 2016, afl. 286, (604) 635.

⁵⁶ E. DE BRUYCKERE en S. HUBRECHT, "Donner et retourner: het beding van terugkeer en de terugkeer na inbreng in een huwgemeenschap of onverdeeldheid" in H. DE CNIJF en L. MAES, *Fiscaal Praktijkboek 2022-2023 Directe Belastingen: Fiscale Nieuwigheden Praktisch Bekeken*, Mechelen, Kluwer, 2023, (207) 239.

⁵⁷ A.-L. VERBEKE en B. VERDICKT, *Handboek Estate Planning II: Erfrecht en giften*, Mortsel, Intersentia, 536; C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2023, 330.

⁵⁸ R. BARBAIX, *Handboek Familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, 395-396; art. 205bis OBW; art. 301, §10 OBW, art. 339bis OBW; art. 353-14 OBW; art. 475quinquies, lid 2 OBW.

28. De erflater laat daarnaast ook nog andere dan vermogensrechtelijke waarden na. Dit zijn enerzijds extrapatrimoniale rechten en anderzijds patrimoniale rechten met een voornamelijk persoonlijk of moreel karakter. Deze zullen worden onttrokken aan het erfrecht en vallen in principe buiten de nalatenschap.⁵⁹ Voorbeelden van patrimoniale rechten met een sterk persoonsgebonden karakter zijn onder meer het recht om een schenking of legaat wegens ondankbaarheid te herroepen⁶⁰ en het recht om een vordering tot nietigheid in te stellen o.g.v. artikel 224 oud BW. Sommige extrapatrimoniale rechten, waaronder de persoonlijkheidsrechten doven uit bij overlijden. Deze rechten kunnen worden gedefinieerd als rechten “*waarvan elkeen door de enkele omstandigheid van zijn persoon-zijn, titularis is, en die er toe strekken m.b.t. de fysieke, psychische en morele bestanddelen van zijn persoonlijkheid rechtsbescherming te bieden*”.⁶¹ Hieronder vallen bijvoorbeeld het recht op privacy, het briefgeheim, bescherming van afbeelding en het recht op eer en goede naam.⁶² Deze rechten zullen niet vererven, gezien ze nauw verbonden zijn met de persoon van de erflater en zullen dus uitdoven.⁶³ Dit werd eerder ook aanvaard door het Europees Hof voor de rechten van de Mens.⁶⁴

Er zijn ook extrapatrimoniale rechten die niet uitdoven bij overlijden van de erflater, maar deze rechten zullen ook niet vererven conform de erfrechtelijke devolutieregels.⁶⁵ Een illustratie hiervan is het recht op lijkbezorging. Dit is een recht dat niet volgens de wettelijke devolutieregels aan de erfgenamen toekomt.⁶⁶ Een ander voorbeeld is terug te vinden in de Wet Patiëntenrechten, waarbij er bij de toewijzing van het recht op inzage in het patiëntendossier niet vereist is dat het gaat om erfgenamen.⁶⁷

3.1.2 Goederen met overwegend emotionele waarde: al dan niet deel van de nalatenschap

29. Er heerst in de Belgische rechtspraak en rechtsleer sinds enige tijd discussie over de vererving van goederen met overwegend emotionele waarde.⁶⁸ Enerzijds is er een strekking⁶⁹ die

⁵⁹ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2023, 331; C. DE WULF, “De toepassing in de notariële praktijk van het erfrechtelijk vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot – onduidelijke en onredelijk complexe wetsbepalingen”, *T.Not.* 2021, nr. 5, (401) 401; R. BARBAIX, *Handboek Familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, 396; R. DEKKERS, H. CASMAN, M. DEKKERS en G. BAETEMAN, *Handboek burgerlijk recht - deel IV. Huwelijksstelsels, erfrecht, giften*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 255, nr. 376.

⁶⁰ Art. 4.175 BW en art. 4.218, §1-§2 BW.

⁶¹ P. SENAËVE en C. DECLERCK, *Compendium van het personen- en familierecht*, Leuven, Acco, 2022, 113.

⁶² R. BARBAIX, *Handboek Familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, 394; J. DU MONGH, L. JANSSENS en J. VERSTRAETE, “(De activa van de nalatenschap) De vruchten en interesten van de nalatenschap” in J. VERSTRAETE (ed.), *De verdeling van de nalatenschap*, Mechelen, Kluwer, 2021, (337) 353; E. ADRIAENS, “Digitale nalatenschap. Terreinverkenning en wegmarkering”, *NJW* 2015, afl. 319, (218) 221.

⁶³ F. SWENNEN, “Er is leven na de dood. Persoonlijkheidsrechten na overlijden”, *TPR* 2013, (1489) 1496.

⁶⁴ EHRM 9 december 2014, nr. 41123/10, Dzhugashvili/Rusland; W. PINTENS, C. DECLERCK en S.

MOSELMAANS (eds.), *Patrimonium 2021*, Brugge, die Keure, 2021, 245.

⁶⁵ R. BARBAIX, *Handboek Familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, 397.

⁶⁶ R. BARBAIX, *Handboek Familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, 396; M. PUELINCKX-COENE, J. VERSTRAETE, N. GEELHAND en I. VERHAERT, “Voorwerp van het erfrecht”, *TPR* 2005, afl. 2, (459) 459-460.

⁶⁷ Art. 9, §4 Wet Patiëntenrechten; R. DEKKERS, H. CASMAN, M. DEKKERS en G. BAETEMAN, *Handboek burgerlijk recht - deel IV. Huwelijksstelsels, erfrecht, giften*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 255, nr. 376.

⁶⁸ J. SACE, “La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions” in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 376; M. COENE, “Artikel 732 B.W.” in *Comm.Erf.*, Kluwer, Mechelen, 2007, nr. 3.

⁶⁹ B. VAN DEN BERGH, “Niets is wat het lijkt: over de verwerping van de nalatenschap en het behoud van bepaalde rechten en plichten door de verwerper”, *T.Not.* 2021, nr. 5, (433) 470; E. GULDIX,

ervoor pleit om goederen met overwegend emotionele waarde te onttrekken aan de nalatenschap., anderzijds is er een strekking⁷⁰ die stelt dat deze categorie van goederen wel deel uitmaakt van de nalatenschap. In deze titel zal worden ingegaan op de verschillende punten ter staving waarop deze strekkingen zich baseren. Naast een uiteenzetting van de verschillende strekkingen, zal onderzocht worden welke juridische gevolgen het al dan niet deel uitmaken van de nalatenschap met zich meebrengt. Daarnaast stelt zich een volgende rechtsvraag omtrent het leerstuk van de familieherinneringen, namelijk aan welke personen deze goederen zullen toekomen. Hieromtrent zullen de verschillende standpunten, te vinden in de Belgische rechtspraak en rechtsleer, worden uiteengezet.

3.1.2.1 Eerste strekking: onttrekking van goederen met overwegend emotionele waarde aan de nalatenschap – motivering

30. In het verleden waren bepaalde auteurs van mening dat goederen met overwegend emotionele waarde onttrokken dienden te worden aan het erfrecht. Deze strekking stelt dat, indien goederen met overwegend emotionele waarde louter een emotionele waarde hebben, en dus geen of slechts een verwaarloosbare economische waarde, zij niet tot de nalatenschapsgoederen moeten worden gerekend.⁷¹ Deze categorie van goederen wordt in dat geval niet onderworpen aan de burgerrechtelijke devolutieregels.⁷² Ter staving van deze strekking worden verschillende argumenten aangehaald.

3.1.2.1.1 Eerstgeboorterecht

31. Het vroegere uitgangspunt was dat de familieherinneringen toekwamen aan de persoon met het eerstgeboorterecht. Volgens een stem in de rechtsleer was het recht op de verkrijging van deze goederen een prerogatief dat samenhang met het eerstgeboorterecht.⁷³ Volgens verschillende auteurs, zouden deze goederen moeten worden nagelaten aan het oudste kind van de erflater of het oudste familielid.⁷⁴ Dit gold ongeacht of deze persoon de nalatenschap al dan niet verworpen had.⁷⁵ De eerstgeborene, als het ware de opvolgende pater familias, verkreeg aldus de familieherinneringen. Sinds de wetwijziging d.d. 31 maart 1987⁷⁶ geldt volgens artikel 4.16 BW een verbod op elk onderscheid naargelang geslacht en een verbod van het eerstegeboorterecht.⁷⁷ Dit heeft tot gevolg dat de toebedeling van familieherinneringen niet kan samenhangen met het

Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband, proefschrift, Brussel, 1986, 335 e.v.; C. JONGMANS, "La transmission successorale des souvenirs de famille" (noot onder Luik 13 juni 1980), *Rev.trim.dr.fam.* 1980, (406) 407-408.

⁷⁰ M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 586; C. DECLERCK, *Littéraire en artistieke eigendom in het familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 400; J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 380.

⁷¹ J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 378.

⁷² P. DELNOY, "De la capacité de l'administré provisoire de faire une libéralité", *Rec.gén.enr.not.* 1998, (461) 471.

⁷³ J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 369.

⁷⁴ C. LECLERCQ, "Le sort des souvenirs de famille en cas de partage", *JT* 1948, (88) 88.

⁷⁵ J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de famille: quelques réflexions" in *Liber Amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 369.

⁷⁶ Wet van 31 maart 1987 tot wijziging van een aantal bepalingen betreffende de afstamming, *BS* 27 mei 1987.

⁷⁷ C. LECLERCQ, "Le sort des souvenirs de famille en cas de partage", *JT* 1948, (88) 88.

eerstgeboorterecht. Er kan wel worden opgemerkt dat de toebedeling van familieherinneringen aan het oudste kind plaatsvond, ongeacht of het kind de nalatenschap al dan niet had verworpen. Als men zelfs aanspraak kon maken op de goederen als men de nalatenschap verwierp, dan kan dit een indicatie vormen dat goederen met overwegend emotionele waarde geen deel uitmaken van de nalatenschap.

3.1.2.1.2 Opheffing artikel 732 oud BW

32. Een eerste vaststelling door bepaalde auteurs om goederen met overwegend emotionele waarde te onttrekken aan de nalatenschap is de opheffing van artikel 732 oud BW. Het vroegere artikel 732 oud BW bepaalde dat *“de wet bij het regelen van de erfopvolging geen rekening houdt met de aard of met de oorsprong van de goederen, behoudens bij wet bepaalde uitzonderingen”*. Er mocht dus geen onderscheid worden gemaakt naargelang de aard en oorsprong van de goederen, tenzij er bij wet werd voorzien in een uitzondering op dit principe. De erfrechtelijke devolutieregels waren dus in principe van toepassing op alle goederen, die niet onder een wettelijke uitzondering konden worden geplaatst.

In 1980 bevestigde het hof van beroep te Luik dit in een arrest dd. 13 juni 1980. Het hof oordeelde dat goederen met overwegend emotionele waarde niet kunnen worden onttrokken aan de normale erfrechtelijke regels, gezien er geen wettelijke uitzonderingsregel is voorzien. Dit zou voortkomen uit voormalig artikel 732 oud BW, en meer specifiek de zinssnede *“behoudens bij wet bepaalde uitzonderingen”*.⁷⁸

33. Het voormalig artikel 732 oud BW werd evenwel opgeheven bij wet dd. 19 januari 2022.⁷⁹ Volgens de motivering bij de parlementaire voorbereiding van deze wet, zou deze bepaling betekenisloos zijn geworden, omdat afwijkingen op de regel, bepaald in art. 732 oud BW, voldoende expliciet zijn om zonder een algemene bepaling te kunnen worden begrepen.⁸⁰ Ingevolge de opheffing stellen auteurs zich de vraag of de bijzondere aard van de familieherinneringen kan rechtvaardigen dat deze goederen worden onttrokken aan het erfrecht. Gezien de opheffing van artikel 732 oud BW zou men kunnen stellen dat er geen expliciete wetsbepaling meer vereist is opdat er een uitzondering op dit basisprincipe kan worden gemaakt. Men zou de goederen met overwegend emotionele waarde dan, zonder wettelijke uitzondering, kunnen onttrekken aan het erfrecht.

Ter illustratie kan er worden gewezen op een arrest van het hof van beroep te Antwerpen dd. 26 april 2017. Dit arrest had betrekking op de vordering van één van de erfgenamen tot inbreng van de trouwringen van de erflater in de nalatenschap. Het hof deed in dit arrest uitspraak over het al dan niet behoren tot de nalatenschap van de trouwringen van een erflater. De trouwringen waren nog voorhanden, zoals bleek uit de staat van vereffening. Voor de ouderlijke trouwringen speelt het erfrecht niet onverkort. Dit volgt, volgens het hof, uit gewoonterecht dat aan deze goederen het

⁷⁸ Luik (7^e k.) 13 juni 1980, *Rev.trim.dr.fam.* 1980, 404; C. JONGMANS, “La transmission successorale des souvenirs de famille” (noot onder Luik 13 juni 1980), *RTDF* 1980, (406) 406-408.

⁷⁹ Wet van 19 januari 2022 houdende boek 2, titel 3, 'Relatievermogensrecht' en boek 4 'Nalatenschappen, schenkingen en testamenten' van het Burgerlijk Wetboek, *BS* 14 maart 2022.

⁸⁰ Wetsvoorstel houdende boek 2, titel 3, “Relatievermogensrecht” en boek 4 “Nalatenschappen, schenkingen en testamenten” van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 1272/001, 65-66.

bijzonder statuut van familieherinnering verleent. De reden hiervoor is dat het gaat om goederen die een sterke band vormen met het verleden van de familie en een emotionele waarde hebben die de economische waarde ervan overstijgt. Hiermee koppelt het hof terug naar de voormelde kenmerken die voldaan moeten zijn opdat goederen kunnen kwalificeren als familieherinneringen (*supra*, nr. 23). De trouwringen behoorden volgens het hof niet tot de activa van de nalatenschap en dienden niet te worden ingebracht.⁸¹ Dit arrest illustreert het standpunt van deze strekking door te stellen dat het bijzondere statuut van familieherinnering eveneens kan voortvloeien uit gewoonterecht en er dus niet altijd een wettelijk uitzondering voorhanden moet zijn.

3.1.2.1.3 Kwalificatie van goederen met overwegend emotionele waarde als persoonlijkheidsrecht

34. De vraag stelt zich hoe goederen met overwegend emotionele waarde, of beter de rechten op deze goederen, dan wel kunnen worden gekwalificeerd. Auteurs die de nadruk leggen op de emotionele of morele overwegingen zijn van mening dat goederen met overwegend emotionele waarde behoren tot de extra-patrimoniale rechten dan wel de persoonlijkheidsrechten. Deze auteurs stellen dat de rechten op familieherinneringen behoren tot de persoonlijkheidsrechten, omdat zij de bescherming van een moreel belang, en niet van een patrimoniaal voordeel, tot doel hebben. Het zou gaan om een familiaal persoonlijkheidsrecht dat aan de persoon toekomt in zijn hoedanigheid van familielid.⁸² Hoewel het een familiaal persoonlijkheidsrecht is, komt het recht niet toe aan de familie, aangezien de familie geen rechtspersoonlijkheid bezit. Het persoonlijkheidsrecht kan toekomen aan meerdere familieleden. Het recht kan dan door elk van de familieleden worden uitgeoefend.⁸³ Wanneer de nabestaanden optreden, oefenen zij een eigen recht uit.⁸⁴ Indien het recht op familieherinneringen wordt gekwalificeerd als persoonlijkheidsrecht dan zal dit recht uitdoven in hoofde van de erflater, maar blijven de andere familieleden over dit recht beschikken. Het recht op de goederen met overwegend emotionele waarde bevindt zich dus buiten de nalatenschap (*supra*, nr. 28).⁸⁵

3.1.2.1.4 Voormalig artikel 842 oud BW

35. Ter ondersteuning van deze strekking wordt bovendien verwezen naar het vroegere artikel 842 oud BW. Dit artikel stelde dat *“titels die aan de gehele nalatenschap gemeen zijn, enkel ter hand gesteld kunnen worden aan hem die door alle erfgenamen wordt aangeduid tot bewaarder ervan, onder de verplichting om ze, op iedere vordering, ten dienste te stellen van zijn deelgenoten”*.⁸⁶ Familieherinneringen zouden kunnen worden gezien als titels die aan de gehele nalatenschap gemeen

⁸¹ Antwerpen 26 april 2017, *T.Not.* 2017, 900.

⁸² E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 333; F. DELOGNE, “Le sort des droits de la personnalité au décès”, *Rev.not.b.* 1990, (126) 146; B. VAN DEN BERGH, “Niets is wat het lijkt: over de verwerping van de nalatenschap en het behoud van bepaalde rechten en plichten door de verwerper”, *T.Not.* 2021, nr. 5, (433) 470.

⁸³ F. DELOGNE, “Le sort des droits de la personnalité au décès”, *Rev.not.b.* 1990, (126) 146.

⁸⁴ B. VAN DEN BERGH, “Niets is wat het lijkt: over de verwerping van de nalatenschap en het behoud van bepaalde rechten en plichten door de verwerper”, *T.Not.* 2021, nr. 5, (433) 470.

⁸⁵ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2023, 331; C. DE WULF, “De toepassing in de notariële praktijk van het erfrechtelijk vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot – onduidelijke en onredelijk complexe wetsbepalingen”, *T.Not.* 2021, nr. 5, 401; R. BARBAIX, *Handboek Familiaal vermogensrecht*, Morsel, Intersentia, 2018, 396; R. DEKKERS, H. CASMAN, M. DEKKERS en G. BAETEMAN, *Handboek burgerlijk recht - deel IV. Huwelijksstelsels, erfrecht, giften*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 254-256, nr. 376.

⁸⁶ B. VAN DEN BERGH, “Niets is wat het lijkt: over de verwerping van de nalatenschap en het behoud van bepaalde rechten en plichten door de verwerper”, *T.Not.* 2021, nr. 5, (433) 470.

zijn. Men zou dus, naar analogie, kunnen stellen dat er voor de familieherinneringen een bewaarder wordt aangesteld. Echter, dit artikel heeft louter betrekking op patrimoniale belangen, waar familieherinneringen de bescherming van een moreel belang tot doel hebben (*supra*, nr. 34).⁸⁷ Gezien er binnen deze strekking wordt aangehaald dat de familieherinneringen behoren tot de persoonlijkheidsrechten, lijkt dit argument mij niet overtuigend. Bovendien werd dit artikel opgeheven bij wet d.d. 19 januari 2022,⁸⁸ omdat het artikel volgens de parlementaire voorbereiding nutteloos zou zijn geworden, gezien afgifte van titels niet langer problemen geeft.⁸⁹ Het is nu mogelijk om als belanghebbende een persoonlijk afschrift te verkrijgen van authentieke akten.⁹⁰

3.1.2.2 Eerste strekking: onttrekking van goederen met overwegend emotionele waarde aan de nalatenschap – gevolgen

3.1.2.2.1 Verrijking iure proprio

36. De kwalificatie van goederen met overwegend emotionele waarde als behorende tot de nalatenschap heeft verstrekende juridische gevolgen. Ten eerste heeft dit tot gevolg dat de personen die deze categorie van goederen ontvangen, deze verkrijgen iure proprio.⁹¹ Dit wil zeggen dat ze recht hebben op de goederen met overwegend emotionele waarde, zonder dat zij erfrechtelijk aanspraak moeten kunnen maken op de nalatenschap. Wanneer deze personen de goederen met overwegend emotionele waarde van de erflater verkrijgen iure proprio, betekent dit dat deze goederen ontsnappen aan de burgerrechtelijke devolutieregels m.b.t. deze goederen.⁹²

3.1.2.2.2 Inbreng en verwerping

37. Het voorrecht op de familiesouvenirs blijft eigen aan de familieleden, naar gewoonterechtelijke regel o.b.v. traditionele rechtspraak en rechtsleer.⁹³ In het geval er schenkingen van goederen met overwegend emotionele waarde zijn gedaan aan afstammelingen, zullen deze niet meer worden onderworpen aan de inbrengplicht bij overlijden van de erflater.⁹⁴ Voor de langstlevende echtgenoot zal er hieruit geen voordeel of nadeel ontstaan, gezien deze geen inbrengplichten meer heeft, noch de inbreng van de afstammelingen kan vorderen.⁹⁵

⁸⁷ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 333; F. DELOGNE, "Le sort des droits de la personnalité au décès", *Rev.not.b.* 1990, 146.

⁸⁸ Wet van 19 januari 2022 houdende boek 2, titel 3, 'Relatievermogensrecht' en boek 4 'Nalatenschappen, schenkingen en testamenten' van het Burgerlijk Wetboek, *BS* 14 maart 2022.

⁸⁹ Wetsvoorstel houdende boek 2, titel 3, "Relatievermogensrecht" en boek 4 "Nalatenschappen, schenkingen en testamenten" van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 1272/001, 103-104.

⁹⁰ Wetsvoorstel houdende boek 2, titel 3, "Relatievermogensrecht" en boek 4 "Nalatenschappen, schenkingen en testamenten" van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 1272/001, 103-104; Art. 23 wet van 25 ventôse jaar XI op het notarisambt, *BS* 16 maart 1803.

⁹¹ R. BARBAIX, *Handboek Familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, 398; C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2023, 331.

⁹² Art. 4.83, §1 BW.

⁹³ J. DU MONGH en C. DECLERCK, "Art. 785 B.W." in *Comm.Erf.*, Kluwer, Mechelen, 2007, nr. 18.

⁹⁴ Art. 4.83, §1 BW.

⁹⁵ E. GOOSSENS, "Koorddansen in het familiaal vermogensrecht – Naar een nieuw evenwicht tussen de belangen van de kinderen en die van de langstlevende echtgenoot", *TEP* 2018, (220) 221; C. DECLERCK, "De Erfwet 2017 in het licht van het na te streven evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen" in *CDR - Christen-Democratische Reflecties*, 3(5), 2017, 91.

38. De goederen met overwegend emotionele waarde kunnen aan bepaalde personen toekomen of worden toegewezen, ongeacht of deze personen de nalatenschap al dan niet hebben verworpen.⁹⁶ Daarnaast kan er, indien de nalatenschap wordt verworpen, in hoofde van de verwerper geen sprake zijn van een stilzwijgende aanvaarding van de nalatenschap.⁹⁷ Ook de erfgerechtigden die verwerpen kunnen aanspraak maken op deze specifieke categorie van goederen van de erflater. De verwerping van de nalatenschap doet hieraan geen afbreuk.⁹⁸

3.1.2.2.3 Hoedanigheid en aanstelling bewaarder

39. De persoon die wordt aangeduid, door de erflater, door de familieleden of door de rechter (*infra*, nr. 41), wordt aangesteld in de hoedanigheid van bewaarder van de familieherinneringen. De persoon die de goederen onder zich heeft, heeft een louter bewarende functie en kan aan de bestanddelen geen persoonlijke bestemming geven.⁹⁹ De bewaarder heeft een bewaargevingplicht. Deze persoon moet de goederen met maximale veiligheid beschermen en ze gebruiken naar de bestemming die door de erflater werd voorzien.¹⁰⁰ De bewaarder moet verzekeren dat de familieleden vrije toegang hebben tot de familieherinneringen en deze vrij kunnen consulteren, evenals de mogelijkheid hebben om er reproducties van te maken. De uitoefening van de bewarende functie is onderworpen aan controle van de familieleden en eventuele controle door de rechter.¹⁰¹ Elke familielid heeft de plicht om de familieherinnering te beschermen tegen verlies, beschadiging of vernietiging.¹⁰² Tussen de familieleden is er sprake van een mede-eigendom (*infra*, nrs. 42-45). Het is dus niet mogelijk om over deze goederen om niet of ten bezwarende titel te beschikken, tenzij er toestemming is gegeven door de overige familieleden.¹⁰³ De familieherinneringen kunnen niet worden overgedragen aan buitenstaanders van de familie, dus de familieleden kunnen zich verzetten tegen elke overdracht aan derden.¹⁰⁴ Indien deze goederen aan de aangetrouwde echtgenoot worden gegeven, met het oog ze door te geven aan nakomelingen in rechte lijn, dan is er sprake van een bruikleen of commodat en niet van eigendomsoverdracht.¹⁰⁵

⁹⁶ J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de famille: quelques réflexions" in *Liber Amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (396) 369; B. VAN DEN BERGH, "Dood maar niet vergeten. Een studie over schuldeisers van de nalatenschap" in H. CASMAN en M. VAN LOOCK, *Huwelijksvermogensrecht*, Mechelen, Kluwer, losbl., (71) 101.

⁹⁷ Art. 4.41, §3 BW.

⁹⁸ B. VAN DEN BERGH, "Reflecties over de verwerping van de nalatenschap", *Not.Fisc.M.* 2022, afl. 2, (38) 57; E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 340.

⁹⁹ J. DU MONGH, L. JANSSENS en J. VERSTRAETE, "(De activa van de nalatenschap) De vruchten en interesten van de nalatenschap" in J. VERSTRAETE (ed.), *De verdeling van de nalatenschap*, Mechelen, Kluwer, 2021, (337) 353-354.

¹⁰⁰ J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 380.

¹⁰¹ J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 380; C. DECLERCK, *Litteraire en artistieke eigendom in het familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 399; E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 340.

¹⁰² E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 340.

¹⁰³ C. DECLERCK, *Litteraire en artistieke eigendom in het familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 399.

¹⁰⁴ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 340.

¹⁰⁵ Brussel 9 juli 1953, *R.C.J.B.* 1954, 34, noot J. BAGNIET; F. DELOGNE, "Le sort des droits de la personnalité au décès", *Rev.not.b.* 1990, (126) 147-148.

40. De erflater beschikt over de mogelijkheid om bij testament een bewaarder aan te stellen. Een formeel testament is niet noodzakelijk om de wil met betrekking tot het familieaandenken te bevestigen, aangezien bij de overgang van de familieherinnering ook de vermoede intentie van de erflater moet worden onderzocht.¹⁰⁶ Wanneer de erflater zelf niemand heeft aangeduid, kunnen de familieleden gezamenlijk een familielid of derde aanduiden als bewaarder van de goederen.¹⁰⁷ In dat geval stelt zich geen probleem m.b.t. de toekenning van de familieherinneringen.¹⁰⁸

41. Bij gebrek aan overeenstemming tussen de familieleden, zijn er binnen de Belgische rechtsleer twee mogelijke pistes te onderscheiden om te bepalen welke persoon als bewaarder wordt aangesteld. Enerzijds is het mogelijk dat de verwantschapsleer toepassing zal vinden, waardoor de goederen zullen toekomen aan de nabestaanden of verwanten van de erflater. Personen die in aanmerking komen als verwanten zijn de bloedverwanten van de erflater, maar ook nabestaanden die intiem of affectief met hem verbonden waren. Daarnaast kan ook de langstlevende echtgenoot onder de noemer verwant worden gerekend.¹⁰⁹ Dit zorgt in de praktijk echter vaak voor problemen, gezien er geen rangorde wordt aangehouden die bepaalt welke nabestaande of welke verwant meer, of het meest, gerechtigd is. Anderzijds stelt men dat de familieherinneringen bij onenigheid moeten worden toegewezen aan de meest waardige of gekwalificeerde vertegenwoordiger.¹¹⁰ Het is hierbij niet vereist dat de persoon die wordt aangeduid het dichtst in graad en orde bij de erflater staat. Zij zouden bij voorkeur toekomen aan de mannelijke erfgenaam, die de familienaam draagt.¹¹¹

Zowel het toepassen van de verwantschapsleer als het aanduiden van de meest gekwalificeerde vertegenwoordiger leidt tot discussies die voor de rechter kunnen worden gebracht, waarop de rechter deze geschillen zal beslechten.¹¹² Het is echter zeer moeilijk om aan te duiden wie de meest gekwalificeerde persoon is.¹¹³ Volgens een stem in de rechtsleer moeten de goederen met overwegend emotionele waarde toekomen aan de persoon die de erflater het best voortzet als persoon.¹¹⁴ De rechter zal in concreto moeten beoordelen wie de eigenheid van de familie als groep het beste vertegenwoordigt. Het is niet vereist dat het gaat om de persoon die het dichtst in orde en

¹⁰⁶ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 339.

¹⁰⁷ C. DECLERCK, *Litteraire en artistieke eigendom in het familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 398.

¹⁰⁸ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 337; C. LECLERCQ, "Le sort des souvenirs de famille en cas de partage", *JT* 1948, (88) 88.

¹⁰⁹ R. DEKKERS, H. CASMAN, M. DEKKERS en G. BAETEMAN, *Handboek burgerlijk recht - deel IV. Huwelijksstelsels, erfrecht, giften*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 256.

¹¹⁰ E. GULDIX, *De persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in hun onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, nr. 691, p. 342; C. JONGMANS, "La transmission successorale des souvenirs de famille" (noot onder Luik 13 juni 1980), *Rev.trim.dr.fam.* 1980, (406) 406-408; F. DELOGNE, "Le sort des droits de la personnalité au décès", *Rev.not.b.* 1990, (126) 145; M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Kluwer, 1996, 89.

¹¹¹ M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Kluwer, 1996, 89.

¹¹² J. DU MONGH, L. JANSSENS en J. VERSTRAETE, "(De activa van de nalatenschap) De vruchten en interesten van de nalatenschap" in J. VERSTRAETE (ed.), *Erfrecht. Deel II De verdeling van de nalatenschap*, Mechelen, Kluwer, 2021, (337) 354.

¹¹³ J. DU MONGH, L. JANSSENS en J. VERSTRAETE, "(De activa van de nalatenschap) De vruchten en interesten van de nalatenschap" in J. VERSTRAETE (ed.), *Erfrecht. Deel II De verdeling van de nalatenschap*, Mechelen, Kluwer, 2021, (337) 361.

¹¹⁴ P. DELNOY, *Liberalités et les successions*, Brussel, Larcier, 2004, 96, nr. 63; Rb. Dendermonde 19 februari 1931, *Pas.* 1931, III, 60.

graad staat tot de erflater.¹¹⁵ De rechter kan hierbij rekening houden met factoren zoals het beroep en de naam van de persoon, maar ook met de aard van de familieherinneringen. Er is geen enkele wettelijke bepaling die vereist dat de bijzondere en uitzonderlijke waarde die familieherinneringen met zich meebrengen wordt genegeerd. Het is de rechter dus toegestaan hiermee rekening te houden en naar rede en billijkheid te beslissen over de elementen van de zaak.¹¹⁶ Zo wordt door de rechtbank te Dendermonde beslist om de familieherinneringen toe te kennen aan de persoon die drager was van de familienaam en die eveneens degene was met het grootste onverdeelde aandeel.¹¹⁷ Het is zelfs mogelijk dat de rechter een niet-erfgerechtigde aanduidt.¹¹⁸

3.1.2.2.4 Mede-eigendom tussen de familieleden

42. Het hof van beroep te Antwerpen oordeelde in een arrest in 2017 dat familieherinneringen onderworpen zijn aan “een bijzonder regime van gedwongen mede-eigendom dat erop gericht is om familieherinneringen te bewaren”.¹¹⁹ Er wordt (*supra*, nr. 39) aangenomen dat familieherinneringen niet aan de erflater toebehoren als individu, maar aan hem worden toegewezen in de hoedanigheid van bewaarder of vertegenwoordiger van de familie. De aard van de familieherinneringen staat niet toe dat deze goederen worden verdeeld.¹²⁰ Hieruit kan m.i. worden afgeleid dat de familieherinneringen slechts aan één bewaarder kunnen worden toevertrouwd. Het recht komt toe aan de persoon in zijn hoedanigheid van familielid, niet als individu.¹²¹ Dit treedt het standpunt bij dat deze goederen zijn onderworpen aan de regels m.b.t. de mede-eigendom en er geen individueel eigendomsrecht op rust.¹²²

43. Volgens een stem in de rechtsleer stelt zich m.b.t. deze mede-eigendom een spanningsveld met de bepalingen omtrent de mede-eigendom enerzijds en met artikel 4.66 BW, dat stelt dat niemand kan worden gedwongen in onverdeeltheid te blijven, anderzijds.¹²³ Indien het, zoals het hof van beroep te Antwerpen stelde, gaat om een gedwongen mede-eigendom is artikel 3.78 BW van toepassing dat stelt dat artikel 3.75 BW van toepassing is op gedwongen mede-eigendom. Artikel 3.75 BW bepaalt dat “elke mede-eigenaar te allen tijde de verdeling van de goederen in toevallige mede-eigendom kan eisen. Mede-eigenaars mogen de verdeling uitstellen voor een duurtijd die vijf jaar niet te boven mag gaan”. M.i. kan de gedwongen mede-eigendom niet ontsnappen aan de toepassing van dit artikel. Vanuit de optiek dat goederen met overwegend emotionele waarde geen deel zouden uitmaken van de nalatenschap, kan artikel 4.66 BW hier m.i. niet worden toegepast.

¹¹⁵ M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Kluwer, 1996, 89.

¹¹⁶ J. SACE, “La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions” in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 378; Rb. Dendermonde 19 februari 1931, *Pas.* 1931, III, 60

¹¹⁷ Rb. Dendermonde 19 februari 1931, *Pas.* 1931, III, 60.

¹¹⁸ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 339; P. DELNOY, *Liberalités et successions*, Brussel, Larcier, 2004, 96, nr. 63; Rb. Dendermonde 19 februari 1931, *Pas.* 1931, III, 60).

¹¹⁹ Antwerpen 26 april 2017, *T.Not.* 2017, 900; B. VAN DEN BERGH, “Niets is wat het lijkt: over de verwerping van de nalatenschap en het behoud van bepaalde rechten en plichten door de verwerper”, *T.Not.* 2021, nr. 5, (433) 433.

¹²⁰ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 337.

¹²¹ C. DECLERCK, *Litteraire en artistieke eigendom in het familiaal vermogensrecht*, Morsel, Intersentia, 2009, 399.

¹²² B. VAN DEN BERGH, “Niets is wat het lijkt: over de verwerping van de nalatenschap en het behoud van bepaalde rechten en plichten door de verwerper”, *T.Not.* 2021, nr. 5, (433) 470.

¹²³ B. VAN DEN BERGH, “Niets is wat het lijkt: over de verwerping van de nalatenschap en het behoud van bepaalde rechten en plichten door de verwerper”, *T.Not.* 2021, nr. 5, (433) 470.

44. Volgens bepaalde auteurs zou het Belgische recht zich lenen tot een vrijwillige mede-eigendom ten hoofdtitel, waarbij er een vrijwillige mede-eigendom of extrapatrimoniale onverdeeldheid tot stand komt met een specifiek bepaald doel of bestendig karakter.¹²⁴ Zolang dit doel niet wordt behaald, zou de mede-eigendom blijven bestaan en zou het niet mogelijk zijn voor de mede-eigenaars om uit onverdeeldheid te treden door artikel 4.66 BW in te roepen. Deze bestendige onverdeeldheid zorgt ervoor dat deze goederen van de ene generatie op de andere kunnen worden doorgegeven en onttrokken blijven aan de nalatenschap.¹²⁵

Andere stemmen in de rechtsleer stellen ten eerste dat dat familieherinneringen hun bijzondere emotionele waarde verliezen door verloop van tijd (*supra*, nr. 21), waardoor de bestendige onverdeeldheid na enige tijd alsnog zijn doel zou verliezen.¹²⁶ Ten tweede stelt men dat voormelde vrijwillige mede-eigendom niet ontsnapt aan het toepassingsgebied van artikel 4.66 BW.¹²⁷ Ik ben echter een andere mening toebedeeld. De familieherinneringen ontsnappen wel aan artikel 4.66 BW, omwille van het feit dat dit artikel niet van toepassing kan zijn wanneer men stelt dat de goederen buiten de nalatenschap vallen. Het feit dat de familieleden niet uit onverdeeldheid zouden mogen treden, lijkt mij echter wel op gespannen voet te staan met artikel 3.77 BW. De vrijwillige mede-eigendom, aangegaan voor onbepaalde duur, kan eveneens worden opgezegd op elk moment, mits redelijke opzegtermijn. Indien er geen akkoord is tussen de mede-eigenaars, kan de rechter beslissen over het voortbestaan van de mede-eigendom met inachtneming van de beweegreden voor de totstandbrenging van de mede-eigendom, maar ook hier is de opzegtermijn beperkt tot maximum vijf jaar.¹²⁸

45. Tussen de familieleden is er dus sprake van mede-eigendom, waarbij de persoon die wordt aangesteld om de goederen onder zich te houden louter bewaarder is van de goederen. Ik sluit mij aan bij het hof van beroep te Antwerpen en ben van mening dat het hier zou gaan om een gedwongen mede-eigendom. Wanneer bepaalde goederen kwalificeren als familieherinnering, dan dringt deze kwalificatie zich op aan de familieleden met als gevolg dat ze gedwongen worden in mede-eigendom te zijn. Volgens de wet zou dan nog steeds de uitonverdeeldheidtrekking kunnen worden gevorderd. Indien er toch zou worden geargumenteed dat het gaat om een vrijwillige mede-eigendom met een specifiek bepaald doel, betekent dit m.i. dat artikel 4.66 BW niet van toepassing is, maar dat uitonverdeeldheidtrekking nog steeds kan worden gevorderd o.b.v. artikel 3.77 BW. Bovendien lijkt het mij inderdaad zo dat naar verloop van tijd familieherinneringen hun emotionele waarde kunnen verliezen. Dus ongeacht of er sprake is van gedwongen of vrijwillige mede-eigendom, lijkt het mij dat men op lange termijn niet kan ontsnappen aan de verdeling van de goederen.

¹²⁴ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 339.

¹²⁵ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 339.

¹²⁶ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 340.

¹²⁷ J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 380; R. PIRSON en D. LECHIEN, "L'article 815 du Code Civil et l'indivision volontaire à titre principal, in P. DEHAN, *La copropriété*, éditions de l'U.L.B. et Bruylant, 1985, (228) 228.

¹²⁸ Art. 3.77, lid 3 BW

3.1.2.2.5 Familieherinneringen en gemeenschapsstelsels

46. In de situatie dat de erflater in gemeenschap van goederen was gehuwd, kan men zich de vraag stellen of de familieherinneringen behoren tot het eigen vermogen van de erflater. Volgens een auteur die stelt dat familieherinneringen niet onderworpen worden aan de patrimoniale opvolging, ligt de grondslag hiervoor in artikel 2.3.19, §1, 1° BW, dat stelt dat klederen en voorwerpen voor persoonlijk gebruik eigen zijn, ongeacht het tijdstip van de verkrijging ervan.¹²⁹ De familieherinneringen zouden kunnen worden gezien als eigen, omdat het voorwerpen voor persoonlijk gebruik zijn.¹³⁰ Ik ben van dit standpunt echter niet overtuigd. Men stelt binnen deze strekking dat familieherinneringen kunnen worden gekwalificeerd als extra-patrimoniaal recht, wat m.i. tot gevolg heeft dat deze goederen niet in het vermogen van de erflater vallen. Het zijn rechten die toekomen aan de erflater in zijn hoedanigheid van familielid (*supra*, nr. 34). Daarnaast zou er beroep kunnen worden gedaan op art. 2.3.17 BW dat stelt dat goederen die aan de echtgenoten toebehoren op de dag van het huwelijk, evenals de goederen die zij verkrijgen door een nalatenschap of gift, eigen goederen zijn.¹³¹ Echter, hier dient op dezelfde wijze te worden opgemerkt dat deze goederen niet kunnen worden verkregen uit een nalatenschap, aangezien de goederen volgens deze strekking helemaal niet in de nalatenschap vallen.¹³²

3.1.2.2.6 Tegenstelbaarheid aan derden

47. Een stem in de rechtsleer stelt dat wanneer de goederen met overwegend emotionele waarde worden onttrokken aan de nalatenschap, de schuldeisers van de nalatenschap geen aanspraak kunnen maken op deze goederen.¹³³ De persoon die deze categorie van goederen verkrijgt, kan niet worden gehouden tot de schulden van de nalatenschap en komt niet in samenloop met de erfgenamen van de erflater.¹³⁴

48. Volgens een andere stem in de rechtsleer heeft de kwalificatie van goederen als familieherinneringen echter niet tot gevolg dat de goederen niet het voorwerp van beslag kunnen uitmaken.¹³⁵ De kwalificatie van deze goederen heeft louter tot doel de belangen, die eigen zijn aan de familie, te beschermen. De onvervreemdbaarheid van de familieherinneringen geldt slechts intern tussen de familieleden en is volgens deze auteur niet tegenstelbaar aan derden.¹³⁶ Het feit dat

¹²⁹ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 343.

¹³⁰ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 343.

¹³¹ E. GULDIX, *Persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 343.

¹³² J. DU MONGH, L. JANSSENS en J. VERSTRAETE, "(De activa van de nalatenschap) De vruchten en interesten van de nalatenschap" in J. VERSTRAETE (ed.), *Erfrecht. Deel II De verdeling van de nalatenschap*, Mechelen, Kluwer, 2021, (337) 361; R. DEKKERS, H. CASMAN, M. DEKKERS en G. BAETEMAN, *Handboek burgerlijk recht - deel IV. Huwelijksstelsels, erfrecht, giften*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 255, nr. 376.

¹³³ B. VAN DEN BERGH, "Dood maar niet vergeten. Een studie over schuldeisers van de nalatenschap" in H. CASMAN en M. VAN LOOCK, *Huwelijksvermogensrecht*, Mechelen, Kluwer, losbl., (71) 101.

¹³⁴ R. BARBAIX, *Handboek Familiaal vermogensrecht*, Mortsels, Intersentia, 2018, 400; B. VAN DEN BERGH, "Dood maar niet vergeten. Een studie over schuldeisers van de nalatenschap" in H. CASMAN en M. VAN LOOCK, *Huwelijksvermogensrecht*, Mechelen, Kluwer, losbl., (71) 101.

¹³⁵ J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 377.

¹³⁶ J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 377; B. VAN DEN BERGH, "Niets is wat het lijkt: over de verwerping van de nalatenschap en het behoud van bepaalde rechten en plichten door de verwerper", *T.Not.* 2021, nr. 5, (433) 469.

goederen een overwegend emotionele waarde hebben, en dus de economische waarde ervan wordt overstegen, zorgt er volgens het Hof van beroep te Antwerpen¹³⁷ niet voor dat er door schuldeisers geen retentierecht kan worden uitgeoefend.¹³⁸ Schuldeisers zouden dus beslag kunnen leggen op de goederen die kwalificeren als familieherinnering.

49. Echter het Hof van Cassatie oordeelde hier, thans in het verleden, anders over. Het Hof bevestigde in 1970 dat het onverantwoord is om de openbare verkoop te vorderen van familiesouvenirs, indien deze geen reële economische waarde bezitten.¹³⁹ Persoonlijke goederen en rechten zijn onbeslagbaar uit hun aard. Hiertoe behoren famliefoto's, eretekens en medailles, maar ook briefwisseling en dagboeken.¹⁴⁰ Volgens deze visie zou beslag op familieherinneringen niet mogelijk zijn, zolang er geen economische waarde aan verbonden is.

50. Gezien deze goederen, volgens deze strekking, buiten de nalatenschap vallen, lijkt het mij evident dat deze goederen niet kunnen worden aangesproken om te voldoen aan de schulden van de nalatenschap. Bovendien, wanneer men deze kwestie bekijkt in het licht van de gehanteerde definitie van familieherinneringen in deze scriptie, zal m.i. het Hof van Cassatie moeten worden gevolgd. Aangezien goederen met een aanzienlijke economische waarde niet als familieherinnering kunnen kwalificeren, zou het nutteloos zijn voor derden om beslag te leggen op familieherinneringen.

3.1.2.3 Tweede strekking: goederen met overwegend emotionele waarde als deel van de nalatenschap – motivering

51. Een andere strekking stelt dat goederen met overwegend emotionele waarde wel deel uitmaken van de nalatenschap. Deze categorie van goederen zal volgens hen vererven conform de regels van het Belgische erfrecht.¹⁴¹ Zo pleit een stem in de rechtsleer ervoor om familieherinneringen te onderwerpen aan de geldende erfrechtelijke regels en dat de waarde van de goederen met overwegend emotionele waarde moet worden opgenomen in de nalatenschap.¹⁴² Deze mening wordt in de Belgische rechtspraak en rechtsleer steeds meer gedragen.¹⁴³

3.1.2.3.1 Voormalig artikel 732 oud BW: eenheid van nalatenschap

52. De wetswijziging waarbij art. 732 oud BW wordt opgeheven (*supra*, nr. 33), doet bepaalde auteurs besluiten dat er geen onderscheid kan worden gemaakt naargelang aard en oorsprong van

¹³⁷ Antwerpen 26 april 2017, *T.Not.* 2017, 900.

¹³⁸ J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 378.

¹³⁹ Cass. 12 juni 1970, *T.Not.* 1971, 14-15; J. VERSTRAETE, "(De verdeling) De kavelvorming" in J. VERSTRAETE (ed.), *Erfrecht. Deel II De verdeling van de nalatenschap*, Mechelen, Kluwer, 2021, (497) 507.

¹⁴⁰ E. DIRIX en K. BROECKX, *Beslag*, Mechelen, Kluwer, 2018, 135.

¹⁴¹ M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 586; J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de famille: quelques réflexions" in *Liber Amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 380; C. DECLERCK, *Littéraire en artistieke eigendom in het familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 400.

¹⁴² P. DELNOY, *Liberalités et successions*, Brussel, Larcier, 2004, 96, nr. 63; Rb. Dendermonde 19 februari 1931, *Pas.* 1931, III, 60.

¹⁴³ C. JONGMANS, "La transmission successorale des souvenirs de famille" (noot onder Luik 13 juni 1980), *RTDF* 1980, (406) 406-408; C. DECLERCK, *Littéraire en artistieke eigendom in het familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 400; J. SACE, "La dévolution successorale des souvenirs de famille: quelques réflexions", in *Liber Amicorum Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (369) 380; M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 586.

de te vererven goederen, behoudens bij wet bepaalde uitzonderingen. Gelet op de opheffing van dat artikel zou kunnen worden verdedigd dat er niet langer een wetsbepaling vereist is die expliciet voorziet in een uitzondering om goederen met overwegend emotionele waarde buiten de nalatenschap plaatsen. Echter, het principe van eenheid van nalatenschap uit dit artikel zou ervoor zorgen dat deze goederen net wel tot de nalatenschap behoren. De reden voor de opheffing van dit artikel kan men vinden in de parlementaire voorbereiding van het nieuwe Boek IV van het Burgerlijk Wetboek. Volgens deze tekst zouden de afwijkingen op de regels voldoende expliciet zijn en is de verwijzing naar het principe, dat werd uiteengezet in voormalig art. 732 oud BW, niet langer vereist. Men kan hieruit afleiden dat het voormelde principe van eenheid van nalatenschap overeind blijft. Dit betekent dat de burgerlijke devolutieregels van toepassing zijn op alle goederen, zolang er geen wettelijke uitzonderingen zijn voorzien.

53. Een illustratie van zo'n uitzondering is de overgang van adellijke wapens.¹⁴⁴ Adellijke wapens zouden normaliter in de nalatenschap vallen, maar de Koning bepaalt bij adelbrieven hoe de overgang van deze goederen wordt geregeld. Bijgevolg vallen de adellijke wapens niet binnen het toepassingsgebied van de burgerlijke devolutieregels. Op het principe van eenheid van nalatenschap is in Belgische wetgeving geen uitzondering voorzien m.b.t. familieherinneringen, waaruit kan worden afgeleid dat de familieherinneringen dus tot de nalatenschap behoren.

3.1.2.3.2 Inbreng

54. Een illustratie ter staving van deze strekking is te vinden in Belgische rechtspraak. Het betreft een zaak waarin de rechtbank van Dendermonde zijn vonnis velde d.d. 31 februari 1931. De zaak had betrekking op de vererving van een borstbeeld van een professor. De professor had bepaald dat het goed moest overgaan van de ene generatie op de volgende. Hierin werd door de rechter beslist dat de goederen overgingen op de oudste zoon, maar tegen betaling van een equivalente som aan de massa ter hoogte van de waarde van het borstbeeld.¹⁴⁵ Het feit dat er een inbreng in waarde moet worden gedaan, geeft m.i. een indicatie dat familieherinneringen wel tot de nalatenschap behoren.

3.1.2.3.3 Problematiek omtrent de overwegend emotionele waarde

55. De problematiek omtrent de waardering van de emotionele waarde werd reeds aangehaald bij de definiëring van goederen met overwegend emotionele waarde (*supra*, nrs. 20-21). Hierbij werd aangevoerd dat het moeilijk is om de emotionele waarde van een goed te bepalen tegenover de economische waarde van het goed, die duidelijker af te lijnen is.¹⁴⁶ Het vaststellen van de emotionele waarde van goederen is een moeilijke denkoefening, afhankelijk van subjectieve factoren, waarbij er ruimte is voor grote discretionaire bevoegdheid van de rechter.¹⁴⁷ Indien familieherinneringen deel

¹⁴⁴ J. DU MONGH en C. DECLERCK, "Art. 785 B.W." in *Comm.Erf.*, Kluwer, Mechelen, 2007, nr. 18.

¹⁴⁵ C. LECLERCQ, "Le sort des souvenirs de famille en cas de partage", *JT* 1948, (88) 89; Rb. Dendermonde 19 februari 1931, *Pas.* 1931, III, 60.

¹⁴⁶ M. VERWILGHEN, "Présent d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 584-585 ; E. GULDIX, *Persoonlijke rechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 336.

¹⁴⁷ E. GULDIX, *Persoonlijke rechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 335; M. VERWILGHEN, "Présent d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 584-585.

uitmaken van de nalatenschap stelt zich m.i. het probleem van de waardering van de emotionele waarde niet. Er moet geen afweging worden gemaakt met de economische waarde van het goed, gezien de goederen toch al deel uitmaken van de nalatenschap. Deze problematiek kan worden aangehaald als reden om te stellen dat familieherinneringen deel zouden moeten uitmaken van de nalatenschap. Ter illustratie kan opnieuw worden verwezen naar het voormelde arrest van het hof van beroep te Luik, waarbij er door het hof werd geoordeeld dat familiejuwelen, gezien hun aanzienlijke patrimoniale waarde, moeten worden onderworpen aan de erfrechtelijke devolutieregels.¹⁴⁸

3.1.2.4 Tweede strekking: goederen met overwegend emotionele waarde als deel van de nalatenschap – gevolgen

3.1.2.4.1 Wettelijke of testamentaire devolutie

56. Indien de goederen met overwegend emotionele waarde deel uitmaken van de nalatenschap, heeft dit een heel aantal juridische gevolgen. Op de eerste plaats m.b.t. de personen aan wie de goederen toekomen. De erflater beschikt over de mogelijkheid om, conform het beginsel van beschikkingsvrijheid, bij testament een persoon aan te duiden aan wie de familieherinneringen zullen toekomen. Indien er door de erflater geen persoon werd aangewezen aan wie de familieherinneringen toekomen, zullen de wettelijke devolutieregels toepassing vinden.

57. Aan welke erfgenamen de nalatenschap toekomt, volgens de wettelijke devolutie, is afhankelijk van wie er tot de nalatenschap komt. De goederen met overwegend emotionele waarde zullen dan, behoudens andere wilsuiking van de erflater, toekomen aan de wettelijke erfgenamen, d.w.z. aan de langstlevende echtgenoot en de erfgerechtigde bloedverwanten.¹⁴⁹ Indien er sprake is van een echtgenoot is het erfrecht van de langstlevende echtgenoot afhankelijk van degene met wie deze tot de nalatenschap komt.¹⁵⁰ Ten eerste is het mogelijk dat de langstlevende echtgenoot in samenloop komt met de afstammelingen van de erflater. In dat geval erven de afstammelingen de blote eigendom en erft de langstlevende echtgenoot het vruchtgebruik op de volledige nalatenschap.¹⁵¹ Indien de langstlevende echtgenoot tot de nalatenschap komt met bloedverwanten in opgaande lijn of nauwe zijverwanten van de erflater, dan erft de langstlevende echtgenoot het vruchtgebruik op het eigen vermogen van de erflater en de volle eigendom van het aandeel van de erflater in het gemeenschappelijk vermogen of in de onverdeeldheid.¹⁵² Ten slotte komt de volledige nalatenschap in volle eigendom toe aan de langstlevende echtgenoot, wanneer deze met andere dan voormelde personen tot de nalatenschap komt.¹⁵³ In concreto heeft dit tot gevolg dat wanneer de

¹⁴⁸ M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, (574) 586; M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, Kluwer, 1996, 89.

¹⁴⁹ C. DECLERCK, *Litteraire en artistieke eigendom in het familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 398.

¹⁵⁰ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2023, 350; R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Erfrecht & giften*, Mortsel, Intersentia, 2023, 50.

¹⁵¹ Art. 4.17, §1 BW; R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Erfrecht & giften*, Mortsel, Intersentia, 2023, 58.

¹⁵² Art. 4.17, §2 BW; C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2023, 353-354; R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Erfrecht & giften*, Mortsel, Intersentia, 2023, 62.

¹⁵³ Art. 4.17, §3 BW; C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2023, 354. R. DEKKERS, H. CASMAN, A.-L. VERBEKE en E. ALOFS, *Erfrecht & giften*, Mortsel, Intersentia, 2023, 76.

erflater een langstlevende echtgenoot en twee kinderen achterlaat, de langstlevende echtgenoot het vruchtgebruik op de familieherinneringen zal verkrijgen en de kinderen de blote eigendom. Indien de erflater overlijdt zonder afstammelingen, en de langstlevende echtgenoot komt in samenloop met ouders, broers of zussen van de erflater, dan erft de langstlevende echtgenoot eveneens het vruchtgebruik op de familieherinneringen wanneer ze behoren tot het eigen vermogen van de erflater, of de volle eigendom wanneer ze behoren tot het gemeenschappelijk vermogen. Zijn er noch afstammelingen, noch bloedverwanten in opgaande lijn of nauwe zijverwanten, dan erft de langstlevende de familieherinneringen in volle eigendom.

3.1.2.4.2 Inbreng en verwerping

58. Een tweede gevolg stelt zich m.b.t. de verwerping van de nalatenschap. Gezien de goederen met overwegend emotionele waarde deel uitmaken van de nalatenschap, kan er geen aanspraak worden gemaakt op deze goederen wanneer de nalatenschap wordt verworpen. Indien de verwerper zich de goederen toch zou toe-eigenen, houdt dit een stilzwijgende aanvaarding van de nalatenschap in.¹⁵⁴ Dit heeft tot gevolg dat de nalatenschapsschuldeisers aanspraak kunnen maken op de familieherinneringen. Zelfs indien men aanvaardt onder voorrecht van boedelbeschrijving, zullen de familieherinneringen kunnen worden aangesproken om de schulden van de nalatenschap te voldoen.¹⁵⁵ Dit lijkt mij echter minder van belang, aangezien familieherinneringen, conform de gehanteerde definitie in deze scriptie, slechts een beperkte economische waarde kunnen bezitten.

59. Vervolgens zal er een inbrengplicht gelden, wanneer de goederen met overwegend emotionele waarde bij leven van de erflater reeds werden geschonken aan afstammelingen. Inbreng gebeurt in waarde.¹⁵⁶ Dit wil zeggen dat degene die familieherinneringen heeft verkregen louter de waarde ervan moet inbrengen in de te verdelen massa en niet kan worden verplicht om de goederen in natura in te brengen.

3.1.2.4.3 Familieherinneringen en gemeenschapsstelsels

60. De goederen met overwegend emotionele waarde maken volgens deze strekking deel uit van de nalatenschap, dus behoren deze goederen tot het vermogen van de erflater. Wanneer de erflater is gehuwd in gemeenschap van goederen, dan moet er worden bepaald of deze goederen eigen, dan wel gemeenschappelijk zijn. De kwalificatie als eigen of gemeenschappelijk is van belang i.k.v. het erfrecht van de langstlevende echtgenoot (*supra*, nr. 57). Indien de familieherinneringen werden verkregen door een nalatenschap of gift of om goederen die op de dag van het huwelijk reeds aan één van de echtgenoten toebehoren, dan zijn de familieherinneringen eigen goederen o.g.v. artikel 2.3.17 BW. Echter, indien de familieherinneringen werden nagelaten of geschonken aan beide echtgenoten samen, dan zijn dit gemeenschappelijke goederen.¹⁵⁷ De familieherinneringen behoren tot het gemeenschappelijk vermogen wanneer ze werden verworven tijdens het huwelijk met gemeenschappelijke gelden.¹⁵⁸ Het zou kunnen dat de familieherinneringen een belegging vormen,¹⁵⁹

¹⁵⁴ Art. 4.41, §3 BW.

¹⁵⁵ Art. 4.52, lid 2 BW.

¹⁵⁶ Art. 4.83, §1 BW; art. 4.90 BW.

¹⁵⁷ Art. 2.3.22, §1, 3° BW; Brussel 9 juli 1953, *R.C.J.B.* 1954, 34, noot J. BAGNIET.

¹⁵⁸ Art. 2.3.22, 1° BW.

¹⁵⁹ Art. 2.3.21, lid 1 BW.

waardoor ze tot het gemeenschappelijk vermogen behoren, tenzij het hier zou gaan om een belegging of wederbelegging van eigen goederen.¹⁶⁰ Gezien de slechts geringe economische waarde die familieherinneringen mogen bezitten, lijkt het mij weinig waarschijnlijk dat er sprake zou zijn van een belegging.

3.1.2.4.4 Tegenstelbaarheid aan derden

61. Indien de goederen die kwalificeren als familieherinnering deel uitmaken van de nalatenschap, dan heeft dit tot gevolg dat deze goederen kunnen worden aangesproken om nalatenschapsschulden af te betalen.¹⁶¹ Gezien de beperkte economische waarde van deze goederen lijkt dit echter minder van belang, omdat de uitwinning hiervan weinig nut zou hebben. Ditzelfde kan worden gezegd m.b.t. beslag op deze goederen.

3.1.3 Tussenbesluit

62. Er zijn twee strekkingen te onderscheiden binnen de rechtspraak en rechtsleer. De eerste strekking stelt dat goederen met overwegend emotionele waarde moeten worden onttrokken aan de nalatenschap met als voornaamste punten ter staving de opheffing van artikel 732 oud BW en het feit dat het recht op deze goederen zouden behoren tot de persoonlijkheidsrechten. De interpretatie die door deze strekking wordt gegeven aan de opheffing van artikel 732 oud BW zet naar mijn mening de deur open om tal van goederen buiten de nalatenschap te plaatsen. Dit zou op gespannen voet staan met de restrictieve interpretatie, die naar mijn mening gehanteerd dient te worden (*supra*, nr. 20). Daarnaast halen zij voormalig artikel 842 oud BW aan, maar dit vind ik een weinig overtuigend argument (*supra*, nr. 35). Gezien de tweede strekking stelt dat het principe van eenheid van nalatenschap overeind blijft enerzijds (*supra*, nr. 52) en de problematiek omtrent de waardering van de emotionele waarde anderzijds (*supra*, nr. 55), ben ik van oordeel dat de tweede strekking gevolgd dient te worden. De goederen met overwegend emotionele waarde dienen deel uit te maken van de nalatenschap. Dit heeft tot gevolg dat de wettelijke devolutieregels toepassing zullen vinden.

3.2 Successieplanning voor goederen met overwegend emotionele waarde

63. Aangezien het volgen van de tweede strekking tot gevolg heeft dat de wettelijke devolutieregels toepassing zullen vinden (*supra*, nrs. 56-57), zou er omtrent de toewijzing van deze goederen binnen de familie onenigheid kunnen ontstaan, wat nefast is voor de onderlinge familiale relaties. Deze zaken kunnen voor de rechter worden gebracht, die hierover in concreto moet oordelen. Dit brengt echter voor de erflater geen zekerheid dat de goederen zullen worden toebedeeld aan de door de erflater beoogde personen. Het is omwille van deze onzekerheden dat het voor de erflater aangewezen is om m.b.t. de goederen met overwegend emotionele waarde zelf een regeling vast te stellen. Er zal in de hierna volgende randnummers worden ingegaan op de mogelijke

¹⁶⁰ Art. 2.3.21, lid 1 BW.

¹⁶¹ R. BARBAIX, *Handboek Familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, 400; B. VAN DEN BERGH, "Dood maar niet vergeten. Een studie over schuldeisers van de nalatenschap" in H. CASMAN en M. VAN LOOCK, *Huwelijksvermogensrecht*, Mechelen, Kluwer, losbl., (71) 101.

instrumenten van familiaal vermogensbeheer waarover de erflater beschikt om de overgang van goederen met overwegend emotionele waarde te regelen, op voorwaarde dat hij gezond van geest is en bekwaam om te beschikken.¹⁶² Er zal hierbij worden teruggekoppeld naar de casus waarmee deze scriptie werd aangevangen, (*supra*, nr. 1).

3.2.1 Schenking

64. Ten eerste vereist een schenking een verarming en een verrijking, waarbij de verarming gepaard moet gaan met een corresponderende verrijking in hoofde van de begiftigde.¹⁶³ Er wordt bij wet niet bepaald hoe groot de verarming moet zijn. Elke verarming, hoe gering ook, volstaat.¹⁶⁴ Het vormt dus geen probleem dat de goederen met overwegend emotionele waarde slechts een beperkte economische waarde bezitten. Daarnaast is er een animus donandi vereist. De schenker moet de intentie hebben om te begiftigen.¹⁶⁵ Schenkingen kunnen niet worden herroepen, behoudens in geval van ondankbaarheid.¹⁶⁶

3.2.1.1 Handgift

65. De schenker beschikt over verschillende mogelijkheden m.b.t. de schenkingsvorm. Ten eerste kan er worden geopteerd voor een notariële schenking. Enkel rechtstreekse schenkingen zijn onderworpen aan de notariële vormvereiste.¹⁶⁷ In het geval van roerende goederen zal er een staat van schatting moeten worden opgemaakt.¹⁶⁸ Dit lijkt mij in het geval van familieherinneringen, gezien de slechts beperkte economische waarde die ze bezitten, niet de meest voor de hand liggende optie. Een notariële akte zou onnodige kosten met zich meebrengen en niet in verhouding zijn tot de geringe economische waarde van de betreffende goederen.

66. Ik zou in het geval van familieherinneringen opteren voor een handgift (gift van hand tot hand). Het gaat om een schenking waarbij het recht is geïncorporeerd in de titel. Dit is enkel mogelijk voor lichamelijke of onlichamelijke roerende goederen.¹⁶⁹ Het is hierbij vereist dat er een materiële overdracht gebeurt van het roerend goed aan de begiftigde, die wordt aanvaardt door de begiftigde.¹⁷⁰ De materiële overdracht vereist in principe een fysieke overdracht van het goed, maar een overdracht van het bezit, namelijk van de feitelijke macht over het goed, geldt eveneens als overdracht van het goed.¹⁷¹ Daarnaast is vereist dat beide partijen in leven zijn op het moment dat de schenker zich onmiddellijk ontdoet van het geschonken roerende goed (*traditio*) evenals op het moment van aanvaarding.¹⁷² Het nadeel bij een handgift is dat dit niet wordt vermoed. De begiftigde zal bewijs moeten leveren van de handgift. Hieraan kan worden tegemoetgekomen door het

¹⁶² Art. 4.135-4.136 BW.

¹⁶³ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, die Keure, 2023, 262-263.

¹⁶⁴ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, die Keure, 2023, 262.

¹⁶⁵ Art. 4.132, §2 BW.

¹⁶⁶ Art.4.174, §1 BW

¹⁶⁷ Art. 4.158 BW.

¹⁶⁸ Art. 4.159 BW.

¹⁶⁹ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, die Keure, 2023, 298.

¹⁷⁰ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, die Keure, 2023, 302.

¹⁷¹ H. CASMAN, A.-L. VERBEKE, N. NIJBOER en B. VERDICKT, "Nieuw leven voor alternatieve schenkingstechnieken?", *Notariaat* 2021, afl. 4, (1) 2; C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, die Keure, 2023, 300.

¹⁷² C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, die Keure, 2023, 229.

opstellen van een pacte adjoint, waarin partijen vastleggen dat het gaat om een schenking van het betreffende goed.¹⁷³

3.2.1.2 Schenking op voorschot of buiten deel

67. Indien er een schenking wordt gedaan aan een van de afstammelingen van de schenker, dan worden deze vermoed te zijn gedaan op voorschot van erfdeel.¹⁷⁴ Deze zijn onderworpen aan inbreng, weliswaar in waarde.¹⁷⁵ Schenkingen die door de schenker zijn gedaan aan andere dan afstammelingen, worden vermoed schenkingen buiten deel te zijn en moeten niet worden ingebracht.¹⁷⁶ Het is ook mogelijk om een schenking buiten deel te doen aan afstammelingen, maar dit wordt niet vermoed.¹⁷⁷ M.b.t familieherinneringen lijkt het mij dat aan afstammelingen een schenking op voorschot van erfdeel volstaat. Gezien de geringe economische waarde die goederen mogen bezitten om te kwalificeren als familieherinnering, zal de inbreng van deze goederen in waarde m.i. geen probleem geven. Het lijkt mij daarom niet nodig om een schenking buiten deel te doen aan de afstammelingen.

3.2.1.3 Toepassing op familieherinneringen

68. In de casus had de moeder, bij leven, een schenking kunnen doen aan haar dochter. Gezien het hier zal gaan om roerende goederen, aangezien onroerende goederen niet als familieherinnering kunnen kwalificeren, is er voor deze schenking niet noodzakelijk een notariële akte vereist. Dit betreft een schenking aan afstammelingen en wordt dus vermoed op voorschot van erfdeel te zijn. Bij overlijden van de moeder dient louter de waarde van de goederen te worden ingebracht. Gezien de goederen in deze casus kwalificeren als familieherinnering en dus een beperkte economische waarde bezitten, zal deze inbreng slechts gering zijn. De broer zal de inbreng van de geschonken goederen *an sich* niet kunnen vorderen. De moeder kan de schenking in principe niet herroepen.

3.2.2 Testament

69. Een tweede mogelijkheid waarover de erflater beschikt, is het opstellen van een testament. Dit wordt bevestigd door het voormelde arrest van het hof van beroep te Luik dat stelt dat het probleem bij de verdeling van een intestaatnalatenschap verdwijnt indien de erflater zijn wil duidelijk heeft bepaald in zijn testament.¹⁷⁸ Ook binnen de rechtsleer wordt aangehaald dat het aangewezen is om te voorzien in een testamentaire aanduiding.¹⁷⁹ Het voordeel aan een testament is dat de erflater het op elk moment kan herroepen.¹⁸⁰

¹⁷³ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, die Keure, 2023, 303.

¹⁷⁴ Art. 4.83, §1 BW.

¹⁷⁵ Art. 4.83, §1 BW.

¹⁷⁶ Art. 4.83, §3 BW.

¹⁷⁷ Art. 4.83, §1 BW.

¹⁷⁸ Luik (7^e k.) 13 juni 1980, *Rev.trim.dr.fam.* 1980, 404.

¹⁷⁹ C. LECLERCQ, "Le sort des souvenirs de famille en cas de partage", *JT* 1948, (88) 89.

¹⁸⁰ Art. 4.215-4.218 BW.

3.2.2.1 Testamentsvormen

70. Indien de testator over een gedeelte van zijn goederen, die kwalificeren als familieherinnering, wil beschikken, zal het een legaat onder algemene titel betreffen.¹⁸¹ Echter, indien het gaat om een specifieke goed met overwegend emotionele waarde zal het gaan om een bijzonder legaat.¹⁸²

71. De erflater heeft meerdere mogelijkheden m.b.t. het opstellen van een testament. Ten eerste kan hij ervoor opteren om een eigenhandig testament op te stellen. Een eigenhandig testament is een testament dat door de erflater met de hand wordt geschreven en moet worden gedagtekend en ondertekend.¹⁸³ Nadelig aan dit type testament is dat het minder bewijskracht heeft. Het wordt in principe niet in bewaring gehouden bij de notaris, tenzij de testator dit zelf ter bewaring aan de notaris overhandigd,¹⁸⁴ waardoor er een grotere kans is op verlies of vernietiging. Indien het testament niet bij de notaris in bewaring werd gegeven, moet het bij overlijden worden overhandigd aan de notaris. Aangezien de erflater de afgifte niet zelf in de hand heeft, zorgt dit voor minder zekerheid omtrent de uitvoering van het testament. Het voordeel aan dit testament is dat de erflater het zelf met de hand schriftelijk kan opstellen, waardoor dit kosteloos kan worden opgesteld.

72. Een tweede mogelijkheid is opteren voor een notarieel testament. Dit is een testament dat door een notaris wordt verleden.¹⁸⁵ Het voordeel aan een notarieel testament is dat er meer zekerheid kan worden geboden, enerzijds op vlak van bewaring en juistheid, anderzijds op vlak van de bewijskracht. Het betreft een authentieke akte, die wordt geregistreerd in het Centraal Register van Testamenten,¹⁸⁶ waardoor men zich niet meer kan beroepen op valsheid in geschrifte.¹⁸⁷ Een nadeel dat hieraan vasthangt is dat er wel kosten aan verbonden zijn, zoals erelonen en registratiebelasting.

3.2.2.2 Toepassing op familieherinneringen

73. Gezien de goederen met overwegend emotionele waarde in de nalatenschap vallen, is het aangewezen dat de erflater bij testament de persoon aanduidt aan wie hij de goederen wil nalaten. Dit geeft de erflater zekerheid dat de goederen aan de door hem aangeduide persoon zullen worden toegewezen. De kinderen beschikken, indien hun reserve wordt geschonden, louter over een inkorting in waarde en kunnen de familieherinneringen *an sich* niet terugvorderen.¹⁸⁸ Echter, gezien enkel goederen met een slechts beperkte economische waarde kunnen kwalificeren als familieherinnering, zal een schending van de reserve vermoedelijk niet aan de orde zijn.

74. Toegepast op de casus had de moeder van de twee kinderen, voordat ze overleed, haar trouwringen bij testament kunnen nalaten aan haar dochter. Aangezien de zoon hier ook aanspraak

¹⁸¹ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, die Keure, 2023, 407.

¹⁸² C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, die Keure, 2023, 408.

¹⁸³ Art. 4.181 BW.

¹⁸⁴ Art. 4.182 BW.

¹⁸⁵ Art. 4.183, §1 BW.

¹⁸⁶ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, die Keure, 2023, 431.

¹⁸⁷ C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, die Keure, 2023, 400, 423 en 429.

¹⁸⁸ Art. 4.150, lid 2 BW.

op wilde maken, lijkt het mij aangewezen om een eigenhandig testament op te stellen en dit bij de notaris in bewaring te geven. Een notarieel testament zou onnodige kosten met zich meebrengen, gezien de geringe economische waarde van de goederen.

3.2.3 Gift met bewaarplicht ten voordele van derden en fideicommis de residuo

3.2.3.1 Gift met bewaarplicht ten voordele van derden

75. Indien de erflater ervoor opteert om een testament op te stellen of schenking te doen, kunnen hieraan modaliteiten worden toegevoegd. Denk hierbij aan een eventuele dubbele begunstiging of een gift met bewaarplicht ten voordele van derden (vroeger 'erfstelling over de hand'). Dit is een dubbele begunstiging waarbij de begiftigde wordt belast om het hetgeen werd geschonken of gelegateerd te bewaren en bij zijn overlijden te legateren aan een derde. In principe is een gift met bewaarplicht ten voordele van derden nietig,¹⁸⁹ maar in geval van ouders die schenken of testeren aan een van hun kinderen, onder last de goederen uit te keren aan hun afstammelingen die reeds geboren zijn, is er sprake van een bewaarplicht ten voordele van de volgende generatie, is dit wel toegelaten.¹⁹⁰ Personen die kinderloos zijn kunnen een erfstelling over de hand doen aan een of meer van de broers of zussen, onder last de goederen uit te keren aan hun kinderen.¹⁹¹ Hier geldt een bewaargevingplicht in hoofde van de eerste begunstigde. Dit verzekert de bewaring van de goederen met overwegend emotionele waarde die de erflater nalaat.

3.2.3.2 Fideicommis de residuo

76. Een andere mogelijkheid is om een fideicommis de residuo toe te voegen aan een testament of schenking. Een fideicommis de residuo is een beding dat kan worden opgenomen in een schenkingsakte of in een testamentaire beschikking. Het toevoegen van dit beding zorgt ervoor dat de goederen, die de beschikker nalaat aan de begunstigde of begiftigde, bij overlijden van de begunstigde zullen toekomen aan een tweede begunstigde.¹⁹² De tweede begunstigde wordt aangewezen door en verkrijgt zijn rechten rechtstreeks van de beschikker. Dit kan enkel op voorwaarde dat de eerste en tweede begunstigde beide zijn verwerkt op het ogenblik van de schenking of ten laatste op het ogenblik van overlijden van de beschikker.¹⁹³ Het gaat hier, net zoals bij een erfstelling over de hand, om een dubbele begunstiging, maar zonder dat er een bewaargevingplicht wordt opgelegd.

3.2.3.3 Toepassing op familieherinneringen

77. Zowel een erfstelling over de hand als een fideicommis de residuo zorgen ervoor dat de overdracht van goederen wordt verzekerd over meerdere generaties heen. Dit zou een goede oplossing kunnen zijn voor de doorgave van de familieherinneringen. De erflater kan hierbij zelf

¹⁸⁹ Art. 4.133, §1, lid 1 BW.

¹⁹⁰ Art. 4.220, lid 1 BW.

¹⁹¹ Art. 4.133, §1, lid 2 BW; art. 4.220, lid 2-3 BW.

¹⁹² C. DECLERCK en W. PINTENS, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, die Keure, 2023, 414.

¹⁹³ A. VAN GRONSVELD, "Schenking van een familiale onderneming met fideicommis de residuo – toepassing van de vrijstelling van schenkbelasting op de restschenking?" in *Registratierechten*, Kluwer, 2017, afl. 3, (6) 6.

kiezen aan wie de goederen toekomen. Echter, er stelt zich een probleem m.b.t. de voorwaarde dat de opvolgende begunstigde reeds verwekt moet zijn op ogenblik van overlijden van de beschikker. Dit zal er in de praktijk voor zorgen dat de overgang louter kan worden verzekerd over twee generaties heen en er geen voortdurende overgang kan worden verzekerd. Daarnaast geldt er in geval van een fideicommiss de residuo, i.t.t. een erfstelling over de hand, geen bewaargevingplicht (*supra*, nr. 76), waardoor de bewaring van de goederen met overwegend emotionele waarde niet in alle gevallen kan worden verzekerd.

78. Indien de moeder in de gehanteerde casus tot doel had om te verzekeren dat de ringen werden doorgegeven van haar dochter op de volgende generatie, had zij ervoor kunnen opteren om een testament op te stellen waarin werd voorzien in een bewaargevingplicht ten voordele van de volgende generatie. Dit zou ervoor zorgen dat de dochter de ringen dient te bewaren voor haar eigen kinderen. De moeder in de casus had er echter ook voor kunnen opteren om een fideicommiss de residuo op te nemen. Dit zou er voor zorgen dat de ringen toekomen aan de dochter, zonder dat de dochter deze dient te bewaren voor haar eigen afstammelingen. Met als doel het behoud van de familieherinneringen in het achterhoofd, is dit m.i. een minder goede optie, aangezien er geen bewaargevingplicht geldt en de dochter vrij over de ringen zal kunnen beschikken.

3.2.4 Erfovereenkomsten

79. Een laatste mogelijkheid i.k.v. successieplanning voor goederen met overwegend emotionele waarde is het opstellen van een erfovereenkomst. In België geldt er een principieel verbod op erfovereenkomsten,¹⁹⁴ aangezien men omtrent een niet opengevallen nalatenschap niet kan bedingen, behoudens in de gevallen bij wet bepaald. Het Hof van Cassatie definieert zo'n beding als *"een beding over een toekomstige nalatenschap waardoor louter eventuele rechten op een niet opengevallen nalatenschap of op een bestanddeel ervan worden toegekend, gewijzigd of afgestaan"*. In een aantal wettelijk bepaalde gevallen is dit toegelaten.¹⁹⁵

3.2.4.1 Toegelaten erfovereenkomsten

80. Er zijn twee soorten toegelaten erfovereenkomsten. Ten eerste kan men een globale erfovereenkomst sluiten.¹⁹⁶ Deze erfovereenkomst kan enkel worden gesloten tussen een of beide ouders met hun vermoedelijke erfgenamen in rechte neerdalende lijn. In deze overeenkomst kunnen de ouder(s) één of meerdere schenkingen doen aan hun kinderen. Het voordeel aan een globale erfovereenkomst, i.t.t. een gewone schenking, is dat er omtrent deze schenking(en) bij overlijden van de ouders geen inbreng of inkorting kan worden gevraagd.¹⁹⁷ De ouders zijn hierbij zeker van de toebedeling van de goederen aan de door henzelf aangewezen personen. De vereiste dat alle afstammelingen in recht neerdalende lijn met deze erfovereenkomst akkoord gaan, kan nadelig zijn. Indien een van de kinderen het niet eens is met de toebedeling van de goederen, zal de globale erfovereenkomst geen doorgang kunnen vinden.

¹⁹⁴ Art. 4.242, §1 BW; D. DEFERME, "Verbintenissenrecht en de globale erfovereenkomst", *NFM* 2022, nr. 6, (262) 262.

¹⁹⁵ J. BAEL, *Het verbod van erfovereenkomsten in het nieuwe erfrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 6.

¹⁹⁶ Art. 4.254, §1 BW.

¹⁹⁷ Art. 4.256, lid 1 BW.

81. Ten tweede is het mogelijk om te opteren voor een punctuele erfovereenkomst. Punctuele erfovereenkomsten zijn toegelaten:

- m.b.t. de waarde van geschonken goederen;¹⁹⁸
- waarbij de waarde van de schenking wordt vastgesteld op de waarde van de dag van de schenking;¹⁹⁹
- m.b.t. tot de omvorming van een schenking buiten deel naar een schenking op voorschot of omgekeerd;²⁰⁰
- m.b.t. tot de verzaking aan inkorting t.a.v. bepaalde schenkingen;²⁰¹
- waarbij afstand wordt gedaan van het opvolgend vruchtgebruik;²⁰²
- waarbij een valkensiersbeding wordt overeengekomen.²⁰³

Er zijn een aantal van deze punctuele erfovereenkomsten die van nut kunnen zijn bij het veiligstellen van de goederen met overwegend emotionele waarde. Denk hierbij aan de situatie dat de langstlevende echtgenoot het vruchtgebruik op de familieherinneringen zou kunnen verwerven, zelfs in nieuw samengestelde gezinnen. Het is mogelijk om met toestemming van de langstlevende een erfovereenkomst te sluiten omtrent het afstand doen van het wettelijk opvolgend vruchtgebruik. De erflater kan de goederen dan schenken aan de volgende generatie met voorbehoud van vruchtgebruik, zonder dat bij zijn overlijden de langstlevende over een vruchtgebruik op de goederen beschikt.²⁰⁴ Daarnaast kan men er in nieuwsamengestelde gezinnen voor opteren een punctuele erfovereenkomst te sluiten waarbij de reserve van de langstlevende wordt uitgesloten. Men spreekt in dat geval over een valkensiersbeding. Indien er minstens één afstammeling is uit een vorige relatie, dan kunnen de echtgenoten bij huwelijksakte bepalen dat er afstand wordt gedaan van zowel de concrete en/of abstracte reserve. Nadelig is dat de toestemming van de beide echtgenoten vereist is m.b.t. deze punctuele erfovereenkomsten.²⁰⁵ Wanneer één van de echtgenoten weigert, kan de punctuele erfovereenkomst geen doorgang vinden.

82. Hierbij moet vermeld worden dat er zowel bij het opstellen van globale erfovereenkomsten als bij punctuele erfovereenkomsten een heel aantal vormvereisten moeten worden nageleefd opdat de akte geldig zou zijn.²⁰⁶ De erfovereenkomsten moeten bij notariële akte worden vastgesteld.²⁰⁷ Daarnaast moet er een specifieke procedure worden gevolgd. Ten eerste dient het ontwerp aan alle partijen te worden verzonden,²⁰⁸ waarbij zij worden uitgenodigd voor een vergadering over de inhoud van het ontwerp.²⁰⁹ Deze vergadering kan ten vroegste vijftien dagen na het mededelen van de

¹⁹⁸ Art. 4.90, §6 BW.

¹⁹⁹ Art. 4.90, §5-§7 BW.

²⁰⁰ Art. 4.84 BW.

²⁰¹ Art. 4.152 BW.

²⁰² Art. 4.18, §3 en 4.23, §2 BW.

²⁰³ Art. 2.3.2, lid 1 BW.

²⁰⁴ Art. 4.18, §3 en 4.23, §2 BW.

²⁰⁵ Art. 2.3.2, lid 1 BW.

²⁰⁶ H. CASMAN en A.-L. VERBEKE, "Formaliteiten van een globale erfovereenkomst: een teleologische interpretatie", *TEP* 2018, 380-381.

²⁰⁷ Art. 4.249 BW.

²⁰⁸ Art. 4.250, §1 BW.

²⁰⁹ Art. 4.250, § 2 BW.

ontwerpakte plaatsvinden.²¹⁰ Daarnaast kan de akte ten vroegste één maand na de voormelde vergadering worden ondertekend.²¹¹ Partijen beschikken niet over de mogelijkheid om van deze termijnen af te wijken.²¹² Ten slotte, zullen de erfovereenkomsten worden geregistreerd in het Centraal Register voor Testamenten.²¹³

3.2.4.2 Toepassing op familieherinneringen

83. Indien de gezinssituatie zich ertoe leent, bestaat de mogelijkheid om een globale erfovereenkomst te sluiten omtrent de vererving van familieherinneringen. Hiervoor is het akkoord vereist van alle afstammelingen. In casu zouden dan zowel broer als de zus hiervoor moeten tekenen. De broer zal hier waarschijnlijk niet mee akkoord gaan. Daarnaast kan er bij nieuw samengestelde gezinnen een valkeniersbeding worden opgenomen, waardoor de erflater voorkomt dat de nieuwe partner aanspraak kan maken op de familieherinneringen. Bovendien kan er door de echtgenoot van de erflater afstand worden gedaan van het wettelijk opvolgende vruchtgebruik, moesten de familieherinneringen worden geschonken met voorbehoud van vruchtgebruik. In deze casus was de vader reeds overleden, waardoor een punctuele erfovereenkomst niet aan de orde is. Gezien de eerder beperkte economische waarde van de familieherinneringen, zou ik er persoonlijk niet opteren om louter hiervoor een erfovereenkomst op te stellen. Ik wijs hier nogmaals op de notariële kosten die hieraan verbonden zijn. Echter, indien er toch al een erfovereenkomst zou worden opgesteld, kan er een regeling omtrent deze goederen worden geïncorporeerd.

3.2.5 Tussenbesluit

84. De erflater beschikt dus over een heel aantal mogelijkheden o.v.v. successieplanning om de overgang van de familieherinneringen te regelen. Ten eerste kan de overgang aan de beoogde personen worden verzekerd d.m.v. schenkingen (*supra*, nrs. 64-68). Vervolgens kan men ervoor opteren een testament op te stellen, waarbij de familieherinneringen kunnen worden toebedeeld aan de door de erflater beoogde personen (*supra*, nrs. 69-74). Ten derde kan er aan de schenking of het testament een gift met bewaarplicht ten voordele van derden of een fideicommis de residuo worden toegevoegd (*supra*, nrs. 75-78). Ten slotte kan er omtrent de schenking(en) een toegelaten globale of punctuele erfovereenkomst worden gesloten (*supra*, nrs. 79-83). M.i. moet gezien de geringe economische waarde van de familieherinneringen enerzijds en de notariële kosten anderzijds, de voorkeur worden gegeven aan de handgift en het eigenhandig testament.

²¹⁰ Art. 4.250, §3 BW

²¹¹ Art. 4.251, lid 1 BW.

²¹² Art. 4.251, laatste lid BW.

²¹³ Art. 4.253 BW.

4. Een blik over de grenzen

85. De vraag stelt zich of er in andere landen bijzondere aandacht wordt geschonken aan goederen met overwegend emotionele waarde en hoe de vererving van deze goederen binnen deze Europese landen wordt geregeld. Naast het Franse recht zal er eveneens een vergelijking worden gemaakt met het Duitse recht. Zwitsers en Italiaans recht worden punctueel behandeld. Binnen al deze rechtsstelsels is er aandacht voor de vererving van familieherinneringen, waarbij het Duitse en Zwitserse recht beide voorzien in een specifieke bepaling m.b.t. de vererving van deze goederen.²¹⁴ Omwille van deze reden is het nuttig om een vergelijking te maken met de situatie in België, aangezien er hieromtrent geen wettelijke bepaling is voorzien in het Belgische recht.

4.1 Frankrijk

86. Binnen het rechtsvergelijkend luik zal er vooreerst aandacht worden besteed aan de definiëring van goederen met overwegend emotionele waarde binnen de Franse rechtspraak en rechtsleer. Vervolgens zal er worden onderzocht of deze categorie van goederen al dan niet deel uitmaakt van de nalatenschap. Ten slotte, zal deze titel ingaan op de persoon aan wie deze goederen, bij overlijden van de erflater, zullen worden toegewezen en in welke hoedanigheid deze persoon wordt aangewezen.

4.1.1 Begrip goederen met overwegend emotionele waarde

87. In het Franse recht is er geen wettelijke bepaling voorzien omtrent het begrip 'goederen met overwegend emotionele waarde', noch omtrent de vererving ervan.²¹⁵ Omwille van het stilzwijgen van de wetgever is er in de 19^e eeuw binnen de Franse rechtspraak en rechtsleer geleidelijk een originele status toegekend aan goederen met overwegend emotionele waarde, waardoor deze ontsnappen aan de wettelijke devolutieregels. Dit is gekend als het leerstuk familieherinneringen, ook wel "souvenirs de famille" genaamd.²¹⁶

88. Er wordt sinds de 19^e eeuw algemeen aanvaard dat bepaalde goederen die verband houden met de familiegeschiedenis een ander lot ondergaan dan andere goederen. Het doel van het leerstuk omtrent familieherinneringen is verzekeren dat de goederen binnen de familiekring worden behouden en de verspreiding ervan zoveel mogelijk vermijden.²¹⁷

89. Souvenirs de famille of familieherinneringen worden in de Franse rechtspraak gedefinieerd als familievoorwerpen die een wezenlijke morele en subjectieve waarde hebben, die door de erflater worden achtergelaten, en waarvan de emotionele waarde de geldelijke waarde moet overtreffen. Ze vormen goederen die eerder een emotionele dan patrimoniale waarde hebben. Bovendien moeten de goederen getuigen van een familiale geschiedenis en er nauw mee verbonden zijn.²¹⁸

²¹⁴ § 2047 lid 2 BGB; art. 612-613 ZGB.

²¹⁵ C. VERNIERES, "Chapiter 235, successions anormales", *Dr. Fam.* 2021.

²¹⁶ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1984, I, 3156, nr.1.

²¹⁷ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1984, I, 3156, nr.1.

²¹⁸ Rouen (1er k.) 17 avril 2002, *Juris-Data* nr. 2002-194262.

90. Volgens Franse rechtsleer kunnen goederen met overwegend emotionele waarde worden gedefinieerd als goederen, roerende voorwerpen, die door de erflater worden achtergelaten, die getuigen van familiegeschiedenis en er nauw mee verbonden zijn of een herinnering oproepen aan een van de gedenkwaardige leden van de familie.²¹⁹ Goederen die kwalificeren als familieherinnering verschillen naar aard niet van andere goederen. Het zijn goederen die eerder een emotionele dan patrimoniale waarde hebben. Het is de emotionele waarde, de manier van behandeling en de duur die ervoor zorgen dat het goed de kwalificatie als familieherinnering krijgt. Een van de essentiële kenmerken ligt in de gehechtheid aan de familie en niet zozeer de aard van het goed.²²⁰

91. Voorbeelden van goederen met overwegend emotionele waarde die kwalificeren als familieherinneringen zijn onder andere documenten, foto's, potretten, correspondentie, familiale archieven,²²¹ maar ook zegelringen waarop het familiewapen wordt afgebeeld, familiestambomen, etc., kunnen onder de noemer van familieherinneringen worden gebracht.²²² Zelfs familiejuwelen kunnen als familieherinneringen kwalificeren.²²³

4.1.1.1 Link met de familie

92. Volgens een stem in de rechtsleer²²⁴ zijn er twee manieren om familieherinneringen te onderscheiden van andere goederen. In de eerste plaats kan het gaan om goederen die een rechtstreekse link hebben met de voorouder, zoals bij een portret van de betreffende voorouder. De goederen moeten een herinnering aan de familie oproepen of aan een bepaald bijzonder, opvallend lid van de familie.²²⁵ Daarnaast kan het gaan om goederen die geen echte herinnering zijn aan de voorouder, maar een goed dat een bijzondere plaats heeft in de familie of familiale geschiedenis ervan o.w.v. de emotionele waarde die de opeenvolgende generaties eraan hebben gegeven.²²⁶ De impact tijd is volgens voormelde auteur essentieel bij het toewijzen van de kwalificatie "souvenir de famille".²²⁷

93. Rechtspraak beperkt zich echter tot louter herinneringen die voortkomen uit de materiële, concrete relatie met de gemeenschappelijke voorouder, waarbij er aan de impact van de factor tijd minder belang wordt gehecht. Er kan hierbij worden gewezen op het Méneval-arrest dd. 21 februari 1978.²²⁸ Deze zaak betrof het toekennen van de kwalificatie van familieherinnering aan een reeks documenten. De documenten bestonden uit correspondentie, waaronder brieven gericht aan de familie, privé-correspondentie tussen de familieleden, maar ook brieven van Napoléon aan een

²¹⁹ S. PUIGELIER, *Dictionnaire juridique*, Larcier, 2015, 883-949; J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1884, I, 3156, nr.5.

²²⁰ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1884, I, 3156, nr.5.

²²¹ Cass.fr.civ. 14 maart 1939, *DP.* 1940, 1, 9, noot R. SAVATIER; Rouen (1e k.) 17 april 2002, *Juris-Data* nr. 2002-194262; B. BEIGNIER, "Succession des souvenirs de famille, Indivision forcée pour les souvenirs de famille", *Dr. Fam.* 2003, nr. 5, 63.

²²² Rouen (1e k.) 17 april 2002, *Juris-Data* nr. 2002-194262.

²²³ Cass. 1re civ., 20 juni 1961, *D.* 1961, 641, noot R. SAVATIER en *JCP éd. G.* 1961, II, 12352, noot A. PONSARD.

²²⁴ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1984, I, 3156.

²²⁵ M.-C. FORGEARD, *Partage, Partage de succession, Opérations préalables, Fasc. 10* 2023, §55.

²²⁶ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1884, I, 3156, nr. 6-7.

²²⁷ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1984, I, 3156.

²²⁸ Cass.fr.civ. (1e k.) 21 februari 1978, *JCP* 1978, II, 18836, concl. M. GULPHE.

keizerin, genaamd Marie-Louise.²²⁹ Deze laatste brieven kwamen in het bezit van de voorouder o.w.v. zijn functie als secretaris van de keizerin.²³⁰ Deze documenten werden reeds honderdvijftig jaar binnen de familie in hun geheel overgedragen. Door het hof van beroep te Parijs werden de documenten gekwalificeerd als familieherinneringen.²³¹ Het Hof van Cassatie volgde deze redenering, omdat de documenten een grotere emotionele dan economische waarde hadden. De brieven van Napoleon aan de keizerin zouden volgens het Hof echter niet onder de kwalificatie van familieherinnering vallen, omdat deze brieven niet direct in relatie stonden met de familie. Deze brieven waren niet rechtstreeks van de familieleden afkomstig noch aan hen gericht en konden dus niet kwalificeren als familieherinneringen. Het loutere feit dat de herinneringen gedurende tal van jaren werden doorgegeven binnen de familie verandert de kwalificatie niet.²³² Dit arrest vormt een belangrijke toevoeging aan de definiëring van het begrip 'familieherinneringen'.²³³

Dit principe wordt bevestigd in een arrest voor het hof van beroep te Parijs dd. 11 januari 2022.²³⁴ De zaak betrof een schilderij van de schilder David, dat eigendom was van Robert F.-D., die overleed in 1965. Nadien werd het schilderij aangetroffen in de woning van zijn zoon Jacques F.-D., eveneens overleden. De echtgenote van Jacques had het schilderij verkocht aan een antiquair in Parijs. De kinderen van Jacques vorderden de teruggave van het schilderij, omdat zij stelden dat dit een familieherinnering betrof dat door de echtgenote niet had mogen worden vervreemd. De kinderen stelden dat het schilderij van generatie op generatie werd overgedragen en was verbonden met de familiegeschiedenis, evenals een nagedachtenis vormde aan Jacques. De erfgenamen van de antiquair stelden echter dat het loutere feit dat de goederen het onderwerp zijn van voortdurend bezit van de familie D. niet voldoende is opdat de morele waarde een kwalificatie als familieherinnering kon rechtvaardigen. Het hof van beroep oordeelde dat er wel sprake was van een familieherinnering aangezien er nauwe banden bestonden tussen de familie D. en de schilder David, omdat David de familie had geholpen met het opzetten van hun eerste drukpers tijdens de Franse revolutie en dit algemeen bekend was. Bovendien zou het feit dat David een schilderij aan de familie gaf, in hetzelfde jaar dat het schilderij werd geschilderd, blijk geven van een bijzondere gehechtheid tussen de schilder en de familie.²³⁵ Dit arrest vormt opnieuw een goede illustratie van het feit dat er een link met de familie moet zijn.

94. Uit rechtspraak kan dus worden afgeleid dat het moet gaan om goederen die een "materiële, concrete, verbinding hebben met de familie of een gemeenschappelijke voorouder" en dat er wordt gepleit voor een strikte interpretatie.²³⁶ Hoewel men vroeger het concept van familieherinneringen slechts beperkt opvatte en restrictief toepaste, wordt er in huidige rechtsleer steeds meer gepleit

²²⁹ G. CHAMPENOIS, "Successions - Souvenirs de famille - Notion", *Rép.not.Defr.* 1978, (866) 867.

²³⁰ G. CHAMPENOIS, "Successions - Souvenirs de famille - Notion", *Rép.not.Defr.* 1978, (866) 867.

²³¹ Parijs 25 november 1975, *JCP éd. G.* 1995, II, 22477 noot S. HOVASSE-BANGET

²³² Cass.fr.civ. (1e k.) 21 februari 1978, *JurisData* nr. 1978-000071, *JCP* 1978, II, 18836, concl. M. GULPHE; J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1884, I, 3156, nr. 8; Orléans (1e k.) 23 september 1992, *Juris-Data* nr. 1992-048395.

²³³ G. CHAMPENOIS, "Successions - Souvenirs de famille - Notion", *Rép.not.Defr.* 1978, (866) 867.

²³⁴ Parijs, 11 januari 2022, nr. 19/14062, <https://www.doctrine.fr/d/CA/Paris/2022/C6E3B7835E240BC735DCA>.

²³⁵ Parijs, 11 januari 2022, nr. 19/14062, <https://www.doctrine.fr/d/CA/Paris/2022/C6E3B7835E240BC735DCA>.

²³⁶ Cass.civ.fr. 13 december 1938, S. 1938, 1, 84; Orléans (1e k.) 23 september 1992, *Juris-Data* nr. 1992-048395; M.-C. FORGEARD, *V° Partage - Partage, Partage de succession, Opérations préalables*, Fasc. 10 2023, §56.

voor een uitgebreide definiëring van het concept familieherinneringen. Echter, het Franse Hof van Cassatie weigert om deze rechtsleer te volgen en stelt dat er steeds restrictief moeten worden geïnterpreteerd. Een te ruime interpretatie van deze categorie van goederen zou ertoe leiden dat de rechten van schuldeisers onnodig worden beperkt (*infra*, nrs. 111-112).²³⁷ Dit werd opnieuw bevestigd in een arrest van het hof van beroep te Agen²³⁸ waarin men aanhoudt dat de loutere doorgave van de familieherinneringen gedurende een aantal generaties niet volstaat, opdat goederen zouden kwalificeren als familieherinnering, en dat er een specifieke verbinding of gehechtheid moet bestaan met de familie.

4.1.1.2 Overwegend emotionele waarde

95. Hoewel de uitspraken omtrent de definiëring van 'souvenirs de famille' slechts beperkt zijn,²³⁹ heeft het Franse Hof van Cassatie in twee oude arresten familiesouvenirs gedefinieerd als voorwerpen die een in wezen morele of puur morele waarde hebben. Rechtsgeleerden stelden zich hierbij de vraag of het de bedoeling is dat de kwalificatie van familieherinnering louter wordt toegepast op goederen met een verwaarloosbare economische waarde.²⁴⁰ Opdat goederen kwalificeren als familieherinneringen moeten ze getuigen van een belangrijke morele waarde, die de economische waarde overstijgt. Er heerste discussie omtrent de waardering van de emotionele waarde van de goederen, gezien dit een zeer subjectief criterium vormt. Uit de formulering van de voormelde oude arresten van het Franse Hof van Cassatie leidde men af dat goederen die een aanzienlijke waarde hadden, ondanks hun emotionele waarde, niet konden kwalificeren als familieherinneringen. Gezien er steeds meer economisering plaatsvindt, lijkt deze definiëring het begrip familieherinnering tot een lege huls te maken.²⁴¹

96. Er rijst dan de vraag: wat moet er gebeuren met goederen die een overwegend emotionele waarde bezitten, maar eveneens een grote economische waarde? Het is namelijk mogelijk dat deze goederen het essentieel deel vormen van de nalatenschap of de reserve. In het geval dat dit het essentieel deel van de nalatenschap zou vormen, is het moeilijk te stellen dat een persoon, vreemd aan de familie (*infra*, nr. 107), het meest gekwalificeerd is om de goederen onder zich te houden.²⁴²

97. Het Hof van Cassatie is aan deze problematiek tegemoet gekomen door te stellen dat "*leur valeur vénale ne peut faire perdre cette qualité*".²⁴³ Goederen die kwalificeren als familieherinnering verschillen naar aard niet van andere goederen. Dit wordt bevestigd door een stem in de rechtsleer die stelt dat de economische waarde de kwalificatie als familieherinnering niet in de weg staat, aangezien het de aard van het goed niet bepaalt.²⁴⁴ Het is de emotionele waarde, de manier van behandeling en de duur die ervoor zorgen dat het goed die bepaalde kwalificatie krijgt.²⁴⁵ Hieruit

²³⁷ J. ROBICHEZ, "Les critères de qualification de la notion de souvenir de famille", *D.* 1999, (624) 624; Cass.fr.civ. (1e k.) 21 februari 1978, nr. 76-10.561, P I, Nr. 71; *JCP* 1978, II, 18836, concl. M. GULPHE.

²³⁸ Agen 13 januari 2009, nr. 08/00810, <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000020555645/>.

²³⁹ G. CHAMPENOIS, "Successions - Souvenirs de famille - Notion", *Rép.not.De.fr.* 1978, (866) 867.

²⁴⁰ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1884, I, 3156, nr.4.

²⁴¹ F. ZENATI, "Propriété et droits réels", *RTD civ.* 1996, (420) 420.

²⁴² Cass.civ.fr. 29 maart 1995, *JCP éd. G.* 1995, nr. 22477, 317 noot S. HOVASSE-BANGET.

²⁴³ Cass.fr.civ. (2e k.) 29 maart 1995, nr. 93-18.769: *Juris-Data* nr. 1995-000893, *Bull.civ.* 1995, II, nr. 115; *JCP éd. G.* 1995, II, 22477 noot S. HOVASSE-BANGET; *D.* 1995, 330, noot M. Grimaldi.

²⁴⁴ F. ZENATI, "Propriété et droits réels", *RTD civ.* 1996, 421.

²⁴⁵ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1884, I, 3156, nr.5.

blijkt dat het louter vereist is dat de morele waarde van de goederen, de economische waarde overtreft.²⁴⁶ Zo wordt o.a. een manuscript, geschat tussen de drie en vijf miljoen frank, door het hof gekwalificeerd als familieherinnering.²⁴⁷ Hieruit blijkt dat de hoge economische waarde van een goed niet tot gevolg heeft dat de goederen buiten het begrip van "souvenirs de famille" vallen.²⁴⁸ Dit houdt enerzijds een beperking in van de rechten van de familieleden, maar anderzijds moet het doel om de goederen te behouden binnen de familie voor ogen worden gehouden. De economische waarde van de goederen wordt uitgewist door de buitenpatrimoniale waarde ervan.²⁴⁹ Het blijft echter vereist dat de emotionele waarde de economische waarde van de betreffende goederen overstijgt. Zo wordt in een noot bij het voormelde arrest van het Hof van Cassatie d.d. 21 februari 1978 gesteld dat de brieven van Napoleon aan de keizerin niet alleen niet aan de familie gericht werden, maar ook dat het een rol speelt dat de brieven getuigen van een meer historische waarde dan een emotionele waarde. Hierdoor voldoen ze eveneens niet aan de kenmerken van familieherinneringen.²⁵⁰ Belangrijk te vermelden is bovendien dat noch het loutere bezit door de familie, noch het aanbrengen van familiewapens op goederen, volstaan om vast te stellen dat de goederen afdoende emotionele waarde verkrijgen.²⁵¹ Dit bevestigde het Hof van Cassatie in navolging van een arrest van het hof van beroep te Parijs d.d. 3 juli 1996.²⁵²

98. Een illustratie van goederen met overwegend emotionele waarde, die een vaak aanzienlijke economische waarde bezitten, zijn familiejuwelen. Deze kunnen worden gekwalificeerd als familieherinneringen, ondanks hun aanzienlijke economische waarde.²⁵³ In de Rochefoucaud zaak werd er een ring aan de toekomstige vrouw van graaf Rochefoucauld gegeven door de ouders van de graaf. Na enige tijd vragen de graaf en zijn vrouw de echtscheiding aan, waarop de ouders de teruggave van het juweel eisen. De ex-vrouw weigert de ring terug te geven en stelt dat de ring moet worden doorgegeven aan de toekomstige vrouw van haar zoon. Het Hof van Cassatie oordeelde dat er hier louter sprake is van een gebruikslening aan de ex-vrouw om de overdracht van de ring volgens familietradities te verzekeren, maar dat er aan deze lening een einde komt.²⁵⁴

4.1.1.3 Tussenbesluit

99. Uit voormelde randnummers kan worden besloten dat de volgende kenmerken vereist zijn, opdat goederen kwalificeren als familieherinnering. Ten eerste moet er sprake zijn van goederen die getuigen van familiale geschiedenis en er nauw mee verbonden zijn. Vervolgens is vereist dat het gaat om goederen die betrekking hebben op de familie, afkomstig zijn of gericht zijn aan een persoon van de familie. Ten slotte moeten de familieherinneringen een morele waarde hebben die de economische waarde overstijgt. Het is hierbij niet vereist dat het gaat om goederen zonder, of met

²⁴⁶ Rouen 17 april 2002, Juris-Data nr. 2002-194262; B. BEIGNIER, "Succession des souvenirs de famille, Indivision forcée pour les souvenirs de famille", *Dr. Fam.* 2003, nr. 5, 63.

²⁴⁷ J. ROBICHEZ, "Les critères de qualification de la notion de souvenir de famille", *D.* 1999, (624) 624; Cass.fr.civ. (1e k.) 19 december 1979, *D.* 1981.

²⁴⁸ Cass.fr.civ. (1e k.) 19 december 1979, *D.* 1981.

²⁴⁹ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1884, I, 3156, nr. 14.

²⁵⁰ G. CHAMPENOIS, "Successions - Souvenirs de famille - Notion", *Rép.not.Defr.* 1978, (866) 868; Cass.fr.civ. (1e k.) 21 februari 1978, nr. 76-10.561, P I, nr. 71; *JCP* 1978, II, 18836, concl. M. GULPHE.

²⁵¹ Cass.fr.civ. 12 november 1998, Juris-Data nr. 1998-004244.

²⁵² Parijs 3 juli, 1996, nr. 023278.

²⁵³ Cass.fr.civ. (1e k.) 20 juni 1961, *JCP* 1961, II, 12352, noot A.PONSARD; J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1884, I, 3156, nr.15.

²⁵⁴ Cass.fr.civ. (1e k.) 20 juni 1961, *JCP* 1961, II, 12352, noot A. PONSARD.

een slechts beperkte, economische waarde. Goederen met een grote economische waarde kunnen eveneens als familieherinnering kwalificeren.

4.1.2 Souvenirs de famille onttrokken aan de nalatenschap

100. Uit Franse rechtspraak, rechtsleer en gewoonterecht blijkt dat souvenirs de famille worden onttrokken aan de regels van het erfrecht en dat deze categorie van goederen niet tot de nalatenschap behoort.²⁵⁵ Dit principe werd voor het eerst toegepast door het Franse Hof van Cassatie in 1939²⁵⁶ en werd sedertdien meerdere malen door het Hof bevestigd door te stellen dat "*les souvenirs de famille échappent aux règles de dévolution successorale et de partage établies par le Code civil et peuvent être confiés, à titre de dépôt, à celui des membres de la famille que les tribunaux estiment le plus qualifié*".²⁵⁷ De goederen waarvan de morele of emotionele waarde de economische waarde overtreft, moeten niet worden opgenomen in de verdeling, omdat deze goederen enkel een groot belang hebben voor de familie waarop ze betrekking hebben.²⁵⁸ De bewijslast van de kwalificatie van bepaalde goederen als familieherinneringen rust op de persoon die zich hierop beroept. Er moet bewijs worden geleverd van hun band met de familiale geschiedenis en hun symbolisch bezit moet volgens de familietradities worden erkend.²⁵⁹

101. De affectieve familiale waarde die zich aan souvenirs de famille hecht, verantwoordt dat de regels omtrent devolutie niet van toepassing zijn op deze goederen. Het doel hiervan is enerzijds het vermijden van de verspreiding van deze goederen en anderzijds het behoud van de goederen binnen de familie opdat de familiale dimensie, die aan de goederen gehecht is, niet verloren gaat.²⁶⁰

4.1.3 Overdracht en bewaring

4.1.3.1 Hoedanigheid van bewaarder

102. De persoon aan wie de familieherinneringen worden toevertrouwd, wordt aangesteld in de hoedanigheid van bewaarder van deze goederen. De houder van de souvenirs de famille heeft slechts beperkte bevoegdheden. De bewaarder van de familieherinneringen wordt ermee belast deze goederen te bewaren en het behoud ervan te verzekeren.²⁶¹ Bovendien dient de bewaarder hierbij de wil van de oorspronkelijke erflater te respecteren, waarbij alle handelingen worden verboden die strijdig zijn met de wil van de erflater.²⁶²

4.1.3.2 Mede-eigendom

103. De familieherinneringen zijn mede-eigendom van de familie. De goederen behoren aan de groep familieleden toe als ondeelbaar geheel waarop de mede-eigenaars geen subjectieve rechten

²⁵⁵ C. VERNIERES, "Chapiter 235: successions anormales", *Dr. Fam.* 2021.

²⁵⁶ Cass.fr.civ. 14 maart 1939, *DP* 1940, 1, 9, noot R. SAVATIER.

²⁵⁷ Cass.fr.civ. (1e k.) 12 februari 2020, *Juris-Data* nr. 19-11.465; G. CHAMPENOIS, "Successions - Souvenirs de famille - Notion", *Rép.not.Defer.* 1978, (866) 867.

²⁵⁸ Rouen (1e k.) 17 april 2002, *Juris-Data* nr. 2002-194262; B. BEIGNIER, "Succession des souvenirs de famille, Indivision forcée pour les souvenirs de famille", *Dr. Fam.* 2003, nr. 5, 63.

²⁵⁹ Parijs (1e k.) 12 juni 2019, nr. 18/19129.

²⁶⁰ C. VERNIERES, "Chapiter 235: successions anormales", *Dr. Fam.* 2021.

²⁶¹ J.-B. DONNIER, *Art. 815 à 815-18, Successions, Indivision, Fasc. 10*, 2021.

²⁶² Parijs (1e k.) 7 december 1987, *JCP éd. G.* 1988, nr. 49, II, 21148, noot J.-Fr. BARBIERI.

kunnen doen gelden.²⁶³ Er gebeurt bij overlijden van de erflater dus geen privé-eigendomsoverdracht. Het gaat hier dus niet om privé-bezit, maar om de terbeschikkingstelling van de goederen in handen van één van de familieleden.²⁶⁴ Men spreekt van een onverdeelde mede-eigendom tussen de familieleden van de erflater.²⁶⁵ Het zou hierbij gaan om een gedwongen mede-eigendom waarop de regels van de conventionele mede-eigendom worden toegepast, waardoor het aanstellen van een bewaarder mogelijk wordt.²⁶⁶ Ter illustratie kan er worden gewezen op een arrest van het Hof van Cassatie d.d. 22 mei 2019.²⁶⁷ Deze zaak werd aanhangig gemaakt ten gevolge van het overlijden van een beeldhouwer. Hij laat zijn drie kinderen uit een eerste huwelijk (MM. T., L. en S.F.) en zijn tweede echtgenote mevrouw Z.W.F. na. Mevrouw Z.W.F. had, zonder het akkoord van de kinderen, genummerde bronzen afdraken verkocht en zou afdraken gemaakt hebben van niet openbaar gemaakte gipsmodellen. De zaak had eveneens betrekking op de aanwezige dagboeken van de erflater. De kinderen stelden dat de 61 dagboeken een getuigenis van het leven van hun vader bieden en een archief uitmaken, dat het mogelijk maakt om zijn artistieke werk te begrijpen. Volgens hen kwalificeren deze goederen als souvenirs de famille. Dit zou betekenen dat de stiefmoeder, die de goederen onder zich hield, slechts de hoedanigheid van bewaarder zou hebben. De kinderen hadden toestemming gegeven om de dagboeken toe te vertrouwen aan het nationaal museum voor Chinese literatuur in Peking, maar stelden dat er geen schenking van de goederen mocht worden gedaan. Echter, mevrouw zou in een brief stellen dat ze alle documenten aan het museum wilde geven. Dit was niet toegelaten, want zij kan niet zonder toestemming beschikken over de goederen die in onverdeelde mede-eigendom zijn met de kinderen.

104. De familie heeft geen rechtspersoonlijkheid, hierdoor kan ze geen enkel recht, zelfs geen eigendomsrecht, hebben op familieherinneringen. Het familiebezit van deze categorie van goederen is juridisch gezien niet mogelijk.²⁶⁸ Daarnaast is de gedwongen onverdeeltheid van de familieherinneringen tussen familieleden een mogelijkheid. Ter staving doet rechtspraak een beroep op art. 842, lid 3 Code civil dat stelt dat *"titels gemeen aan de gehele nalatenschap, worden toegewezen aan degene die door alle erfgenamen is gekozen als hun bewaarder, met de verantwoordelijkheid om de delers op elk verzoek te helpen. Als er moeite is met deze keuze, wordt dit door de rechter beslecht"*. Later werd hierop kritiek gegeven, omdat het artikel louter betrekking heeft op de bescherming van patrimoniale belangen.²⁶⁹ Er wordt door het Hof van Cassatie niet verwezen naar enige wettekst, ook niet naar artikel 842 Code civil.

105. Het hof van beroep van Montpellier oordeelde dat, hoewel artikel 815 van het Frans Burgerlijk wetboek stelt dat niemand kan worden verplicht om in onverdeeltheid te blijven, dit artikel niet kan

²⁶³ F. ZENATI, "Propriété et droits réels", *Rev.trim.dr.civ.* 1996, 420.

²⁶⁴ C. VERNIERES, "Chapiter 235: successions anormales", *Dr. Fam.* 2021; Cass.fr.civ. 30 juni 1942, *JCP éd. G.* 1943, II, 2254, noot R. SAVATIER; *Cass.fr.civ.* (1e k.) 21 februari 1978, *JCP* 1978, II, 18836, concl. M. GULPHE.

²⁶⁵ C. VERNIERES, "Chapiter 235: successions anormales", *Dr. Fam.* 2021.

²⁶⁶ Montpellier 10 september 2002, *Juris-Data* nr. 2002-1998, 56, *Dr. Fam.* 2003, 38; (*C.civ.*, art. 1873-5); B. BEIGNIER, "Succession des souvenirs de famille, Indivision forcée pour les souvenirs de famille", *Dr. Fam.* 2003, nr. 4, 53.

²⁶⁷ Cass.civ.fr. 22 mei 2019, *Juris-Data* nr. 17-28.314, <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000038567386/>.

²⁶⁸ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1884, I, 3156, nr.20.

²⁶⁹ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1884, I, 3156, nr.22.

worden toegepast op goederen met een overwegend emotionele waarde die gekwalificeerd kunnen worden als familieherinneringen.²⁷⁰ Dit wil zeggen dat de mede-eigenaars de uit onverdeeldheidtrekking niet kunnen vorderen m.b.t. deze categorie van goederen.²⁷¹ De houder heeft geen eigendomsrechten en heeft slechts beperkte bevoegdheden. Familieherinneringen zijn onbeschikbaar en dus niet vatbaar voor verdeling.²⁷² De bewaarder kan noch ten bezwarende titel noch om niet over het goed beschikken, dan met toestemming van de andere deelgenoten.²⁷³ De familieleden kunnen zich bijgevolg verzetten tegen testamentaire beschikkingen omtrent deze goederen, waarbij de rechtbank kan oordelen of de persoon aan wie de beschikking ze toewijst al dan niet de meest gekwalificeerde vertegenwoordiger is. Is dit niet het geval, dan kan de rechter een andere bewaarder aanstellen.²⁷⁴ De persoon die wordt aangewezen, zal dan zowel onverdeelde eigenaar als bewaarder worden van de familieherinneringen.

106. Echter een strekking binnen de rechtsleer stelt dat er toch enige twijfel bestaat om deze goederen te kwalificeren als goederen in onverdeeldheid. Het recht dat wordt toegekend aan de begunstigde van de goederen is niet hetzelfde recht als het recht dat wordt toegekend aan de familieleden. De familieleden hebben louter het recht op toezicht, waar de begunstigde het recht heeft op het genot van deze goederen en de verplichting heeft ze in stand te houden. Volgens deze strekking stelt men dat er geen sprake kan zijn van mede-eigendom, omdat de rechten van fundamenteel verschillende aard zouden zijn.²⁷⁵ BARBIERI wijst erop dat het daarom beter zou zijn om de bewaarder aan te stellen als authentieke en exclusieve eigenaar die wordt belast met bepaalde rechten die de familie toekomen.²⁷⁶

4.1.3.3 Aanstelling bewaarder

107. Vroeger stelden een aantal stemmen in de rechtsleer dat familieherinneringen moesten worden onderworpen aan de primogenituur, opdat de goederen automatisch zouden worden overgedragen op de oudste mannelijke erfgenaam.²⁷⁷ Sinds het verbod op primogenituur,²⁷⁸ stellen auteurs in Franse rechtsleer en rechtspraak dat goederen met overwegend emotionele waarde zouden toekomen aan de meest waardige vertegenwoordiger van de volgende generatie.²⁷⁹ Nadien, werd bepaald dat de familieherinneringen dienen toe te komen aan de meest gekwalificeerde

²⁷⁰ Montpellier 10 september 2002, *Juris-Data* nr. 2002-1998, 56, *Dr. Fam.* 2003, 38.

²⁷¹ B. BEIGNIER, "Succession des souvenirs de famille, Indivision forcée pour les souvenirs de famille", *Dr. Fam.* 2003, nr. 4, 53.

²⁷² B. BEIGNIER, "Succession des souvenirs de famille, Indivision forcée pour les souvenirs de famille", *Dr. Fam.* 2003, nr.4, 53; *Cass.fr.civ.* (2e k.) 29 maart 1995, *Bull.civ.* 1995, II, nr. 115; *D.* 1995, 330 obs. M. GRIMALDI; *JCP éd. G.* 1995, II, 22477, noot S. HOVASSE-BANGET; F. ZENATI, "Propriété et droits reels", *RTD civ.* 1996, 420.

²⁷³ *Cass.civ.fr.* 29 maart 1995, *JCP éd. G.* 1995, nr. 22477, noot S. HOVASSE-BANGET, *D.* 1995, somm., 330; obs. M. GRIMALDI; F. ZENATI, "Propriété et droits reels", *RTD civ.* 1996, 420.

²⁷⁴ *Cass.fr.civ.* (1e k.) 29 november 1994, *Bull.civ.* 1994, I, nr. 354, 255, *Juris-Data* nr. 1994-002256.

²⁷⁵ J.-B. DONNIER, *Art. 815 à 815-18, successions, Indivision, Fasc. 10* 2021; *Cass.fr.civ.* (1e k.) 29 november 1994, *Juris-Data* nr. 1994-002256, *Bull.civ.* 1994, I, nr. 354; Parijs (1e k.) 7 december 1987, *JCP éd. G.* 1988, nr. 49, II, 21148, noot J.-Fr. BARBIERI, *D.* 1988, 182.

²⁷⁶ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1984, 3156, nr.23.

²⁷⁷ R.-J. POTHIER, *Oeuvres de Pothier, nouvelle édition par Dupin*, tome VII, 88.

²⁷⁸ Decreet 15 en 28 maart 1970 betreffende de feodale rechten, *Parlementaire archieven* 1881, nr. 12, 172-177; Decreet 8 en 15 april 1791 betreffende erfenissen, *Parlementaire archieven* 1886, nr. 24, 650-651.

²⁷⁹ *Cass.fr.civ.* (1e k.) 29 november 1994, *Juris-Data* nr. 1994-002256, *Bull.civ.* 1994, I, nr. 354, 6.

vertegenwoordiger.²⁸⁰ Deze strekking wordt binnen de Franse rechtspraak en rechtsleer nog steeds gevolgd.²⁸¹

108. Hoewel het traditie was om de enige mannelijke afstammeling als bewaarder aan te stellen, is dat vandaag niet meer het geval. Vandaag de dag, zijn er drie verschillende mogelijkheden om te worden aangesteld als persoon aan wie de familieherinneringen worden toevertrouwd. Ten eerste is het mogelijk dat de erflater zelf een persoon aanduidt aan wie de familieherinneringen bij zijn overlijden zullen worden toevertrouwd.²⁸² De erflater kan dit vaststellen bij testament. De gekozen persoon wordt dan aangesteld als bewaarder en kan niet beschikken over de toegewezen familieherinneringen. De overdracht bij testament houdt hier geen erfenis in.²⁸³ Het hof van beroep te Parijs stelt in een arrest dat de loutere wilsmanifestatie van de oorspronkelijke erflater voldoende is opdat de goederen kunnen worden doorgegeven als familieherinnering.²⁸⁴

Wanneer de erflater geen specifieke persoon aanduidt en er tussen de erfgenamen geen overeenstemming is, is het aan de rechter om te oordelen welk familielid kan worden gezien als de meest gekwalificeerde of meest waardige vertegenwoordiger van de familie.²⁸⁵ Dit is gevestigde rechtspraak van het Franse Hof van Cassatie sinds 1978.²⁸⁶ De rechter heeft hierbij soevereine appreciatiebevoegdheid in het licht van het bewijsmateriaal dat aan hem wordt voorgelegd.²⁸⁷ De rechter kan zich, bij het nemen van zijn beslissing, baseren op de belangstelling die de familieleden tonen voor het goed.²⁸⁸ Enerzijds kan de rechtbank ervoor kiezen om afstammelingen aan te duiden. In een arrest van het hof van beroep van Rouen wordt in deze situatie de zus van de erflater aangesteld als bewaarder van de goederen.²⁸⁹ Anderzijds, kan de rechter er eveneens voor opteren om andere dichtsbijzijnde familieleden aan te stellen als meest gekwalificeerde vertegenwoordiger om de goederen te bewaren.²⁹⁰ Zo kan de rechter de langstlevende echtgenoot aanstellen als bewaarder. Dit was het geval in een zaak voor het hof van beroep te Caen, waarbij de langstlevende echtgenoot werd gezien als het meest geschikt om een foto-album te bewaren, gezien dit album foto's bevatte van haar en haar overleden echtgenoot.²⁹¹ In een arrest voor het hof van beroep te

²⁸⁰ Cass.fr.civ. 14 maart 1939, *DP* 1940, 1, 9, noot R. SAVATIER; Cass.fr.civ. (1e k.) 29 november 1994, *Bull. civ.* 1994, I, nr. 354, *Juris-Data* nr. 1994-00225; Rouen 17 april 2002, *Dr. Fam.* 2003, 63; Montpellier 10 september 2002, *Juris-Data* nr. 2002- 1998, 56; B. BEIGNIER, "Succession des souvenirs de famille, Indivision forcée pour les souvenirs de famille", *Dr. Fam.* 2003, 38.

²⁸¹ M. VERWILGHEN, "Présents d'usage, souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b.* 1990, 585.

²⁸² R. LE GUIDE, *Art. 1002 - Donations et testaments, Institution d'héritier et legs, Fasc. Unique* 2019, nr. 2.

²⁸³ R. LE GUIDE, *Art. 1002 - Donations et testaments, Institution d'héritier et legs, Fasc. Unique* 2019, nr. 2; Parijs, 6 maart 1990, *JCP éd. G.* 1990, II, 21572, noot J.-Fr. BARBIERI; Cass.fr.civ., (2e k.) 29 maart 1995, *JCP éd. G.* 1995, II, 22477, noot S. HOVASSE-BANGET; Cass.fr.civ. (1e k.) 21 februari 1978, nr. 76-10.561, P I, Nr. 71; *JCP* 1978, II, 18836, concl. M. GULPHE.

²⁸⁴ Parijs, (1e k.) 7 december 1987, *JCP éd. G.* 1988, nr. 49, II, 21148, noot J.-Fr. BARBIERI.

²⁸⁵ Cass.fr.civ. (1e k.) 29 november 1994, *Bull.civ.* 1994, I, nr. 354, *Juris-Data* nr. 1994-002256, 6; Rouen 17 april 2002, *Dr. Fam.* 2003, 63; Montpellier 10 september 2002, *Juris-Data* nr. 2002- 1998, 56; B. BEIGNIER, "Succession des souvenirs de famille, Indivision forcée pour les souvenirs de famille", *Dr. Fam.* 2003, 38.

²⁸⁶ Cass.fr.civ. (1e k.) 21 februari 1978, nr. 76-10.561, *JCP* 1978, II, 18836, concl. M. GULPHE; Cass.fr.civ. (1e k.) 12 februari 2020, nr. 19-11.465; G. CHAMPENOIS, "Successions - Souvenirs de famille - Notion", *Rép.not.De.fr.* 1978, (866) 869.

²⁸⁷ O. SALATI, en E. BOTREL, *Biens insaisissables, biens insaisissables dans le code des procédures civiles d'exécution, Fasc. 485* 2019.

²⁸⁸ Montpellier 10 september 2002, *Juris-Data* nr. 2002- 1998, 56; B. BEIGNIER, "Succession des souvenirs de famille, Indivision forcée pour les souvenirs de famille", *Dr. Fam.* 2003, 38.

²⁸⁹ Rouen (1e k.) 17 april 2002, nr. 2002-194262, *Dr. Fam.* 2003, 63.

²⁹⁰ Rouen (1e k.) 17 april 2002, nr. 2002-194262, *Dr. Fam.* 2003, 63.

²⁹¹ Caen 22 januari 2004, *Juris-Data* nr. 2004-235822.

Montpellier werd gesteld dat indien er geen familieleden zouden zijn die aanspraak maken op het goed, het meest geschikte familielid om de goederen te bewaren de persoon lijkt te zijn met een grote belangstelling voor genealogie en familiegeschiedenis. Dit was in deze zaak eveneens de persoon die had meegewerkt aan het genealogisch onderzoek van de erflater. De rechter nam deze beslissing, omdat er geen van de andere familieleden aantoonde dat ze een grotere bekwaamheid hadden om als bewaarder te worden aangesteld.²⁹²

109. De rechter heeft het recht om de plaats en modaliteiten van bewaring vast te stellen.²⁹³ Het feit dat reeds een ander familielid het materiële bezit heeft van de familieherinneringen, heeft niet tot gevolg dat de rechter geen andere bewaarder kan aanstellen. Het louter materiële bezit geeft de bezitter geen bijzonder recht om te worden aangesteld als bewaarder. Het hof van beroep te Montpellier bevestigt dit door te stellen dat de bewaarder moet worden aangesteld naar bekwaamheid en dat dit niet noodzakelijk degene is die in bezit is van de goederen.²⁹⁴ Het belet evenmin het recht van een familielid om een vordering in te stellen voor de rechter.²⁹⁵ Echter, de rechter kan geen derde natuurlijke of rechtspersoon aanstellen als bewaarder, het moet gaan om een familielid.²⁹⁶

4.1.3.4 Rechten en plichten van de bewaarder en van de familieleden

110. Stemmen in de rechtsleer stellen dat de houder van de goederen in werkelijkheid eigenaar is van de goederen. Hij geniet prerogatieven die aan geen enkel ander lid van de familie toekomen. Ten eerste kan de houder van de familieherinneringen zijn opvolger aanduiden onder de leden van de familie. Hoewel er een verbod bestaat op vrijwillige beschikkingshandelingen, heeft de houder wel de mogelijkheid om de goederen terbeschikking te stellen aan musea of archieven, zonder dat de toestemming van de andere familieleden is vereist.²⁹⁷ De bewaarder is gehouden tot onderhoud en behoud van de familieherinneringen.²⁹⁸

111. Hoewel de houder de autonome macht heeft over de herinneringen, beschikt elk familielid over een moreel recht. De familieleden beschikken niet louter over de mogelijkheid om zich te verzetten tegen vervreemding van de goederen, maar beschikken eveneens over een recht op toegang en inzage in de familieherinneringen. Daarnaast, beschikken de familieleden over een controlerecht op de methoden van bewaring en overdracht van deze goederen.²⁹⁹ Het is de familieleden toegelaten om kopiën te maken van de familieherinneringen, maar slechts voor

²⁹² Montpellier 10 september 2002, Juris-Data nr. 2002-1998, 56, *Dr. Fam.* 2003, 38.

²⁹³ B. BEIGNIER, "Succession des souvenirs de famille, Indivision forcée pour les souvenirs de famille", *Dr. Fam.* 2003, nr. 4, 53.

²⁹⁴ Montpellier 10 september 2002, Juris-Data nr. 2002-1998, 56, *Dr. Fam.* 2003, 38.

²⁹⁵ W. DROSS, *Art. 2276 et 2277, Prescription et possession, Prescription des choses mobilières, Fasc. Unique* 2018.

²⁹⁶ B. BEIGNIER, "Succession des souvenirs de famille, Indivision forcée pour les souvenirs de famille", *Dr. Fam.* 2003, nr. 4, 53.

²⁹⁷ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1884, I, 3156, nr.23; R. DEMOGUE, "Les souvenirs de famille et leur condition juridique", *Rev.trim.dr.civ.* 1928, 60; Rb. Seine 24 mei 1927, geciteerd door R. Demogue, "Les souvenirs de famille et leur condition juridique", *Rev.trim.dr.civ.* 1928, 36.

²⁹⁸ Cass.civ.fr. 29 maart 1995, *JCP éd. G.* 1995, nr. 22477, 317, noot S. HOVASSE-BANGET.

²⁹⁹ Cass.civ.fr. 22 mei 2019, nr. 17-28.314, <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000038567386/>; J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1984, II, nr. 24; Cass.civ.fr. 29 maart 1995, *JCP éd. G.* 1995, nr. 22477, 317, noot S. HOVASSE-BANGET.

privégebruik en zolang het gaat om een rechtmatig verzoek. De bewaarder van de familieherinneringen moet dit toelaten en zelfs faciliteren.³⁰⁰

112. De rechter heeft de mogelijkheid om modaliteiten op te leggen omtrent de bewaring van de familieherinneringen. De rechter kan bepalen dat de familieherinneringen moeten worden gehouden op een bepaalde plaats of de overplaatsing ervan bevelen. Een voorbeeld hiervan was een zaak voor het hof van beroep te Caen waarbij werd opgelegd dat de familieherinneringen moesten worden behouden op de plaats waar ze zich op dat moment bevonden samen met een verbod op verspreiding van de betreffende goederen.³⁰¹

Een andere illustratie is het arrest van het hof van beroep te Montpellier.³⁰² De bewaarder werd opgelegd om de familieherinneringen, op eigen kosten, over te plaatsen naar 'La société des lettres, sciences et arts' de l'Aveyron, zodat de andere familieleden de documenten gemakkelijk konden raadplegen en er een kopie van konden verkrijgen.³⁰³ De rechter kan dus bevelen dat de familieherinneringen worden overgebracht naar een andere plaats.³⁰⁴

4.1.3.5 Tegenstelbaarheid aan derden

113. Louter door de kwalificatie van goederen als familieherinneringen, wordt de aard van deze goederen niet gewijzigd. Het essentiële element van de definitie van 'familieherinnering' ligt in de gehechtheid aan het gezin en niet in de aard van de goederen,³⁰⁵ waardoor de rechten op deze goederen niet tegenstelbaar zijn aan derden. In geval van verkoop zal men zich t.o.v. de koper te goede trouw niet kunnen beroepen op de rechten op de familieherinneringen.³⁰⁶ De familieleden zullen in dit geval kunnen trachten te bewijzen dat de koper te kwader trouw was, maar dan moet men kunnen bewijzen dat de koper op de hoogte werd gebracht van de bijzondere kwalificatie van de betreffende goederen.³⁰⁷

114. Voor de categorie van goederen die kwalificeren als familieherinneringen geldt er een verbod van vervreemding. Het beschikkingsverbod in handen van de houder van de familieherinneringen moet worden gezien als een verbod op vrijwillige beschikkingshandelingen. Dit verbod heeft louter betrekking op rechtshandelingen die onverenigbaar zijn met het doel van de zaak. Het verbod is relatief in die zin dat familieherinneringen nog steeds het voorwerp kunnen uitmaken van een rechtshandeling, zolang deze niet in strijd is met het doel van de goederen.³⁰⁸ Zo is de vrijwillige terbeschikkingstelling aan familieleden of aan gespecialiseerde instellingen, zoals openbare musea,

³⁰⁰ Parijs (1e k.) 7 december 1987, *JCP éd. G.* 1988, nr. 49, II, 21148; J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1884, I, 3156, nr. 23.

³⁰¹ Caen 11 februari 1988, première maison libérée de France, 6 juni 1944.

³⁰² Montpellier 10 september 2002, *Juris-Data* nr. 2002-1998, 56, *Dr. Fam.* 2003, 38.

³⁰³ B. BEIGNIER, "Succession des souvenirs de famille, Indivision forcée pour les souvenirs de famille", *Dr. Fam.* 2003, nr. 4, 53; R. DEMOGUE, "Les souvenirs de famille et leur condition juridique?", *Rev.trim.dr.civ.* 1928, 57.

³⁰⁴ Montpellier 10 september 2002, *Juris-Data* nr. 2002-1998, 56, *Dr. Fam.* 2003, 38.

³⁰⁵ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1884, I, 3156, nr. 5.

³⁰⁶ W. DROSS, *Art. 2276 et 2277, Prescription et possession, Fasc. Unique* 2018, nr. 95; J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille, mythe ou réalité juridique?" *JCP éd. G.* 1984, I, 3156, nr. 13.

³⁰⁷ W. DROSS, *Art. 2276 et 2277, Prescription et possession, Fasc. Unique* 2018, nr. 95; J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille, mythe ou réalité juridique?" *JCP éd. G.* 1984, I, 3156, nr. 13.

³⁰⁸ P. FRANCOIS, *Les choses qui sont dans le commerce au sens de l'article 1128 du Code civil*, L.G.D.J., 2002, 61-63.

archieven of informatiediensten wel toegelaten. Let wel, het gaat hier om een persoonlijke verplichting om het goed niet te vervreemden, maar het gaat niet om een volgrecht in hoofde van de familie.³⁰⁹ De kwalificatie als familieherinnering beschermt louter de morele belangen van het gezin m.b.t. die goederen binnen de interne relaties van de familie, tegen winstbejag van de familieleden.³¹⁰ De goederen blijven vatbaar voor beslaglegging.³¹¹ Het is dus aan de familie om zichzelf te beschermen tegen mogelijke schuldeisers.

115. Het hof van beroep te Parijs stelt dat de kwalificatie als familiesouvenirs enkel het behoud van familieherinneringen binnen de familie tot doel heeft. In een zaak voor het hof van beroep te Parijs d.d. 7 december 1987³¹² wilden de graaf en gravin van Parijs goederen verkopen uit het huis van Parijs. De kinderen waren het hier niet mee eens en legden beslag op de meubels die de ouders wilden verkopen. De kinderen argumenteerden dat de goederen kwalificeerden als familieherinneringen. Het hof van beroep te Parijs stelde dat de kwalificatie als familiesouvenirs enkel tot doel heeft het behoud van familieherinneringen binnen de familie. Het gaat dus om een regeling die slechts geldt binnen de interne relaties van de familie. Het zou een individuele eigendom betreffen, die is bezwaard met een bijzondere familiale affectatie.³¹³ De graaf argumenteerde dat hij de goederen kon verkopen o.b.v. een gewoonterechtelijke regel die stelde dat familieherinneringen met geldelijke waarde niet onvervreemdbaar zijn. Het hof verklaarde de vordering van de graaf ongegrond en stelde dat de economische waarde van de meubels geen afbreuk kan doen aan de kwalificatie van familieherinnering en dat deze goederen onbeschikbaar waren in handen van de graaf.³¹⁴ Er kon dus door de kinderen beslag worden gelegd.³¹⁵ Dit werd bovendien bevestigd door het Hof van Cassatie d.d. 29 maart 1995, aangezien het beslag openstaat voor elke persoon die gerechtigd is de levering of teruggave te vorderen. Het is de kinderen toegelaten, zich te verzetten tegen de verkoop van familieherinneringen, gepland door hun ouders, door beslag te leggen op deze goederen.³¹⁶

4.1.3.6 Huwelijksstelsels

116. Indien goederen kwalificeren als familieherinneringen, zoals familiejuwelen, dan moeten ze bij ontbinding van het huwelijk of bij beëindiging van de verloving worden teruggegeven aan de familie van wie ze oorspronkelijk stammen.³¹⁷ In een zaak hadden de ouders van de bruidegom familiejuwelen geleend aan zijn verloofde met het oog op de overdracht aan het uit het huwelijk geboren kind, conform de familietradities. De vrouw moest deze juwelen teruggeven bij echtscheiding.³¹⁸ De afgifte van de goederen aan de vrouw kan worden gekwalificeerd als bruiklening,

³⁰⁹ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1984, I, 356, nr. 13; P. FRANCOIS, *Les choses qui sont dans le commerce au sens de l'article 1128 du Code civil*, L.G.D.J., 2002, 63.

³¹⁰ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1884, I, 3156, nr. 13.

³¹¹ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1984, I, 356, nr. 24.

³¹² Rb. Parijs (1e k.) 1 maart 1995, Cts d'Orléans c/ Comte et Comtesse de Paris, *JCP éd. G.* 1995, II, 22477 noot S. HOVASSE-BANGET.

³¹³ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1984, I, 356, nr. 29.

³¹⁴ F. ZENATI, "Propriété et droits réels", *Rev.trim.dr.civ.* 1996, 420.

³¹⁵ Rb. Parijs (1e k.) 1 maart 1995, Cts d'Orléans c/ Comte et Comtesse de Paris, *JCP éd. G.* 1995, II, 22477 noot S. HOVASSE-BANGET.

³¹⁶ Cass.fr.civ. (2e k) 29 maart 1995, *Juris-Data* nr. 1995-000893, *Bull.civ.* 1995, nr. 3, II, 66; *JCP éd. G.* 1995, nr.6, II, 316, noot, S. HOVASSE-BANGET.

³¹⁷ J.-Fr. BARBIERI, "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1984, I, 356, nr. 15.

³¹⁸ Cass.fr.civ. (1e k.) 20 juni 1961, *Bull.civ.* 1961, I, nr. 326; *JCP éd. G.* 1961, II, 12352, noot A. PONSARD.

op voorwaarde dat de vrouw zich bewust was van de verplichting dat ze de betreffende goederen moest teruggeven.³¹⁹ We kunnen uit het uiteengezette concluderen dat de goederen behoren aan de familieleden in mede-eigendom en dus in deze casus niet behoren tot het gemeenschappelijke vermogen.

4.1.4 Tussenbesluit

117. In Frankrijk moeten familieherinneringen cumulatief voldoen aan volgende kenmerken. Ten eerste moeten ze getuigen van familiale geschiedenis en er nauw mee verbonden zijn. Vervolgens moeten ze betrekking hebben op de familie, afkomstig zijn van of gericht zijn aan een persoon van de familie. Ten derde moet de emotionele waarde de economische waarde overstijgen (*supra*, nr. 99). In Frankrijk kunnen ook goederen met aanzienlijke economische waarde kwalificeren als familieherinneringen. Deze categorie van goederen wordt in Frankrijk onttrokken aan de nalatenschap en komt in mede-eigendom toe aan de familie (*supra*, nrs. 100-101). Er zal een bewaarder worden aan gesteld (*supra*, nr. 102). Bij gebrek aan overeenstemming tussen de familieleden, wordt de meest gekwalificeerde persoon aangeduid als bewaarder van de goederen (*supra*, nrs. 107-109). De familieleden beschikken m.b.t. de familieherinneringen over een recht op inzage, recht op controle en het recht om kopieën te maken. De bewaarder kan de goederen niet vervreemden, dan met toestemming van de andere familieleden (*supra*, nrs. 110-111). Deze onvervreemdbaarheid geldt louter in de interne relaties tussen de familieleden en is niet tegenstelbaar aan derden. De goederen blijven vatbaar voor beslag (*supra*, nrs. 113-115).

4.2 Duitsland

118. In het volgende deel van dit rechtsvergelijkend luik zal er een blik worden geworpen op het Duitse recht. In Duitsland bestaat er wetgeving omtrent goederen met overwegend emotionele waarde in het erfrecht. Er zal worden onderzocht welke definiëring er naar Duits recht wordt gehanteerd voor het begrip 'familieherinneringen' of 'goederen met overwegend emotionele waarde'. Vervolgens zal er worden geanalyseerd of deze goederen al dan niet deel vormen van de nalatenschap, waarna er zal worden onderzocht welke gevolgen deze kwalificatie met zich mee brengt.

4.2.1 Definiëring

119. Een familieherinnering heeft volgens Duitse rechtsleer een inherente eigenschap, namelijk de uiting van familietraditie of van een nagedachtenis aan de erflater, waardoor dit goed getuigt van een bijzonder emotioneel belang. Deze goederen genieten om deze reden een vermogensbescherming, die enkel gerechtvaardigd is indien de emotionele waarde de economische waarde duidelijk overstijgt.³²⁰ Voorbeelden van familieherinneringen zijn o.a. sieraden, meubels of kunstwerken, maar niet onroerende goederen, gelden of aandelen.³²¹

³¹⁹ Cass.fr.civ. (1e k.) 23 maart 1983, *JCP éd. G* 1984, II, 204, obs. J.-Fr. BARBIERI; Aix 21 maart 1832, *DP* 1832, 2, 435; Cass.fr.civ. (1e k.) 22 februari 1983, *D.* 1984, 275, noot D. MARTIN.

³²⁰ PALSCHERM, §139 *SGB XI Begriff des Vermögens*, JurisPK-SGB, 2023, nr. 26.

³²¹ PALSCHERM, §139 *SGB XI Begriff des Vermögens*, JurisPK-SGB, 2023, nr. 26.

4.2.2 Goederen met overwegend emotionele waarde als deel van de nalatenschap

120. De wetgever voorziet in sectie 2047 BGB in een specifieke bepaling m.b.t. goederen met overwegend emotionele waarde.³²² Deze wetsbepaling luidt als volgt:

"(1) Der nach der Berichtigung der Nachlassverbindlichkeiten verbleibende Überschuss gebührt den Erben nach dem Verhältnis der Erbteile.

(2) Schriftstücke, die sich auf die persönlichen Verhältnisse des Erblassers, auf dessen Familie oder auf den ganzen Nachlass beziehen, bleiben gemeinschaftlich".

Het eerste lid van dit artikel stelt dat hetgeen overblijft na vereffening van de boedelschulden, in principe toekomt aan de erfgenamen in verhouding tot hun erfdeel. Elke mede-erfgenaar kan dus aanspraak maken op zijn aandeel in het overschot. Het te verdelen overschot bestaat uit de boedelbestanddelen die overblijven na afwikkeling van de boedelschulden. De verdeling van deze vorderingen voltooit de afwikkeling van de nalatenschap. Dit gebeurt door overdracht van de nalatenschapsgoederen, rekening houdend met de relevante verdeling. Echter, het tweede lid van dit artikel stelt dat bepaalde documenten, die betrekking hebben op persoonlijke omstandigheden van de erflater, een uitzondering vormen op de verdeling. Deze documenten betreffen enerzijds de persoonlijke documenten van de erflater, waarvan dagboeken, brieven, geboorte- en huwelijksakten, strafvonnissen, maar ook medische documenten voorbeelden zijn.³²³ Anderzijds vallen hieronder documenten die betrekking hebben op de familie zoals o.m. scheidingsdocumenten en onderhoudsdossiers.³²⁴ Men kan zich echter t.a.v. familiefoto's of andere familieherinneringen niet beroepen op de uitzondering bepaald in het tweede lid.³²⁵

121. Het doel van de uitsluiting in sectie 2047, lid 2 BGB is enerzijds het behoud van en de toegang tot deze goederen voor alle erfgenamen. Anderzijds moeten de documenten te allen tijde beschikbaar zijn voor de mede-erfgenamen omwille van hun immaterieel belang. Daarnaast kunnen de documenten bovendien van belang zijn als bewijsstukken.³²⁶

122. Sectie 2047, lid 2 verduidelijkt dat documenten die betrekking hebben op de persoonlijke omstandigheden van de erflater, zoals familiepapieren en familiefoto's deel vormen van de nalatenschap.³²⁷ Er wordt bij de overdracht geen onderscheid gemaakt naargelang deze goederen al dan niet een vermogenswaarde bezitten. Deze documenten kunnen dus een beperkte of zelfs hoge economische waarde bezitten. Hoewel deze goederen niet vatbaar zijn voor verdeling, zullen ze toch tot de nalatenschap behoren en aan de erfgenamen toekomen. De inventaris van goederen die zich in de nalatenschap bevinden, moet in principe alle bestaande en tot de nalatenschap behorende goederen omvatten, zowel deze in natura aanwezig als deze die volgens zakelijke subrogatie tot de

³²² R. DEMOGUE, "Les souvenirs de famille et leur condition juridique, *Rev.trim.dr.civ.* 1928, 33.

³²³ ERMAN, "§ 2047 BGB", *Kommentar BGB* 2023, nr. 3.

³²⁴ FEST, "§ 2047 BGB", *MüKoBGB* 2022, nr. 7-10.

³²⁵ FEST, "§ 2042 BGB", *MüKoBGB* 2022, nr. 72-73; SCHÜTTE, "§2047 BGB Verteilung des überschusses", *jurisPK-BGB* 2023; LOHMANN, "§2047 BGB", *BeckOK-BGB* 2023 nr. 3.

³²⁶ LOHMANN, "§2047 BGB", *BeckOK-BGB* 2023 nr. 3.

³²⁷ STAUDINGER en KUNZ, "BGB § 1922", *BeckOK-BGB* 2017.

nalatenschap behoren. In principe moeten alle familieherinneringen hier worden vermeld.³²⁸ De aanwezige familiepapieren moeten specifiek worden vermeld, maar dienen niet te worden voorzien van een waarde. Familieherinneringen zonder materiële waarde dienen echter niet te worden opgenomen in de inventaris van de boedel.³²⁹

123. Er wordt de lege feranda wel de vraag gesteld of er een speciaal recht moeten worden toegekend op familiepapieren en familieherinneringen.³³⁰ Volgens een stem in de rechtsleer zou het tweede lid van artikel 2047 BGB niet enkel betrekking moeten hebben op de voormelde documenten (*supra*, nr. 120), maar zou de uitzondering moeten worden uitgebreid naar alle familieherinneringen die een bijzondere familiewaarde bezitten en een slechts beperkte economische waarde. Dit is tot op heden echter nog niet ingevoerd door de wetgever.³³¹

4.2.3 Gemeenschappelijke eigendom

124. Bij het overlijden van de erflater gaan de persoonlijke documenten over in gemeenschappelijke eigendom op de erfgenamen. De goederen komen aan de erfgenamen toe, maar zijn in principe niet vatbaar voor verdeling. Voor documenten die betrekking hebben op de erfenis als geheel of op de persoon van de erflater, zoals het geval is bij familieregisters, beschikken de erfgenamen niet over een recht op verdeling. De erfgenamen erven hier geen breukdeel van een onverdeeldheid, want de goederen blijven in gemeenschap tussen de mede-erfgenamen,³³² ongeacht de vermogenswaarde van deze documenten.³³³ Hoewel deze goederen in principe niet vatbaar zijn voor verdeling, kan er geen verdelingsverbod worden afgeleid uit artikel 2047 lid 2 Burgerlijk Wetboek. Een eeuwige gemeenschap tussen erfgenamen heeft geen zin, dus de mede-erfgenamen kunnen overeenkomen om bepaalde documenten over te dragen aan een specifieke mede-erfgenaam of te verkopen aan derden, evenals vernietigen.³³⁴

125. De erfgenamen zijn gehouden deze goederen gemeenschappelijk te beheren,³³⁵ waarbij dit beheer moet worden uitgeoefend conform de aard van de goederen.³³⁶ Daarnaast heeft elke erfgenaam het recht om het goed te gebruiken, behalve wanneer dit de andere erfgenamen hindert. Dit recht op gebruik zal m.b.t. de persoonlijke documenten van de erflater in de praktijk neerkomen op een recht op inzage en passend gebruik.³³⁷ De erfgenamen bezitten, indien zij beslissen met een meerderheid, over een vordering tot afgifte van de documenten.³³⁸ Indien de bezittende erfgenaam

³²⁸ LITZENBURGER, "BGB § 2121", *BeckOK-BGB* 2023, nr. 4.; LIEDER, "§ 2121 BGB", *MuKoBGB* 2022, nr. 8.

³²⁹ T. HOEREN, "§ 2127 BGB", *BeckOK-BGB* 2021, nr. 1-7; SIEBERT, H., "Die Entwicklung des Erbrechts im ersten halbjahr 2020", *NJW* 2020, 2934, nr. 36; München 28 januari 2020, *NJW-RR* 2020, 583 en *BeckRS* 2020, 429, nr. 33; SCHLINKER, "§2121 BGB Verzeichnis der Erbschaftsgegenstände", *jurisPK-BGB* 2023, nr. 8.

³³⁰ LOHMANN, "§2047 BGB", *BeckOK-BGB* 2023 nr. 3.

³³¹ LOHMANN, "§2047 BGB", *BeckOK-BGB* 2023 nr. 3.

³³² FEST, "§ 2047 BGB", *MuKoBGB* 2022, nr. 7-10.

³³³ ERMAN, "§ 2047 BGB", *Kommentar BGB* 2023, nr. 3; FLECHTNER en KLINGER, "MünchKer Prozesformularbuch: Erbrecht, Aufforderungsschreiben persönliche Unterlagen des Erblassers sämtlichen Miterben zugänglich zu machen", 2021.

³³⁴ FEST, "§ 2047 BGB", *MuKoBGB* 2022, nr. 7-10.

³³⁵ § 745 BGB.

³³⁶ § 2038 BGB.

³³⁷ LÖHNIG, "§ 2047 Verteilung des Überschusses", *BeckOK-BGB* 2020, nr. 7.

³³⁸ PALANDT en WEIDLICH, "§ 2038 BGB", nr. 8-9; GERGEN, "§ 2038 BGB", *MuKoBGB* 2022, nr. 2.

weigert de documenten af te leveren, kan er door elke erfgenaam ook afzonderlijk een vordering worden ingesteld.³³⁹

4.2.4 Toebedeling

126. De erflater is vrij om te beschikken over zijn nalatenschap. De erflater kan bij testament een vermogensvoordeel toebedelen. Dit kan eender welk vermogensvoordeel als onderwerp hebben, zelfs een vordering. Het onderwerp kan een zaak of een recht zijn. Het is hierbij niet vereist dat de begunstigde in een betere economische positie wordt geplaatst,³⁴⁰ waardoor het mogelijk is om ook familieherinneringen, zelfs indien deze geen vermogenswaarde bezitten, te legateren.³⁴¹ De nauwe verwanten hebben recht op een minimumaandeel van de erfenis.³⁴² Dit is louter een vordering in waarde.³⁴³ Zij kunnen dus geen aanspraak maken op afzonderlijke nalatenschapsgoederen. Dit heeft tot gevolg dat, indien er aan andere dan de reservataire erfgenamen wordt getesteerd, de erfgenamen geen aanspraak kunnen maken op de familieherinneringen.³⁴⁴

4.2.5 Tegenstelbaarheid aan derden

127. Indien er niet voldoende gelden zijn om de nalatenschapsschulden te betalen, dienen er nog nalatenschapsactiva te worden verkocht om de schulden te betalen. Dit gebeurt volgens de regels van gedwongen verkoop.³⁴⁵ De schuldeiser kan slechts verkopen mits toestemming van de familieleden. Voor de verkoop van boedelgoederen, om de boedelschulden af te betalen, wordt er niet voorzien in een wettelijke regeling om vast te stellen welke van de activa in de boedel eerst verkocht moeten worden.³⁴⁶ Een leidraad voor de selectie van goederen die primair moet worden uitgewonnen,³⁴⁷ stelt dat er vooreerst op de bederfelijke en volumineuze goederen moeten worden uitgewonnen. Vervolgens moeten de voorwerpen die niet de moeite zijn om bij te houden, dus vooral vervangbare voorwerpen, worden aangesproken. De schuldeisers zouden pas subsidiair op de familieherinneringen, die het waard zijn te bewaren, mogen verhalen.³⁴⁸ Hieruit blijkt dus dat er op de familieherinneringen beslag kan worden gelegd en dat deze kunnen worden uitgewonnen.

4.2.6 Tussenbesluit

128. Familieherinneringen zijn in Duitsland een uiting van familietraditie of een nagedachtenis aan de erflater, waardoor dit goed getuigt van een emotionele waarde. Hierbij moet de emotionele waarde van de goederen de economische waarde ervan overstijgen. Familieherinneringen vallen in

³³⁹ FLECHTNER en KLINGER, "MünchKer Prozesformularbuch: Erbrecht, Aufforderungsschreiben persönliche Unterlagen des Erblassers sämtlichen Miterben zugänglich zu machen", 2021.

³⁴⁰ Famrb. Hamm 1994, 1210 (1212), noot Leipold.

³⁴¹ BURANDT, ROJAHN en GROßE-BOYMAN, "§ 1939 BGB", BeckOK-BGB, 2022, nr. 3; LEIPOLD, "§ 1939 BGB", *MuKoBGB* 2022, nr. 11.

³⁴² §2317 BGB.

³⁴³ §2303 BGB

³⁴⁴ BECKMANN, M., "Nacherbschaft oder Pflichtteil? – Die Entscheidung des als Nacherbe eingesetzten Pflichtteilsberechtigten gemäß § 2306 BGB", *ZEV* 2012, 637.

³⁴⁵ §755, lid 3 BGB.

³⁴⁶ SCHÜTTE, "§ 2042 BGB Auseinandersetzung", *jurisPK-BGB* 10, nr. 51; FEST, "§ 2042 BGB", *MuKoBGB* 2022, nr. 72-73; LOHMANN, "§ 2042 BGB", *BeckOK-BGB* 2019, nr. 8.

³⁴⁷ §2046 lid 3 BGB; FEST, "§ 2042 BGB", *MuKoBGB* 2022, nr. 72-73; BURANDT, ROJAHN en FLECHTNER, "§ 2042 BGB", *BeckOK-BGB* 2022, nr. 24-66.

³⁴⁸ FEST, "§ 2042 BGB", *MuKoBGB* 2022, nr. 72-73; LOHMANN, "§ 2042 BGB", *BeckOK-BGB* 2023, nr. 8; RUHWINKEL, "Die Erbengemeinschaft, Auseinandersetzung der Erbengemeinschaft", nr. 607.

Duitsland in de nalatenschap, maar de persoonlijke documenten van de erflater en de documenten die betrekking hebben op de familie ontsnappen aan de verdelingsregels. Deze documenten komen in gemeenschappelijke eigendom toe aan de familieleden, die ze gezamenlijk beheren. De familieleden beschikken over een recht op gebruik, recht op toegang, recht op inzage en recht op controle. De familieherinneringen blijven vatbaar voor beslag.

4.3 Andere Europese landen

129. Voor de volledigheid van dit onderzoek werpt deze scriptie een korte blik op een aantal andere Europese landen waar melding wordt gemaakt van goederen met overwegend emotionele waarde. Omwille van de beperkte hoeveelheid te raadplegen bronnen zal er op deze landen slechts kort worden ingegaan.

4.3.1 Zwitserland

130. Zwitserland voorziet, evenals Duitsland, in een specifieke bepaling omtrent goederen met overwegend emotionele waarde. Artikel 612 ZGB artikel bepaalt het volgende:

- “1. Eine Erbschaftssache, die durch Teilung an ihrem Werte wesentlich verlieren würde, soll einem der Erben ungeteilt zugewiesen werden.*
- 2. Können die Erben sich über die Teilung oder Zuweisung einer Sache nicht einigen, so ist die Sache zu verkaufen und der Erlös zu teilen.*
- 3. Auf Verlangen eines Erben hat der Verkauf auf dem Wege der Versteigerung stattzufinden, wobei, wenn die Erben sich nicht einigen, die zuständige Behörde entscheidet, ob die Versteigerung öffentlich oder nur unter den Erben stattfinden soll”.*

Hierin wordt bepaald dat goederen die behoren tot de nalatenschap in onverdeeldheid toekomen aan één van de erfgenamen, wanneer ze door verdeling aanzienlijk in waarde zouden dalen. Wanneer de erfgenamen het niet eens worden, moeten de goederen verkocht worden.³⁴⁹

131. Echter op dit principe heeft de wetgever voorzien in een uitzondering, door te bepalen dat voorwerpen die van nature bij elkaar horen, niet van elkaar mogen worden gescheiden, wanneer hierover geen overeenstemming is tussen de erfgenamen. Bovendien mogen familiedocumenten en voorwerpen met bijzondere herinneringswaarde enkel verkocht worden, indien de erfgenamen hiertegen geen bezwaar maken. Indien er onenigheid bestaat over de verkoop of toewijzing van deze documenten, dan zal de rechter deze geschillen beslechten.³⁵⁰ Het is hierbij voldoende als slechts een van de erfgenamen zich tegen de vervreemding verzet. De rechter is in zijn oordeel gebonden aan de regels omtrent verdeling en kan niet naar eigen appreciatie toewijzen aan een van de erfgenamen, zonder dat hierover akkoord is tussen de andere erfgenamen.³⁵¹ Hieruit kan worden afgeleid dat de goederen wel behoren tot de nalatenschap, gezien de verdelingsregels erop van

³⁴⁹ Art. 612, lid 1-2 ZGB.

³⁵⁰ Art. 613 ZGB

³⁵¹ BGE 143 III 425 S. 426, 22 juni 2017, nr. 5A_396/2015 geraadpleegd via <https://lawbrary.ch/bge/143-III-425/>.

toepassing zijn. Deze wettelijke bepaling is vergelijkbaar met de wettelijke bepaling in Duitsland (*supra*, nr. 120).

132. De familieleden kunnen louter bezwaar maken tegen de verkoop van volgende documenten:

- Familiedocumenten
- Familiekroniek
- Akten van de burgerlijke stand
- Documenten betreffende de familiale stamboom
- Akten
- Voorwerpen met emotionele waarde

De voorwerpen met emotionele waarde moeten goederen zijn die een hoge emotionele waarde hebben en slechts een geringe economische waarde.³⁵² Zo worden onder andere de familiebedrijven uitgesloten van de toepassing van dit artikel.

4.3.2 Italië

133. In Italië is er sprake van “ricordi di famiglia”, vertaald ook wel familieherinneringen. Hoewel er ook in Italië niet wordt voorzien in een wettelijke bepaling omtrent goederen met overwegend emotionele waarde, worden familieherinneringen door de rechtsleer onder het genre gebracht van de familiegoederen.

134. Net zoals in België zijn er binnen de Italiaanse rechtsleer twee strekkingen te vinden. De eerste strekking stelt dat deze goederen deel uitmaken van de nalatenschap en worden onderworpen aan de regels inzake erfopvolging. De erflater kan over deze goederen beschikken, dus kunnen deze goederen het voorwerp uitmaken van een testamentaire beschikking.³⁵³

Een tweede strekking argumenteert echter dat deze goederen zich o.w.v. hun affectieve waarde en verbondenheid aan de persoon van de erflater niet doen onderwerpen aan de regels inzake erfopvolging. Bij overlijden komen deze goederen in onverdeeldheid toe aan de familieleden. Zij beschikken niet over de mogelijkheid om uit onverdeeldheid te treden, noch over de mogelijkheid om over deze goederen te beschikken om niet of ten bezwarende titel, behoudens mits toestemming van alle familieleden.

135. Een probleem stelt zich echter bij de overdracht van deze goederen, gezien hiervoor geen wettelijke regeling is voorzien. In een voorontwerp van het Italiaans Burgerlijk Wetboek werd er een regeling getroffen m.b.t. de rechten van erfgenamen op familiedocumenten en historische archieven van de familie. Deze zouden in gemeenschappelijk eigendom toekomen aan de erfgenamen. Echter,

³⁵² BÜRGELI NÄGELI RECHTSANWÄLTE, “Zusammengehörende Sachen + Familienschriften (ZGB 613)”, geraadpleegd via <https://law.ch/lawinfo/erbteilung-erbteilungsvertrag/teilungsgrundlagen/teilungsverfahren/zusammengehörende-sachen-familienschriften-zgb-613/#familienschriften>.

³⁵³ E. TUCCILLO en E. RIVISTA, *La successione ereditaria avente ad oggetto le carte, i documenti, i ritratti e i ricordi di famiglia*, Esidigita, 2015, 51.

deze bepaling werd niet aangenomen in de definitieve versie van de wettekst.³⁵⁴ De vermoedelijke reden hiervoor, is het feit dat familieherinneringen naast een belangrijke emotionele waarde, eveneens getuigen van een soms aanzienlijke economische waarde.

4.4 Vergelijking tussen België, Frankrijk en Duitsland

136. Na onderzoek naar goederen met overwegend emotionele waarde binnen het Belgisch, Frans en Duits recht, zullen de resultaten in de hiernavolgende randnummers worden vergeleken. Deze scriptie zal de gelijkenissen en verschillen tussen deze regelingen belichten. Gezien de slechts beperkte omvang van de rechtsvergelijking met Zwitserland en Italië, zullen hieruit geen conclusies worden getrokken.

4.4.1 Definitie

137. Zoals eerder gesteld in deze scriptie (*supra*, nr. 23) moeten goederen met overwegend emotionele waarde in België twee cumulatieve kenmerken bevatten:

- De emotionele waarde overstijgt de economische waarde van de goederen; en
- De goederen hebben een band met de familie en het familiale verleden van de erflater, waarvoor vereist is dat de goederen reeds meerdere generaties tot de familie van de erflater behoren en dat het goed zich hecht aan de persoon van een voorouder of aan gebeurtenissen waarbij de voorouder betrokken was.

In Frankrijk (*supra*, nr. 117) kwalificeren goederen als familieherinneringen indien ze:

- Getuigen van familiale geschiedenis en er nauw mee verbonden zijn;
- Betrekking hebben op de familie, afkomstig zijn van of gericht zijn aan een persoon van de familie; en
- Een emotionele waarde hebben die de economische waarde overstijgt.

In Duitsland (*supra*, nr. 119) gelden volgende kenmerken voor familieherinneringen:

- De goederen moet getuigen van familietraditie of van een nagedachtenis aan de erflater; en
- De emotionele waarde moet de economische waarde van de goederen overstijgen.

138. Tussen deze kenmerken van goederen met overwegend emotionele waarde kan er een gelijkenis, maar ook een aantal verschilpunten worden opgemerkt. In Duitsland en Frankrijk worden grotendeels dezelfde elementen aangehaald als in de Belgische definitie. In elk van de definities kan worden teruggevonden dat de goederen moeten beschikken over een emotionele waarde die de economische waarde overstijgt.

Indien men de gehanteerde definitie uit deze scriptie vergelijkt met de definitie van familieherinneringen in Frankrijk kan worden opgemerkt dat de kenmerken grotendeels gelijklopen. Echter, er is toch een opmerkelijk verschilpunt. Gezien men goederen met overwegend emotionele

³⁵⁴ M. C. Felisi, "Successioni: focus sui beni del de cuius", 2022 geraadpleegd via <https://www.wealth.com/news/successioni-focus-sui-beni-del-de-cuius>.

waarde m.i. in België restrictief dient te interpreteren, kunnen louter goederen met een beperkte economische waarde binnen deze categorie van goederen vallen (*supra*, nr. 22). In Frankrijk kunnen niet alleen goederen met een lage economische waarde kwalificeren als familieherinnering, maar ook goederen die een aanzienlijke economische waarde bezitten (*supra*, nr. 99). Dit is een eerst verschilpunt omtrent de kwalificatie van goederen als familieherinnering. Om hiervan een concreet voorbeeld te geven kan worden gewezen op familiejuwelen. In Frankrijk kunnen deze kwalificeren als familieherinnering. Dit is in België m.i. niet het geval. Volgens bepaalde Belgische auteurs zouden familiejuwelen kwalificeren als familieherinneringen, maar gezien ik mij aansluit bij de rechtsleer die pleit voor een restrictieve interpretatie van het begrip 'familieherinneringen' (*supra*, nr. 22), lijkt het m.i. enkel mogelijk om familiejuwelen als familieherinnering te kwalificeren indien ze een beperkte economische waarde hebben. Een ander klein verschil omtrent de kwalificatie van familieherinneringen dat kan worden aangehaald is dat in België de nadruk wordt gelegd op de factor tijd. Het is slechts door verloop van tijd dat herinneringen worden gevormd (*supra*, nr. 21). In Frankrijk wordt er aan de factor tijd minder belang gehecht (*supra*, nr. 93).

Indien we de Belgische definitie vergelijken met de Duitse, dan kan er worden opgemerkt dat er naar Duits recht eveneens wordt bepaald dat familieherinneringen enkel als dusdanig kwalificeren wanneer de emotionele waarde de economische waarde van het goed overstijgt. Daarnaast is vereist dat het gaat om een nagedachtenis aan de erflater of dat het goed getuigt van familietraditie. In België stelt men gelijkaardig dat het goed zich moet hechten aan de persoon van een voorouder of aan gebeurtenissen waarbij de voorouder betrokken was. Het moet hierbij gaan om een goed dat een bijzondere plaats inneemt in de collectieve familiale geschiedenis omwille van de emotionele waarde die eraan is gegeven door opeenvolgende generaties (*supra*, nr. 22). De goederen moeten reeds meerdere generaties tot de familie van de erflater behoren. Dit is m.i. vergelijkbaar met de term familietraditie die in Duitsland wordt gehanteerd.

4.4.2 Goederen met overwegend emotionele waarde in relatie tot de nalatenschap

139. Zoals uit bovenstaand onderzoek blijkt, worden de goederen die kwalificeren als familieherinnering in Frankrijk onttrokken aan de nalatenschap (*supra*, nrs. 100-101). Dit stemt overeen met de eerste strekking in België, die eveneens stelt dat goederen met overwegend emotionele waarde buiten de nalatenschap vallen (*supra*, nrs. 30 ev.). In beide rechtsstelsels is het mogelijk dat de erflater bij testament iemand aanduidt die de goederen bij zijn overlijden zal ontvangen (*supra*, nrs. 40 en 108). Indien de erflater niemand heeft aangeduid en de familieleden niet overeenkomen m.b.t. de persoon die de goederen onder zich zal houden, wordt er in Frankrijk de meest gekwalificeerde vertegenwoordiger aangesteld door de rechtbank (*supra*, nrs. 107-109). Volgens de eerste Belgische strekking zijn er in dit geval twee mogelijke pistes. Enerzijds kan de verwantschapsleer worden toegepast, waarbij de goederen zullen toekomen aan de nabestaanden of verwanten van de erflater, waaronder de langstlevende echtgenoot. Anderzijds kan de rechter ervoor opteren om de goederen toe te wijzen aan de meest gekwalificeerde vertegenwoordiger (*supra*, nr. 41). Er wordt in beide rechtsstelsels geen rangorde bepaald m.b.t. welke volgorde de rechter dient aan te houden bij deze toewijzing. Bovendien heeft de rechter een grote appreciatiemarge. Zowel in

Frankrijk als in België, conform de eerste strekking, wordt de betreffende persoon aangewezen in de hoedanigheid van bewaarder van de goederen (*supra*, nrs. 39 en 102). Volgens de tweede Belgische strekking, zullen de wettelijke devolutieregels toepassing vinden (*supra*, nr. 56).

140. In Duitsland maken de goederen met overwegend emotionele waarde deel uit van de nalatenschap. Dit komt overeen met de tweede strekking in België, die stelt dat goederen met overwegend emotionele waarde in de nalatenschap dienen te vallen (*supra*, nr. 51). Duitsland maakt hierop echter een nuancering. De persoonlijke documenten van de erflater en documenten die betrekking hebben op de familie ontsnappen aan de verdelingsregels (*supra*, nr. 120). Goederen die niet onder de uitzondering van §2047, lid 2 BGB vallen, zoals familiefoto's, zullen wel toekomen aan de erfgenamen in verhouding tot hun erfdeel (*supra*, nr. 122). In België wordt er binnen de tweede strekking niet voorzien in een dergelijke uitzondering.

4.4.3 Juridische gevolgen

141. In Frankrijk zouden de goederen die kwalificeren als familieherinneringen aan de familie toebehoren in mede-eigendom. Er gebeurt aan de persoon die de goederen onder zich krijgt, gezien zijn hoedanigheid als bewaarder, geen privé-eigendomsoverdracht (*supra*, nrs. 103-106). Naar Franse rechtspraak en rechtsleer is het principe dat niemand kan worden gedwongen om in onverdeeldheid te blijven niet van toepassing op familieherinneringen en is het dus niet mogelijk om de uitonverdeeldheidtrekking te vorderen m.b.t. deze categorie van goederen (*supra*, nrs. 113-115). Auteurs die de eerste Belgische strekking aanhangen, stellen dat goederen met overwegend emotionele waarde deel zouden uitmaken van een bestendige onverdeeldheid. Zolang het doel van deze onverdeeldheid niet wordt bereikt, kunnen de familieleden niet vorderen om uit onverdeeldheid te treden. Echter, een andere strekking in de rechtsleer stelt dat deze vrijwillige mede-eigendom niet ontsnapt aan het toepassingsgebied van artikel 4.66 BW (*supra*, nrs. 43-44). Echter m.i. gaat het hier, conform het arrest van het hof van beroep te Antwerpen, om een gedwongen mede-eigendom, waarbij de uitonverdeeldheidtrekking gevorderd kan worden (*supra*, nr. 45).

Er kan noch volgens de eerste Belgische strekking, noch naar Frans recht een overdracht gebeuren van familieherinneringen of goederen met overwegend emotionele waarde, behoudens toestemming van alle familieleden. Er geldt in hoofde van de bewaarder zowel in Frankrijk als in België een verbod op vervreemding van deze categorie van goederen (*supra*, nrs. 45 en 114). Dit verbod geldt echter louter in de interne relaties tussen de familieleden (*supra*, nrs. 48 en 115). De bewaarder kan de goederen wel uitlenen voor een tentoonstelling aan musea of archieven zonder dat hiervoor toestemming van de andere familieleden vereist is (*supra*, nr. 110). Beslaglegging zou in beide rechtsstelsels mogelijk blijven, maar conform de gehanteerde definitie in deze scriptie, zou dit m.i. nutteloos zijn in België, gezien louter goederen met beperkte economische waarde kunnen kwalificeren als familieherinnering (*supra*, nrs. 50 en 115).

142. In Duitsland zijn de begunstigden van de specifieke goederen de erfgenamen, hoewel de erflater ook de mogelijkheid heeft om vrij over de goederen te beschikken. Naar Duits recht komen de goederen, die vallen onder de uitzondering van §2047, lid 2 BGB, in gemeenschappelijke

eigendom over op de erfgenamen, conform de wettelijke devolutieregels (*supra*, nr. 124). Dit zou in België, conform de tweede strekking ook het geval zijn, gezien de wettelijke devolutieregels in dat geval toepassing vinden (*supra*, nr. 56). Ook hier blijven deze goederen vatbaar voor beslag, maar in Duitsland kan slechts subsidiair op familieherinneringen worden uitgewonnen (*supra*, nr. 127).

143. In alle drie de rechtsstelsels kan men volgende rechten onderscheiden in hoofde van de familieleden. Enerzijds beschikken ze over een recht op controle op de persoon die is aangesteld als bewaarder. Daarnaast hebben de familieleden een recht op inzage, dat moet worden gefaciliteerd door de bewaarder (*supra*, nrs. 39, 111 en 125). In Frankrijk hebben de familieleden de mogelijkheid om kopieën te nemen van de familieherinneringen (*supra*, nr. 111). Uit Belgische rechtspraak en rechtsleer kan ook worden afgeleid dat de familieleden de mogelijkheid hebben om reproducties te maken van de familieherinneringen (*supra*, nr. 39). In Duitsland beschikken de familieleden over een recht op gebruik, zolang dit niet strijdig is met dat van de andere mede-eigenaars (*supra*, nr. 125).

4.5 Tussenbesluit

144. Er werd m.b.t. de goederen met overwegend emotionele waarde rechtsvergelijkend onderzoek gedaan tussen de twee strekkingen in het Belgische recht enerzijds en het Franse en Duitse recht anderzijds. Subsidiair werd er een blik geworpen op het Zwitserse en Italiaanse recht. Uit de vergelijking van de definities, de relatie tot de nalatenschap en de juridische gevolgen hiervan, kan worden besloten dat er een aantal verschillen (*supra*, nrs. 138, 140 en 141), maar ook een aantal gelijkenissen (*supra*, nrs. 138, 141-142 en 143) tussen de verschillende rechtsstelsels kunnen worden gevonden m.b.t. deze categorie van goederen.³⁵⁵ De eerste Belgische strekking sluit het meest aan bij de Franse regeling omtrent goederen met overwegend emotionele waarde (*supra*, nrs. 139 en 141), waar de tweede Belgische strekking voornamelijk bij de Duitse benadering aansluit (*supra*, nrs. 140 en 142)

³⁵⁵ Zie Bijlage 1, Tabel 1. Vergelijking België, Frankrijk en Duitsland.

5. Voorstellen de lege ferenda

5.1 Goederen met overwegend emotionele waarde als deel van de nalatenschap

145. Om te bepalen of er juridische ingrepen noodzakelijk zijn m.b.t. het juridische statuut van goederen met overwegend emotionele waarde binnen het Belgische erfrecht, stelt zich op de eerste plaats de vraag of er al dan niet een lacune bestaat in de Belgische wetgeving m.b.t. deze categorie van goederen. Er bestaat in het huidige Belgische recht geen wettelijke bepaling omtrent deze categorie van goederen. Binnen de rechtspraak en rechtsleer zijn er twee strekkingen te onderscheiden. Hoewel er voor beide strekkingen een aantal goede punten en illustraties ter staving kunnen worden gevonden, heeft de strekking die stelt dat de goederen met overwegend emotionele waarde deel vormen van de nalatenschap naar mijn mening de voorkeur, mits een aantal nuanceringen.

146. De opheffing van voormalig artikel 732 oud BW (*supra*, nr. 52) is een sterk punt ter staving om te stellen dat er geen wettelijke uitzondering vereist zou zijn, opdat goederen met overwegend emotionele waarde buiten de nalatenschap zouden kunnen worden geplaatst. Echter, uit parlementaire voorbereiding blijkt dat de opheffing het gevolg is van het feit dat de regels voldoende expliciet zouden zijn en dat het niet de bedoeling is geweest het principe van eenheid van nalatenschap af te schaffen. Dit standpunt dient m.i. te worden bijgetreden. Het principe van eenheid van nalatenschap blijft overeind. Indien men de eerste strekking zou volgen en deze goederen o.w.v. de afschaffing van art. 732 oud BW buiten de nalatenschap zou plaatsen, zonder dat hiervoor is voorzien in een expliciete wettelijke uitzondering, dan zou dit m.i. de deur openzetten om tal van andere goederen buiten de nalatenschap te plaatsen. Zolang er niet wordt voorzien in een wettelijke uitzondering op het principe van eenheid van nalatenschap omtrent de goederen met overwegend emotionele waarde, kan er naar mijn mening niet worden gesteld dat deze goederen buiten de nalatenschap vallen.

147. De vraag kan vervolgens gesteld worden of er in de Belgische wetgeving voorzien moet worden in een wettelijke bepaling omtrent goederen met overwegend emotionele waarde die een uitzondering bepaalt op het principe van eenheid van de nalatenschap. Ik stel me de vraag of goederen met overwegend emotionele waarde, net zoals in Frankrijk, buiten de nalatenschap dienen te worden geplaatst? Om tot een antwoord op deze vraag te komen, wil ik ten eerste ingaan op de problematiek omtrent de waardering van de emotionele waarde van goederen met overwegend emotionele waarde (*supra*, nrs. 20-21 en 55). De waardering van deze goederen is een subjectieve denkoefening. Het zal m.i. moeilijk zijn om de afweging te maken tussen de economische, objectief meetbare, waarde en de emotionele waarde, aangezien er geen duidelijke maatstaf is die kan worden gehanteerd om de emotionele waarde van goederen vast te stellen. Dit is één van de moeilijkheden als men goederen met overwegend emotionele waarde buiten de nalatenschap wil plaatsen. Indien er geen duidelijk meetinstrument bestaat om de emotionele waarde te bepalen, is het giswerk omtrent welke goederen precies buiten de nalatenschap vallen en welke goederen niet.

148. Uit de rechtsvergelijking met Frankrijk is gebleken dat goederen met overwegend emotionele waarde in Frankrijk, ongeacht de economische waarde van de betreffende goederen, onttrokken worden aan de nalatenschap op voorwaarde dat de emotionele waarde van de goederen groter is dan de economische waarde (*supra*, nr. 99). Dit zou ertoe leiden dat ook goederen met een aanzienlijke economische waarde buiten de nalatenschap kunnen vallen en dus vrijgesteld zullen worden van erfbelasting. Men kan zich vanuit fiscaal opzicht de vraag stellen of de vrijstelling van deze goederen tot fiscaal misbruik zou kunnen leiden. Bovendien, zou dit ertoe lijden dat VLABEL hierover vele standpunten zal moeten innemen.

Ik zou hierbij bovendien willen opmerken dat, hoewel er al sinds de 19^e eeuw (*supra*, nr. 87) sprake is van familieherinneringen binnen Franse rechtspraak en rechtsleer, de Franse wetgever er nog steeds niet voor geopteerd heeft om wettelijk vast te stellen dat deze goederen geen deel uitmaken van de nalatenschap. M.i. moet er een reden zijn dat de Franse wetgever er niet voor geopteerd heeft om dit in de wet op te nemen, ondanks het feit dat deze goederen in rechtspraak en rechtsleer al sinds de 19^e eeuw buiten de nalatenschap worden geplaatst. Dit lijkt mij een mogelijk argument om te stellen dat er, ook binnen het Franse recht, redenen zijn om deze goederen niet zonder meer buiten de nalatenschap te plaatsen. Ditzelfde kan worden gezegd voor de regeling m.b.t. deze goederen in Italië. Er werd in het wetsvoorstel melding gemaakt om deze goederen buiten de nalatenschap te laten vallen, maar ook hier werd dit artikel niet aangenomen.

149. Na het onderzoeken van Franse rechtspraak en rechtsleer en de eerste Belgische strekking kan nog een ander probleem worden ontwaard. Indien erfgenamen niet overeenstemmen m.b.t. de persoon die kwalificeert als meest gekwalificeerde bewaarder, zal het de rechter zijn die bevoegd is om deze kwestie te beslechten (*supra*, nrs. 41 en 107-109). In de praktijk wordt vaak aangehaald dat er een aanzienlijke gerechtelijke achterstand is bij de Belgische hoven en rechtbanken. De geschillen omtrent goederen met overwegend emotionele waarde zullen voor de familierechter gebracht dienen te worden, aangezien deze uitspraak doet over vorderingen m.b.t. de erfopvolging en testamenten, maar ook over vorderingen tot verdeling.³⁵⁶ Uit cijfermateriaal blijkt wel dat er een daling is tussen het aantal zaken dat wordt ingeleid en het aantal zaken dat wordt afgehandeld. Zo werden er in 2021 12% minder nieuwe zaken ingeleid. Echter, het aantal hangende zaken voor de familierechtbank blijft aanzienlijk.³⁵⁷ Dit zou erop kunnen wijzen dat het niet opportuun is om meer rechtszaken dan nodig omtrent de familieherinneringen te laten rijzen. Echter, dit lijkt mij echter geen goed argument om niet te voorzien in een wettelijke bepaling die de familierechter bevoegd maakt om deze geschillen te beslechten.

150. Om het recht duidelijk en begrijpelijk te houden, lijkt het mij aangewezen om goederen met overwegend emotionele waarde deel te laten vormen van de nalatenschap. Dit zorgt voor

³⁵⁶ Art. 572bis, 9-10° Ger.W.

³⁵⁷ FOD JUSTITIE, Statistieken van de hoven en de rechtbanken, geraadpleegd via https://justitie.belgium.be/nl/statistieken/hoven_en_de_rechtbanken#1; COLLEGE VAN DE HOVEN EN RECHTBANKEN, *De jaarlijkse statistieken van de hoven en rechtbanken – Rechtbank en van eerste aanleg, Familie sectie*, 2022 https://www.rechtbanken-tribunaux.be/sites/default/files/media/col/stat/2022/nl/rea-familie_2022_nl.pdf.

rechtszekerheid omtrent welke goederen behoren tot het voorwerp van de nalatenschap. Naar het voorbeeld van Duitsland en Zwitserland (*supra*, nrs. 122 en 131) en op basis van de aangehaalde argumenten uit de Belgische rechtsleer zou ik er in België niet voor opteren om goederen met overwegend emotionele waarde uit te sluiten van de nalatenschap.

151. Er zijn m.i. twee pistes die men dan kan bewandelen. De eerste mogelijkheid zou zijn dat de goederen met overwegend emotionele waarde integraal deel uitmaken van de nalatenschap en zullen worden verdeeld onder de erfgenamen. Een tweede mogelijkheid is dat de goederen met overwegend emotionele waarde integraal deel uitmaken van de nalatenschap, maar dat de goederen in onverdeeldheid zullen toekomen aan de erfgenamen op voorwaarde dat de economische waarde van de goederen onder een wettelijk bepaalde grens blijft. Mijn voorkeur gaat uit naar deze laatste mogelijkheid.

152. In tegenstelling tot België en Frankrijk heeft de wetgever in Duitsland en Zwitserland wel voorzien in een wettelijke bepaling omtrent de vererving van bepaalde goederen met overwegend emotionele waarde (*supra*, nrs. 120 en 130). Uit deze bepalingen kan men afleiden dat goederen met overwegend emotionele waarde in principe deel vormen van de nalatenschap, maar de persoonlijke documenten van de erflater en de documenten die betrekking hebben op de familie ontsnappen aan verdeling tussen de erfgenamen. Ten eerste ondervindt men hier geen nadelige gevolgen m.b.t. het fiscale aspect, gezien de kans op fiscaal misbruik hier praktisch onbestaande is, voornamelijk omdat enkel de goederen met slechts zeer beperkt of geen economische waarde ontsnappen aan de verdelingsregels. Echter, deze uitzondering heeft louter betrekking op de voormelde documenten. Andere goederen met overwegend emotionele waarde, zoals familiefoto's, zullen wel worden verdeeld tussen de erfgenamen.

Naar mijn mening is de uitzondering voorzien voor familiedocumenten een belangrijke toevoeging, voornamelijk in de praktijk, aangezien dit tot doel heeft het behoud en de toegang van de mede-erfgenamen tot huwelijksakten, medische documenten, etc. De erfgenamen verkrijgen deze documenten in gemeenschappelijk eigendom en hebben elk een recht op inzage van de documenten (*supra*, nr. 124). De regeling die men in Duitsland volgt, heeft mijn voorkeur boven de regeling die in Frankrijk tot stand is gekomen. Dit sluit dus aan bij de tweede piste (*supra*, nr. 151). Deze mogelijkheid zou aansluiten op de uitsluiting van deling van de familiedocumenten die ook in Duitsland kan worden teruggevonden. Op de Duitse regeling zou ik echter wel een nuancering willen aanbrengen, omdat het toepassingsgebied van de wettelijke uitzondering in Duitsland relatief beperkt is (*supra*, nr. 120). Ik zou het toepassingsgebied van de Duitse uitzondering in België dus willen uitbreiden tot goederen met overwegend emotionele waarde, waarbij de economische waarde van de goederen wordt beperkt tot een bepaald maximumbedrag. Hierdoor kunnen andere goederen, zoals familiefoto's, eveneens onder de wettelijke uitzondering vallen.

153. Om dit te realiseren dient er in de Belgische wetgeving een bepaling te worden ingeschreven die goederen met overwegend emotionele waarde definieert, waarbij de beperking van de economische waarde van deze goederen moet worden vastgesteld. Daarbij moet worden bepaald dat deze goederen deel vormen van de nalatenschap, maar in onverdeeldheid blijven tussen de

erfgenamen. Deze bepaling luidt als volgt: "Familieherinneringen zijn goederen, waarvan de emotionele waarde de economische waarde overstijgt, die een band hebben met de familie en het familiale verleden van de erflater, waarvoor vereist is dat de goederen reeds meerdere generaties tot de familie van de erflater behoren en dat het goed zich hecht aan de persoon van een voorouder of aan gebeurtenissen waarbij de voorouder betrokken was. De economische waarde van deze goederen mag 'een bepaald bedrag' niet te boven."

5.2 Mede-eigendom en bewaarder

154. Vervolgens stelt zich de vraag aan wie van de erfgenamen deze goederen moeten toekomen. De goederen met overwegend emotionele waarde, onder een maximaal bepaalde economische waarde, zouden in gemeenschappelijke eigendom toekomen aan de familieleden, waarbij er een bewaarder wordt aangesteld. Dit volgt het Duitse voorbeeld, waarbij bepaalde goederen ontsnappen aan verdeling en in mede-eigendom toekomen aan de erfgenamen. Aangezien de goederen met overwegend emotionele waarde deel zullen vormen van de nalatenschap (*supra*, nr. 120), zal een van de erfgenamen conform de wettelijke devolutieregels worden aangesteld als bewaarder van de goederen. Enerzijds moet er worden voorzien dat de erflater zelf een van de erfgenamen kan aanduiden als bewaarder. Daarnaast moet er ook worden voorzien in een regeling voor het geval dat er door de erflater niemand werd aangesteld en de erfgenamen zelf niet tot overeenstemming komen. Er kan, naar Franse rechtspraak en rechtsleer, in België worden voorzien in een wettelijke bepaling die stelt dat bij gebreke aan overeenstemming de rechter zal beoordelen wie van de erfgenamen kan worden gezien als de meest gekwalificeerde vertegenwoordiger.

155. Dit heeft tot gevolg dat er ook zal moeten worden voorzien in een bepaling die de rechten en plichten van de bewaarder en de andere erfgenamen vaststelt. Hiervoor kan inspiratie worden gehaald uit het Duitse en het Franse recht (*supra*, nrs. 39, 111 en 125). Inzake de rechten van de erfgenamen zou ik stellen dat zij beschikken over een recht op inzage en toegang tot de goederen. De bewaarder van de goederen moet dit toelaten en zelfs faciliteren. De andere erfgenamen moeten daarnaast beschikken over een recht op controle op de methoden van bewaring en overdracht van deze goederen. Ten slotte moeten de familieleden het recht hebben om kopieën te maken van de familieherinneringen, maar enkel voor privégebruik.

6. Besluit

156. Deze scriptie heeft onderzoek gedaan naar een antwoord op de vraag: "Zijn er juridische ingrepen noodzakelijk met betrekking tot het juridische statuut van goederen met een overwegend emotionele waarde binnen het Belgische erfrecht en hoe kan hieraan worden tegemoet gekomen door de beleidsmaker?". Hiervoor is er in de eerste plaats monodisciplinair onderzoek gevoerd naar goederen met overwegend emotionele waarde in België, waarna er rechtsvergelijkend onderzoek is gedaan naar goederen met overwegend emotionele waarde in Frans en Duits recht. Daarnaast werd er een blik geworpen op het Zwitsers en Italiaans recht.

157. Met betrekking tot de eerste onderzoeksvraag kan worden besloten dat goederen met overwegend emotionele waarde in België twee cumulatieve kenmerken dienen te bezitten. Ten eerste dienen deze goederen een band te hebben met de familie en het familiale verleden, waarbij vereist is dat de goederen reeds meerdere generaties tot de familie behoren en dat de goederen zich hechten aan de persoon van de voorouder of gebeurtenissen waarbij deze persoon betrokken was. Ten tweede moeten deze goederen een emotionele waarde bezitten die de economische waarde overstijgt. Gezien er in de rechtsleer wordt gepleit voor een restrictieve interpretatie van deze categorie van goederen enerzijds en de problematiek omtrent de waardering van de emotionele waarde anderzijds (*supra*, nr. 20), zal het m.i. moeten gaan om goederen die een eerder beperkte economische waarde bezitten (*supra*, nr. 22).

158. Vervolgens zijn er twee strekkingen te onderscheiden omtrent de vraag of goederen met overwegend emotionele waarde al dan niet behoren tot de nalatenschap (*supra*, nr. 29). De eerste strekking stelt dat goederen met overwegend emotionele waarde onttrokken dienen te worden aan de nalatenschap. Ter staving halen aanhangers van deze strekking aan dat de familieherinneringen vroeger werden toebedeeld aan het oudste kind van de erflater, ongeacht of het kind de nalatenschap had verworpen of niet. Dit zou een indicatie zijn dat deze categorie van goederen buiten de nalatenschap valt (*supra*, nr. 31). Daarnaast halen zij de opheffing van voormalig artikel 732 oud BW aan, waardoor er geen wettelijke uitzondering op het principe van eenheid van nalatenschap meer vereist zou zijn om goederen buiten de nalatenschap te plaatsen (*supra*, nr. 33). Ten slotte stellen auteurs die deze strekking aanhangen dat goederen met overwegend emotionele waarde tot de extra-patrimoniale rechten of persoonlijkheidsrechten behoren, waardoor ze buiten de nalatenschap vallen (*supra*, nr. 34).

Het feit dat men stelt dat goederen met overwegend emotionele waarde geen deel vormen van de nalatenschap, brengt met zich mee dat de wettelijke devolutieregels geen toepassing zullen vinden (*supra*, nr. 36). Afstammelingen zullen geschonken familieherinneringen niet moeten inbrengen en de goederen kunnen worden verkregen, ongeacht verwerping van de nalatenschap (*supra*, nrs. 37-38). De goederen die kwalificeren als goederen met overwegend emotionele waarde zullen in gedwongen mede-eigendom toekomen aan de familieleden (*supra*, nr. 45). Er zal een persoon worden aangeduid in de hoedanigheid van bewaarder, op wie een bewaargevingplicht rust. De bewaarder moet verzekeren dat de familieleden toegang tot en inzage in de familieherinneringen kunnen verkrijgen en er eventueel reproducties van kunnen maken. De betreffende goederen kunnen

niet zonder toestemming van de familieleden worden overgedragen (*supra*, nr. 39). In de eerste plaats kan de erflater zelf een bewaarder aanstellen, maar indien dit niet is gebeurd, kunnen de familieleden dit onderling overeenkomen. Bij gebrek aan overeenstemming tussen de familieleden, kan de rechter ofwel de verwantschapsleer toepassen, ofwel de meest gekwalificeerde vertegenwoordiger aanstellen. Hierbij dient de bewaarder de persoon te zijn die de erflater het best voortzet als persoon. De rechter beschikt bij de beoordeling hiervan over een ruime beoordelingsvrijheid (*supra*, nrs. 40-41).

Gezien deze goederen behoren tot de extra-patrimoniale rechten, heeft dit m.i. tot gevolg dat deze goederen niet in het vermogen van de erflater vallen en niet tot zijn eigen vermogen behoren. Bovendien bevinden deze goederen zich buiten de nalatenschap, waardoor ze niet uit een nalatenschap kunnen worden verkregen (*supra*, nr. 46). M.i. kunnen enkel goederen met beperkte economische waarde kwalificeren als familieherinneringen, waardoor het nutteloos zou zijn om hierop beslag te leggen. Bovendien, gaat het naar mijn mening louter om een interne onvervreemdbaarheid tussen de familieleden, die niet tegenstelbaar is aan derden (*supra*, nr. 50).

159. De tweede strekking stelt dat goederen met overwegend emotionele waarde deel vormen van de nalatenschap (*supra*, nr. 51). Auteurs die deze strekking aanhangen, stellen dat de opheffing van artikel 732 oud BW niet met zich meebrengt dat het principe van eenheid van de nalatenschap verdwijnt. Er is volgens hen nog steeds vereist dat er wordt voorzien in een wettelijke uitzondering, opdat goederen aan de nalatenschap kunnen worden onttrokken (*supra*, nrs. 52-52). Daarnaast, kan de problematiek omtrent de waardering van de goederen met overwegend emotionele waarde (*supra*, nr. 55) worden aangehaald om te stellen dat deze categorie van goederen deel dient uit te maken van de nalatenschap. Deze strekking dient m.i. gevolgd te worden.

Het aanhangen van de tweede strekking heeft tot gevolg dat de goederen met overwegend emotionele waarde, behoudens andersluidende beschikking van de erflater, worden onderworpen aan de wettelijke devolutieregels (*supra*, nr. 56). Indien men de nalatenschap verwerpt, kan men geen aanspraak maken op de goederen met overwegend emotionele waarde. Daarnaast moeten de goederen met overwegend emotionele waarde die door de erflater werden geschonken aan één of meerdere van zijn afstammelingen worden ingebracht in waarde (*supra*, nrs. 58-59). Indien de erflater was gehuwd in gemeenschap van goederen dan zullen deze goederen ofwel behoren tot het eigen vermogen van de erflater, ofwel tot het gemeenschappelijk vermogen (*supra*, nr. 60). Beslag op de familieherinneringen blijft mogelijk.

160. Aangezien het volgen van de tweede strekking tot gevolg heeft dat de wettelijke devolutieregels toepassing zullen vinden, werd er onderzocht welke instrumenten van familiaal vermogensbeheer de erflater kan hanteren om de overgang van goederen met overwegend emotionele waarde te regelen. Ten eerste kan de erflater één of meerdere schenkingen doen van de familieherinneringen (*supra*, nrs. 64-68). Daarnaast kan ervoor worden geopteerd een testament op te stellen, waarbij de testator de persoon aanduidt die de goederen zal verkrijgen (*supra*, nrs. 69-74). De erflater beschikt over de mogelijkheid om een gift met bewaarplicht ten voordele van een derde of een fideicommis de residuo toe te voegen aan het testament of de schenking (*supra*, nrs.

75-78). Ten slotte kan er een erfovereenkomst worden gesloten, indien de gezinssituatie van de erflater zich hiertoe leent (*supra*, nrs. 79-83). Gezien de geringe economische waarde van de familieherinneringen enerzijds en de notariële kosten anderzijds, moet m.i. de voorkeur worden gegeven aan de handgift en het eigenhandig testament (*supra*, nr. 83).

161. Uit extern rechtsvergelijkend onderzoek blijkt dat er tussen Frankrijk en België een aantal verschillen kunnen worden waargenomen. Ten eerste kan er een verschil in definiëring worden opgemerkt. In België kunnen enkel goederen met beperkte economische waarde binnen de categorie van goederen met overwegend emotionele waarde vallen. In Frankrijk kunnen daarentegen ook goederen met een aanzienlijke waarde kwalificeren als familieherinneringen. Daarnaast wordt er in België de nadruk gelegd op de factor tijd, waar er in Frankrijk aan deze factor minder belang wordt gehecht. Dit blijkt o.a. uit het feit dat in Frankrijk de focus ligt op de link met de familie, waar er, conform de gehanteerde definitie van deze scriptie, naast een band met de familie ook vereist is dat de goederen reeds meerdere generaties tot de familie van de erflater behoren (*supra*, nr. 138).

In Frankrijk worden familieherinneringen onttrokken aan de nalatenschap, conform de tweede strekking in België, die ervoor pleit om goederen met overwegend emotionele waarde buiten de nalatenschap te plaatsen (*supra*, nr. 139). In Frankrijk, net zoals in de tweede Belgische strekking, heeft de erflater de mogelijkheid om bij testament iemand als bewaarder aan te duiden. Echter, indien de familieleden niet tot overeenstemming komen, zal de meest gekwalificeerde vertegenwoordiger worden aangeduid. In beide landen wordt er niet voorzien in een rangorde van personen die in aanmerking komen als meest gekwalificeerde vertegenwoordiger. De rechter is bevoegd om deze persoon aan te duiden, waarbij hij beschikt over een ruime appreciatievrijheid. De goederen komen toe aan de familie in mede-eigendom, waardoor er kan niet over de goederen worden beschikt, behoudens toestemming van de andere familieleden (*supra*, nr. 141). In beide rechtstelsels hebben de familieleden een recht op inzage, een recht op controle en het recht om kopieën te nemen (*supra*, nr. 143).

162. Naast rechtsvergelijkend onderzoek m.b.t. goederen met overwegend emotionele waarde in het Franse recht, werd het Duitse recht onderzocht. Tussen de Belgische en Duitse definiëring zijn er, buiten de hantering van verschillende termen, geen opmerkelijke verschillen omtrent de definiëring van goederen met overwegend emotionele waarde (*supra*, nr. 138). In Duitsland valt deze categorie van goederen in de nalatenschap, conform de eerste strekking in België die dezelfde idee aanhangt (*supra*, nr. 140). In het Duitse recht wordt er evenwel voorzien in een uitzondering m.b.t. de verdeling van de persoonlijke documenten van de erflater en de documenten die betrekking hebben op de familie. Deze documenten komen in Duitsland toe aan de erfgenamen in mede-eigendom. De goederen kunnen in beide rechtstelsels niet worden vervreemd, behoudens met toestemming van de erfgenamen. Daarnaast beschikken de erfgenamen eveneens over een recht van toegang, een recht op controle en een recht om kopieën te maken. Er kan in Duitsland beslag worden gelegd op familieherinneringen, maar deze kunnen slechts subsidiair worden uitgewonnen (*supra*, nr. 142). Indien de tweede strekking wordt gevolgd, heeft dit tot gevolg dat de goederen met overwegend emotionele waarde in België eveneens vatbaar zijn voor beslag, maar dit lijkt mij nutteloos, gezien hun beperkte economische waarde.

163. Ten slotte heeft deze scriptie onderzocht of er juridische ingrepen noodzakelijk zijn m.b.t. het statuut van goederen met overwegend emotionele waarde binnen het Belgische erfrecht en welke beleidsaanbevelingen er kunnen worden geformuleerd hieromtrent. Het resultaat van dit onderzoek beantwoordt de hoofdonderzoeksvraag van deze scriptie. Uit voorgaand onderzoek is gebleken dat er in Belgische wetgeving geen wettelijke bepaling is omtrent goederen met overwegend emotionele waarde. Er zijn in België twee strekkingen te onderscheiden, maar de tweede strekking dient m.i. gevolgd te worden. De opheffing van voormalig artikel 732 oud BW heeft niet tot gevolg dat het principe van eenheid van nalatenschap wordt afgeschaft en dus kan er uit de opheffing hiervan m.i. niet worden afgeleid dat goederen met overwegend emotionele waarde kunnen worden onttrokken aan de nalatenschap. Dit zou naar mijn mening de deur open zetten om tal van goederen buiten de nalatenschap te plaatsen, wat op gespannen voet zou staan met de restrictieve interpretatie, die naar mijn mening gehanteerd dient te worden (*supra*, nr. 146).

164. Uit bovenstaand rechtsvergelijkend onderzoek, de problematiek omtrent de waardering van de emotionele waarde van goederen en daarenboven het risico op fiscaal misbruik, lijkt het mij niet aangewezen om deze goederen integraal buiten de nalatenschap te plaatsen (*supra*, nr. 148). Naar het voorbeeld van de Duitse uitzondering van bepaalde documenten die in mede-eigendom blijven, zou ik in België een soortgelijke regeling willen voorstellen, maar met een uitbreiding van het toepassingsgebied van deze uitzondering. Ik zou de uitzondering toepasselijk maken op goederen met overwegend emotionele waarde waarbij de economische waarde van de goederen wordt beperkt tot een wettelijk bepaald maximumbedrag. Hierdoor kunnen andere goederen zoals familiefoto's, trouwringen, etc. eveneens onder het toepassingsgebied van de uitzondering vallen (*supra*, nr. 152). Dit zal moeten worden vastgesteld in een wettelijke bepaling, waarbij er een definitie en een maximumbedrag wordt vastgesteld (*supra*, nr. 153). De goederen die onder het toepassingsgebied van deze bepaling vallen, zullen vererven conform de wettelijke devolutieregels, maar zullen in mede-eigendom blijven tussen de erfgenamen. Daarnaast zal, bij gebreke aan overeenstemming tussen de erfgenamen en bij gebrek aan testament, de meest gekwalificeerde vertegenwoordiger onder de erfgenamen worden aangeduid als bewaarder van de goederen (*supra*, nr. 154). Ten slotte zullen de familieleden het recht hebben op inzage en toegang tot de betreffende goederen en zullen zij beschikken over een recht op controle op het beheer van de goederen evenals een recht om reproducties van de goederen te maken voor eigen gebruik (*supra*, nr. 155).

Bronnenlijst

1. België

1.1 Wetgeving

Wet van 25 ventôse jaar XI op het notarisambt, *BS* 16 maart 1803.

(Oud) Burgerlijk Wetboek 21 maart 1804, *BS* 3 september 1807.

Gerechtelijk Wetboek 10 oktober 1967, *BS* 31 oktober 1967.

Wet van 19 januari 2022 houdende boek 2, titel 3, 'Relatievermogensrecht' en boek 4 'Nalatenschappen, schenkingen en testamenten' van het Burgerlijk Wetboek, *BS* 14 maart 2022.

1.2 Wetsvoorstel

Wetsvoorstel houdende boek 2, titel 3, "Relatievermogensrecht" en boek 4 "Nalatenschappen, schenkingen en testamenten" van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer 2019-20, nr. 1272/001, 379 p.

1.3 Rechtspraak

EHRM 9 december 2014, nr. 41123/10, Dzhugashvili/Rusland.

Cass. 12 juni 1970, *T.Not.* 1971, 14-15.

Brussel 9 juli 1953, *R.C.J.B.* 1954, 34.

Luik (7^e k.) 13 juni 1980, *Rev.trim.dr.fam.* 1980, 404.

Antwerpen 26 april 2017, *T.Not.* 2017, 900.

Rb. Dendermonde 19 februari 1931, *Pas.* 1931, III, 60.

Rb. Sint-Gillis 26 juni 2000, *R.G.D.C.* 2000, 561 en *D.C.C.R.* 2001, 80.

1.4 Rechtsleer

1.4.1 Boeken

BAEL, J., *Het verbod van erfovereenkomsten in het nieuwe erfrecht*, Brugge, die Keure, 2019, 322 p.

BARBAIX, R., *Handboek Familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2018, 1026 p.

COENE, M., "Artikel 732 B.W." in *Comm.Erf.*, 2007, Kluwer, Mechelen, 2007.

DE CALLATAY, D. en ESTIENNE, N., *La responsabilité civile: chronique de jurisprudence 1996-2007*, Larcier, 2009, vol. 2, 605 p.

DECLERCK, C., "De Erfwet 2017 in het licht van het na te streven evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen" in *CDR - Christen-Democratische Reflecties*, 3(5), 2017, 89-96.

DECLERCK, C., *Litteraire en artistieke eigendom in het familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2009, 656 p.

DECLERCK C. en PINTENS, W., *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2023, 560 p.

DEKKERS, R., CASMAN, H., DEKKERS, M. en BAETEMAN, G., *Handboek burgerlijk recht - deel IV. Huwelijksstelsels, erfrecht, giften*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 917 p.

DEKKERS, R., CASMAN, H., VERBEKE, A.-L. en ALOFS, E., *Erfrecht & giften*, Mortsel, Intersentia, 2023, 498 p.

DELNOY, P., *Liberalités et les successions, Précis de droit civil*, Brussel, Larcier, 2004, 341 p.

DIRIX, E. en BROECKX, K., *Beslag*, Mechelen, Kluwer, 2018, 642 p.

DU MONGH, J., JANSSENS, L. en VERSTRAETE, J., "(De activa van de nalatenschap) De vruchten en interesten van de nalatenschap" in VERSTRAETE, J., ALOFS, E., DE DECKER, P.-J., DU MONGH, J., JANSSENS, L., MOSSELMANS, S., VAN DEN BERGH, B., VANDENBOSCH, A. en VAN DEN BOSSCHE, A., *Erfrecht. Deel II De verdeling van de nalatenschap*, Mechelen, Kluwer, 2021, 337-361.

PINTENS, W., DECLERCK, C., en MOSSELMANS S., (eds.), *Patrimonium 2021*, Brugge, die Keure, 2021, 382 p.

PIRSON, R. en LECHIEN, D., "L'article 815 du Code Civil et l'indivision volontaire à titre principal, in DEHAN, P., *La copropriété*, éditions de l'U.L.B. et Bruylant, 1985, 228-253.

PUELINCKX-COENE, M., *Erfrecht*, Kluwer, 1996, 508 p.

SACE, J. "La dévolution successorale des souvenirs de familles: quelques réflexions" in *Liber amicorum Marc Châtel*, Antwerpen, Kluwer, 1991, 369-382.

SENAEVE, P. en DECLERCK, C., *Compendium van het personen- en familierecht*, Leuven, Acco, 2022, 752.

VAN DEN BERGH, B., "Dood maar niet vergeten. Een studie over schuldeisers van de nalatenschap" in H. CASMAN en M. VAN LOOCK, *Huwelijksvermogensrecht*, Mechelen, Kluwer, losbl., (71) 101.

VAN DEN MEUTTER, J., *De private stichting en het zorgenkind*, Wolters Kluwer Belgium, Mechelen, 2018, 90 p.

VAN GRONSVELD, A., "Schenking van een familiale onderneming met fideïcommis de residuo – toepassing van de vrijstelling van schenkbelasting op de restschenking?" in *Registratierechten*, Kluwer, 2017, afl. 3, 6-10.

VERBEKE A.-L. en VERDICKT, B., *Handboek Estate Planning II: Erfrecht en giften*, Mortsel, Intersentia, xxii + 1280 p.

VERSTRAETE, J., "(De verdeling) De kavelvorming" in VERSTRAETE, J., ALOFS, E., DE DECKER, P.-J., DU MONGH, J., JANSSENS, L., MOSSELMANS, S., VAN DEN BERGH, B., VANDENBOSCH, A. en VAN DEN BOSSCHE, A., *Erfrecht. Deel II De verdeling van de nalatenschap*, Mechelen, Kluwer, 2021, 497-560.

1.4.2 Overige

GULDIX, E., *Persoonlijksrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in onderling verband*, proefschrift, Brussel, 1986, 692 p.

1.4.3 Artikels

ADRIAENS, E., "Digitale nalatenschap. Terreinverkenning en wegmarkering", *NJW* 2015, afl. 319, 218-229.

CASMAN H. en VERBEKE, A.-L., "Formaliteiten van een globale erfovereenkomst: een teleologische interpretatie", *TEP* 2018, 379-386.

CASMAN, H., VERBEKE, A.-L., NIJBOER, N. en VERDICKT, B., "Nieuw leven voor alternatieve schenkingstechnieken?", *Notariaat* 2021, afl. 4, 1-7.

DEBLAUWE, R., "Het wettelijk recht van terugkeer", *AFT* 2019, afl. 3, 5-29.

DE BRUYCKERE, E. en HUBRECHT, S., "Donner et retourner: het beding van terugkeer en de terugkeer na inbreng in een huwgemeenschap of onverdeeldheid" in H. DE CNIJF en L. MAES, *Fiscaal Praktijkboek 2022-2023 Directe Belastingen: Fiscale Nieuwigheden Praktisch Bekeken*, Mechelen, Kluwer, 2023, 207-294.

DEFERME, D., "Verbintenisrecht en de globale erfovereenkomst", *NFM* 2022, nr. 6, 262-276.

DELNOY, P., "De la capacité de l'administré provisoire de faire une libéralité", *Rec.gén.enr.not.* 1998, 461-473.

DELOGNE, F., "Le sort des droits de la personnalité au décès", *Rev.not.b.* 1990, 126-154.

DE WULF, C., "De toepassing in de notariële praktijk van het erfrechtelijk vruchtgebruik van. De langstlevende echtgenoot – onduidelijke en onredelijk complexe wetsbepalingen", *T.Not.* 2021, nr. 5, 401-432.

DU MONGH J. en DECLERCK, C., "Art. 785 B.W." in *Comm.Erf.*, Kluwer, Mechelen, 2003, 6 dln.

GOOSSENS, E., "Koordnansen in het familiaal vermogensrecht – Naar een nieuw evenwicht tussen de belangen van de kinderen en die van de langstlevende echtgenoot", *TEP* 2018, 220-223.

JONGMANS, C., "La transmission successorale des souvenirs de famille", (noot onder Luik 13 juni 1980), *RTDF* 1980, 406-408.

LECLERCQ, C., "Le sort des souvenirs de famille en cas de partage", *JT* 1948, 88-89.

PUELINCKX-COENE, M., VERSTRAETE, J., GEELHAND, N. en VERHAERT, I., "Voorwerp van het erfrecht", *TPR* 2005, afl. 2, 459-464.

SLUYTS C. en VANDEBEEK, N., "Het onroerend goed en de nalatenschap", *OGP* 2016, afl. 286, 604-658.

SWENNEN, F., "Er is leven na de dood. Persoonlijkheidsrechten na overlijden", *TPR* 2013, afl. 3, 1489-1553.

VAN DEN BERGH, B., "Niets is wat het lijkt: over de verwerping van de nalatenschap en het behoud van bepaalde rechten en plichten door de verwerper", *T.Not.* 2021, nr. 5, 433-472.

VAN DEN BERGH, B., "Reflecties over de verwerping van de nalatenschap", *Not.Fisc.M.* 2022, afl. 2, 38-69.

VERWILGHEN, M., "Présents d'usage,souvenirs et bijoux de famille", *Rev.not.b* 1990, 574-588.

1.5 Overige bronnen

COLLEGE VAN DE HOVEN EN RECHTBANKEN, *De jaarlijkste statistieken van de hoven en rechtbanken – Rechtbank en van eerste aanleg, Familie sectie*, 2022 https://www.rechtbanken-tribunaux.be/sites/default/files/media/col/stat/2022/nl/rea-familie_2022_nl.pdf.

FOD JUSTITIE, Statistieken van de hoven en de rechtbanken, geraadpleegd via https://justitie.belgium.be/nl/statistieken/hoven_en_de_rechtbanken#1.

2. Frankrijk

2.1 Wetgeving

Code Civil

Decreten 15 en 28 maart 1970 betreffende de feodale rechten, *Parlementaire archieven* 1881, nr. 12, 172-177.

Decreten 8 en 15 april 1791 betreffende erfenissen, *Parlementaire archieven* 1886, nr. 24, 650-651.

2.2 Rechtspraak

Cass.civ.fr. 13 december 1938, *S.* 1938, I, 84.

Cass.fr.civ. 14 maart 1939, *DP.* 1940, 1, 9, noot R. SAVATIER.

Cass.fr.civ. (1e k.) 20 juni 1961, *Bull.civ.* 1961, I, nr. 326; *JCP éd. G.* 1961, II, 12352, noot A. PONSARD.

Cass.civ.fr. 20 juni 1961, *Rev.not.* 1962, 240; *JCP G* 1995, nr.23 IV, nr. 1340, noot S. HOVASSE-BANGET.

Cass.fr.civ. (1e k.) 21 februari 1978, *JurisData* nr. 1978-000071, *JCP* 1978, II, 18836, concl. M. GULPHE.

Cass.fr.civ. (1e k.) 19 december 1979, *D.* 1981.

Cass.fr.civ. (1e k.) 22 februari 1983, *D.* 1984, 275, noot D. MARTIN.

Cass.fr.civ. (1e k.) 23 maart 1983, *JCP éd. G.* 1984, II, 204, noot J.-Fr. BARBIERI.

Cass.fr.civ. (1e k.) 29 november 1994, *Juris-Data* nr. 1994-002256, *Bull.civ.* 1994, I, nr. 354.

Cass.fr.civ. (2e k.) 29 maart 1995, nr. 93-18.769, *Juris-Data* nr. 1995-000893, *Bull.civ.* 1995, II, nr. 115; *JCP éd. G.* 1995, II, 22477 noot S. HOVASSE-BANGET; *D.* 1995, 330, noot M. Grimaldi; *DP.* 1940, 1, 9, noot R. SAVATIER.

Cass.fr.civ. 12 november 1998, *Juris-Data* nr. 1998-004244.

Cass.fr.civ. (1e k.) 6 oktober 2010, nr. 09-12.827, onuitg.

Cass.civ.fr. 22 mei 2019, nr. 17-28.314, <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000038567386/>;

Cass.fr.civ. (1e k.) 12 februari 2020, *Juris-Data* nr. 19-11.465.

Aix 21 maart 1832, *DP* 1832, 2, 435.

Parijs 19 februari 1957, *J.T.* 1957, 298.

Parijs (1e k.) 7 december 1987, *JCP éd. G.* 1988, nr. 49, II, 21148, noot J.-Fr. BARBIERI en *D.* 1988, 182.

Caen (1e k.) 11 februari 1988, 6 juni 1944.

Parijs 6 maart 1990, *JCP éd. G.* 1990, II, 21572, noot J.-Fr. BARBIERI.

Orleans (1e k.) 23 september 1992, *Juris-Data* nr. 1992-048395.

Parijs 3 juli 1996, nr. 023278.

Rouen 17 april 2002, *Juris-Data* nr. 2002-194262, *Dr. Fam.* 2003, 63.

Montpellier 10 september 2002, *Juris-Data* nr. 2002- 1998, 56.

Caen (1e k.) 22 januari 2004, *Juris-Data* nr. 2004-235822.

Agen 13 januari 2009, nr. 08/00810, <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000020555645/>.

Parijs 11 januari 2022, nr. 19/14062,
<https://www.doctrine.fr/d/CA/Paris/2022/C6E3B7835E240BC735DCA>.

Rb. Seine 24 mei 1927, geciteerd door R. Demogue, "Les souvenirs de famille et leur condition juridique", *Rev.trim.dr.civ.* 1928, 36.

Rb. Parijs (1e k.) 1 maart 1995, Cts d'Orléans c/ Comte et Comtesse de Paris, *JCP éd. G.* 1995, II, 22477, noot S. HOVASSE-BANGET.

2.3 Rechtsleer

2.3.1 Boeken

DONNIER, J.-B., *Art. 815 à 815-18, successions, Indivision, Fasc. 10*, 2021.

DROSS, W., *Art. 2276 et 2277, Prescription et possession, Prescription des choses mobilières, Fasc. Unique* 2018.

FRANCOIS, P., *Les choses qui sont dans le commerce au sens de l'article 1128 du Code civil*, L.G.D.J., 2002, 287 p.

FORGEARD, M.-C., *Partage, Partage de succession, Opérations préalables, Fasc. 10* 2023.

LE GUIDEC, R., *Art. 1002 - Donations et testaments, Institution d'héritier et legs, Fasc. Unique* 2019.

POTHIER, R.-J., *Oeuvres de Pothier*, nouvelle édition par Dupin, tome VII, 88.

PUIGELIER, S., *Dictionnaire juridique*, Larcier, 2015, 1070 p.

SALATI, O., en BOTREL, E., *Biens insaisissables, biens insaisissables dans le code des procédures civiles d'exécution, Fasc. 485* 2019.

2.3.2 Tijdschriften

BARBIERI, J.-Fr., "Les souvenirs de famille: mythe ou réalité juridique?", *JCP éd. G.* 1984, I, 3156.

BEIGNIER, B., "Succession des souvenirs de famille, Indivision forcée pour les souvenirs de famille", *Dr. Fam.* 2003, nr. 4, 53.

CHAMPENOIS, G., "Successions - Souvenirs de famille – Notion", *Rép.not.Defr.* 1978, 866-869.

DEMOGUE, R., "Les souvenirs de famille et leur condition juridique", *Rev.trim.dr.civ.* 1928, 27-73.

ROBICHEZ, J., "Les critères de qualification de la notion de souvenir de famille", *D.* 1999, 624.

VERNIERES, C., "Chapitre 235, successions anormales", *Dr. Fam.* 2021.

ZENATI, F., "Propriété et droits réels", *Rev.trim.dr.civ.* 1996, 420- 424.

3. Duitsland

3.1 Wetgeving

Bürgerliches Gesetzbuch (BGB).

3.2 Rechtspraak

Famrb. Hamm 1994, 1210 (1212), noot LEIPOLD.

München 28 januari 2020, *NJW-RR* 2020, 583 en *BeckRS* 2020, 429, nr. 33.

3.3 Rechtsleer

BECKMANN, M., "Nacherbschaft oder Pflichtteil? – Die Entscheidung des als Nacherbe eingesetzten Pflichtteilsberechtigten gemäß § 2306 BGB", *ZEV* 2012, 637.

BURANDT, ROJAHN en FLECHTNER, "§ 2042 BGB", *BeckOK BGB* 2022, nr. 24-66.

BURANDT, ROJAHN en GROßE-BOYMANN, "§ 1939 BGB", *BeckOK BGB* 2022, nr. 3.

ERMAN, "§ 2047 BGB", *Kommentar BGB* 2023, nr. 3.

FEST, "§ 2042 BGB", *MüKoBGB* 2022, nr. 72-73.

FEST, "§ 2047 BGB", *MüKoBGB* 2022, nr. 7-10.

FLECHTNER/KLINGER, "MünchKerProzFormB: Erbrecht, Aufforderungsschreiben persönliche Unterlagen des Erblassers sämtlichen Miterben zugänglich zu machen", 2021.

GERGEN, "§ 2038 BGB", *MüKoBGB* 2022, nr. 2.

HOEREN, T., "§ 2127 BGB", *BeckOK-BGB* 2021, nr. 1-7.

LEIPOLD, "§ 1939 BGB", *MüKoBGB* 2022, nr. 11.

LIEDER, "§ 2121 BGB", *MüKoBGB* 2022, nr. 8.

LITZENBURGER, "§ 2121 BGB", *BeckOK-BGB* 2023, nr. 4.

LOHMANN, "§ 2042 BGB", *BeckOK-BGB* 2019, nr. 8.

LOHNMANN, "§ 2042 BGB", *BeckOK-BGB* 2023, nr. 8.

PALANDT en WEIDLICH, "§ 2038 BGB", nr. 8-9.

PALSCHERM, "§139 SGB XI Begriff des Vermögens", *JurisPK-SGB* 2023, nr. 26.

RUHWINKEL, "Die Erbengemeinschaft, D. Auseinandersetzung der Erbengemeinschaft", nr. 607.

SCHLINKER, "§2121 BGB Verzeichnis der Erbschaftsgegenstände", *jurisPK-BGB* 2023, nr. 8.

SCHÜTTE, "§ 2042 BGB Auseinandersetzung", *jurisPK-BGB* 10, nr. 51.

SCHÜTTE, "§2047 BGB Verteilung des überschusses", *jurisPK-BGB* 10, 2023.

SIEBERT, H., "Die Entwicklung des Erbrechts im ersten halbjahr 2020", *NJW* 2020, 2934, nr. 36.

STAUDINGER en KUNZ, "§ 1922 BGB", *BeckOK-BGB* 2017, nr. 113.

LÖHNIG, "§ 2047 Verteilung des Überschusses", *BeckOK-BGB* 2020, nr. 7.

3. Zwitserland

3.1 Wetgeving

Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 10 december 1907 (bijgewerkt tot 1 juli 2022).

3.2 Rechtspraak

BGE 143 III 425 S. 426, 22 juni 2017, nr. 5A_396/2015 geraadpleegd via <https://lawbrary.ch/bge/143-III-425/>.

3.3 Rechtsleer

BÜRGI NÄGELI RECHTSANWÄLTE, "Zusammengehörende Sachen + Familienschriften (ZGB 613)", geraadpleegd via <https://law.ch/lawinfo/erbteilung-erbteilungsvertrag/teilungsgrundlagen/teilungsverfahren/zusammengehoerende-sachen-familienschriften-zgb-613/#familienschriften>.

4. Italië

4.1 Boeken

TUCCILLO, E. en RIVISTA, E., *La successione ereditaria avente ad oggetto le carte, i documenti, i ritratti e i ricordi di famiglia*, Esidigita, 2015, 51.

4.2 Artikels

FELISI, M.-C., "Successioni: focus sui beni del de cuius", 2022 geraadpleegd via <https://www.wealth.com/news/successioni-focus-sui-beni-del-de-cuius>.

Bijlage 1. Vergelijking België, Frankrijk en Duitsland

Rechtsstelsel	België	Frankrijk	Duitsland	
Kenmerken	1. De emotionele waarde overstijgt de economische waarde van de goederen 2. De goederen hebben een band met de familie en het familiale verleden van de erflater, waarvoor vereist is dat de goederen reeds meerdere generaties tot de familie van de erflater behoren en dat het goed zich hecht aan de persoon van een voorouder of aan gebeurtenissen waarbij de voorouder betrokken was	1. Getuigen van familiale geschiedenis en er nauw mee verbonden zijn 2. Betrekking hebben op de familie, afkomstig zijn van of gericht zijn aan een persoon van de familie 3. Een emotionele waarde hebben die de economische waarde overstijgt.	1. Getuigen van familietraditie of van een nagedachtenis aan de erflater 2. De emotionele waarde overstijgt de economische waarde van de goederen	
	Strekking 1	Strekking 2		
Deel van de nalatenschap ?	Nee	Ja	Nee	Ja
Wie verkrijgt de goederen? (bij gebrek aan beschikking door de erflater)	Verwantschapsleer of de meest gekwalificeerde vertegenwoordiger in hoedanigheid van bewaarder	Wettelijke devolutie-regels	Meest gekwalificeerde vertegenwoordiger in hoedanigheid van bewaarder	Wettelijke devolutieregels, maar uitzondering m.b.t. de verdeling van de documenten in §2047, lid 2 BGB
Mede-eigendom	Gedwongen mede-eigendom	/	Mede-eigendom	Gemeenschappelijke eigendom
Rechten familieleden	Recht op controle, recht op inzage, recht om reproducties te maken	/	Recht op controle, recht op inzage, recht om kopieën te maken	Recht op gebruik, recht op toegang, recht op controle, recht op inzage

Tabel 1. Vergelijking België, Frankrijk en Duitsland